

“Kummanko valitsee, naimisen ilon vaiko verokarhun”
Perheettömien lisäveron käyttöönotto 1935

Aino Ollila
Maisterintutkielma
Historia
Historian ja etnologian
laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Aino-Elina Ollila	
Työn nimi "Kummanko valitsee, naimisen ilon vaiko verokarhun": Perheettömien lisäveron käyttöönotto 1935	
Oppiaine Historia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika 02.02.2023	Sivumäärä 64
<p>Tiivistelmä</p> <p>Käsittelen pro gradu -tutkielmassani perheettömien lisäveroa, joka kulki tutummin nimellä <i>vanhanpojan-</i> ja <i>vanhanpiianvero</i>. Tulo- ja omaisuusverosta otettu 20 prosentin lisävero hyväksyttiin Suomessa vuonna 1935 ja sitä maksoivat kaikki yli 24-vuotiaat, jotka eivät elättäneet läheistään. Lisäverolta välttyivät myös aviopuolisoista vähemmän tienaavat sekä jo aiemmin 16 vuotta läheistään elättäneet. Lisävero on jäänyt historian tutkimukselle tuntemattomaksi aiheeksi. Vastasin tutkimuskysymyksissä siihen, miksi lisävero otettiin käyttöön Suomessa ja miten lisäverosta käyty keskustelu ilmensi aikansa perheettömyyskäsitteitä ydinperhettä korostaneessa yhteiskunnassa.</p> <p>Tutkin aihetta diskurssianalyttisellä historian tutkimuksella käyttäen eduskunta- ja sanomalehtiaineistoja. Lisäveron käyttöönotossa korostui eniten finanssipolitiikka, kuten tavoitteet verotuksen oikeudenmukaisuuden tasaamisesta ja perheiden vaikean taloudellisen tilanteen helpottamisesta. Lisäverolla oli myös kytköksiä väestöpolitiikkaan: Suomessa tultiin tietoisiksi mahdollisesta väestökriisistä, ja lisävero tuki väestön kasvuun liittyviä tavoitteita rankaisemalla lapsettomuudesta. Lisäveron tuoma mahdollinen väestönkasvu oli kuitenkin vain etu, eikä päätavoite. Lisäveroon oli sisäänkirjoitettu ohjeita ja sen toivottiin vaikuttavan esimerkiksi lapsettomiin aviopareihin.</p> <p>Sanomalehtiin kirjoitetut pakinat edistivät lisäveron hyväksyttävyyttä. Perheettömiä kuvailtiin pakinoissa vastuuttomina ja itsekkäinä. Perheettömien olisi pitänyt osallistua kansakunnan eloonjäämiskamppailuun hankkimalla jälkikasvua, mutta he olivat tehneet pakinoiden perusteella tietoisesti valinnan olla osallistumatta. Inhimillisille lapsettomuuden syille ei annettu kirjoituksissa tilaa. Perheettömien lisävero jakoi perheelliset ja perheettömät niin lakipykälässä kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa kahteen vastakkaiseen ryhmään, jossa perheettömät edustivat kansakunnan vastavirtaa. Lisävero käänsi asenteen perheellisyyden ihanteeseen valtiolliselta tasolta.</p>	
Asiasanat vanhanpojanvero, vanhanpiianvero, perheettömien lisävero, väestöhistoria, verohistoria, 1930-luku, eduskunta	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimaton perheettömien lisävero	1
1.2 Tutkimuskenttä - Huoli väestöstä	2
1.3 Tutkimuskysymykset ja -rajaukset	5
1.4 Lähdeaineisto	7
1.5 Puheella määritellään ilmiötä	10
1.6 Tutkimusetiikka ja käsitteet	12
2. Lisäveron edellytykset	14
2.1 Vuosikymmenen projekti	14
2.2 Hallituksen tavoitteena veronkevennykset	19
3. Lisäveron matka eduskunnassa	22
3.1 Ristiriitaiset valiokuntamietinnöt	22
3.2 Oikeudenmukaisuuden eri toteuttamistavat	29
3.3 Perheettömät koekaniineina	37
3.4 Kohti hyväksyntää	44
3.5 Lisäveron käyttöönotto - Finanssipolitiikkaa väestöpoliittisella sävyllä?	48
4. Tavoitteena perheellisyys	54
4.1 Kansakunnan säilyvyys kaikkien vastuulla	54
4.2 Poikkeuksena laiskat akanottajat ja itsekkäät ikäneidot	57
5. Perheettömät vastavirrassa	63
6. Lähdeluettelo	65

KUVIOT

Kuvio 1. Relevantit lehtiosumat lisäveron käsittelyn ajalta.....	9
Kuvio 2. Valtiovarainvaliokunnan äänet perheettömien lisäverosta puolueittain.....	24
Kuvio 3. Suuren valiokunnan äänet perheettömien lisäverosta puolueittain.....	27
Kuvio 4. Suuren valiokunnan mietinnön äänestystulos Kaino Oksasen ehdotuksesta puolueittain.....	38

TAULUKOT

Taulukko 1. Eduskunnan pöytä- ja asiakirjat perheettömien lisäverosta 1935.....	7
Taulukko 2. Lisäverovelvolliset eri hallitusten esityksissä.....	14

LYHENTEET

Eduskuntaryhmien lyhenteet

ed = Kansallinen edistyspuolue

ikl = Isänmaallinen kansanliike

kok = Kansallisen kokoomus

kp = Kansanpuolue

ml = Maalaisliitto

r = Suomen ruotsalainen kansanpuolue

sd = Sosialidemokraattinen puolue

spp = Suomen pienviljelijäin puolue

Eduskunta-aineistojen lyhenteet

AK = Asiakirja

EV = Eduskunnan vastaus

HE = Hallituksen esitys

PK = Pöytäkirja

SV = Suuri valiokunta

VaVM = Valtiovarainvaliokunnan mietintö

VP = Valtiopäivät

1. Johdanto

1.1 Tutkimaton perheettömien lisävero

Suomalaisessa yhteiskunnassa podettiin 1930-luvulla aikansa historiallisen alhaista syntyvyyttä. Väestöllisten huolien vuoksi perheellisiä haluttiin tukea enemmän. Keinoja ehdotettiin laajalti ja niistä hyväksyttiin esimerkiksi lapsista saatavien verovähennysten korotus. Poikkeuksen perheellisyyteen myönteisesti kannustavien tukitoimien joukossa teki perheettömien lisävero, joka tunnettiin yleisesti nimellä *vanhanpiian-* ja *vanhanpojanvero*. Tutkielman otsikon sitaatti ”Kummanko valitsee, naimisen ilon vai verokarhun”¹ on peräisin pakinasta, joka kuvasti perheettömien tilannetta ydinperhettä korostavassa yhteiskunnassa. Lisäveron asettamisen jälkeen perheettömien piti tehdä yhteiskunnan entistä ponnekkaammin vaatima valinta perheellisyyden ja perheettömyyden väliltä.

Vuonna 1935 asetettua lisäveroa joutuivat maksamaan kaikki verovelvolliset henkilöt, jotka olivat yli 24-vuotiaita eivätkä elättäneet perhettä tai läheisiään. Verovapauden lisäverosta sai aviopuolisoista vähemmän tienaava sekä mikäli oli jo aiemmin elättänyt yhtäjaksoisesti 16 vuotta läheistään. Lisäveron määrä oli 20 prosenttia tulo- ja omaisuusverosta.² Määrää nostettiin vuonna 1940 neljäänkymmeneen prosenttiin ja verovelvollisen määritelmää tiukennettiin.³ Verotusta uudistettiin perhesuhteiden perusteella kolmiportaiseen malliin vuonna 1943. Eniten verotettiin heitä, jotka olivat lapsettomia ja naimattomia, toiseksi eniten lapsettomia aviopareja ja vähiten perheellisiä.⁴

Käyttöön otetussa vuoden 1935 lisäverossa verotettiin samansuuruisella osuudella kaikkia, jotka eivät elättäneet toista ihmistä tai olleet elättäneet tarpeeksi kauan, kun taas vuodesta 1943 alkaen verohelpotuksia sai myös esimerkiksi avioliitosta. Ero näiden välillä on oleellinen erityisesti historiallisen tarkkuuden vuoksi. Niissä

¹ Kansan Lehti 11.12.1935. ”Täältä ja tuonnempaa: Helsingin horisontin mukaan” nimim. Kissalan Aapeli.

² VP 1935: AK III, HE/48. Ensin laskettiin tulo- ja omaisuusvero. Saadusta määrästä laskettiin 20 prosentin osuus lisäveroksi.

³ Rekola 1947, s. 365; Suomen Pankin suhdannetutkimusosaston julkaisuja 1942, s. 66.

⁴ VP 1943: AK I, HE/77 EV 46 §.

määrältään vähäisissä kirjoituksissa, joita perheettömien lisäverosta löytyy, ohitetaan usein alkuperäinen verotustapa ja yleistetään perheettömien lisäveron olleen vuodesta 1935 vuoteen 1975 asti kolmiportaisessa mallissa.⁵ Lisäverosta ei ole tehty aiemmin tutkimusta ja sen olemassaoloon on tyypillisesti viitattu vain lyhyesti väestö- ja perhehistorian tutkimuksissa keskittymättä kuitenkaan lisäveron taustaan ja käyttöönnoton syihin.

1.2 Tutkimuskenttä – Huoli väestöstä

Väestökysymykset olivat ajankohtaisia lähes kaikkialla läntisessä maailmassa 1930-luvulla. Väestöpoliittista keskustelua ohjasi pronatalismi, jonka tavoitteena oli vahvistaa väestön määrää ja laatua.⁶ Perhepolitiikkaan tuli tällaisia elementtejä esimerkiksi Ranskassa, Japanissa, Saksassa, Italiassa ja Espanjassa. Syntyvyyteen yritettiin vaikuttaa muun muassa synnytyspalkkioilla ja tulonsiirroilla, eikä abortteihin tai ehkäisyyn suhtauduttu vastaanottavasti.⁷ Taustalla oli usko valtioiden taloudellisen hyvinvoinnin ja sotimiskyvyn riippuvaisuuteen suoraan väkiluvusta ja väestön hedelmällisyydestä.⁸

Suomen kohdalla väestökysymys 1930-luvulla tarkoitti historiallisen alhaista syntyvyyttä. 1910-luvun alussa alkanutta vaihetta on kutsuttu pitkäksi syntyvyyden laskevaksi trendiksi. 1900-luvun alussa suomalainen nainen synnytti keskimäärin viisi lasta, mutta 1930-luvulle tullessa lasten määrä oli laskenut kolmeen.⁹ Väestön väheneminen ja kokonaishedelmällisyyden¹⁰ lasku oli monisyinen ilmiö, jota on

⁵ Esim. YLE 6.6.2012. “Vanhapiika maksoi enemmän veroja.”: “--jokaisen 24 vuotta täyttäneen naimattoman suomalaisen oli maksettava kovennettuja veroja.” <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/06/06/vanhapiika-maksoi-enemman-veroja>. Viitattu 31.8.2022; Aamulehti 2.8.2016. “Suomessa on verotettu rintojen näkymisestä ja naimattomuudesta – Tässä kuusi oudointa veroa.”: “Vanhapojan ja -piian veroa perittiin 1930-luvun puolivälistä lähtien aina vuoteen 1975 saakka. Se tarkoitti kovennettua verorasitusta 24 vuotta täyttäneille naimattomille ja lapsettomille kansalaisille. Kovin veroluokka oli naimattomille, toiseksi kovin lapsettomille pariskunnille ja lievin naimisissa oleville lapsiperheille” <https://www.aamulehti.fi/kotimaa/art-2000007366818.html>. Viitattu 3.1.2023; Hiilamo 2006, s. 67. “Samaan aikaan [1935] säädettiin “poikamiesvero” eli korotettu vero naimattomille ja lapsettomille pareille”.

⁶ Laatuun painottuvat toimet olivat jopa antinatalistisia eli tiettyjen ryhmien syntyvyyttä tietoisesti rajoittavia mm. rotuhygienian keinoin. Antinatalismi oli voimakkaana esim. natsi-Saksassa. Myös Suomessa otettiin käyttöön rotuhygienisiä toimenpiteitä. Nätkin 1997, s. 67–73; Hiilamo 2006, 45.

⁷ Hiilamo 2006, s. 43; Pitkänen 1988, s. 53.

⁸ Helén 1997, s. 38.

⁹ Hiilamo 2006, s. 17–18.

¹⁰ Kokonaishedelmällisyysluku on etenkin väestö- ja perhepolitiikassa käytetty mittari; luku kertoo, kuinka monta lasta nainen synnyttäisi elämänsä aikana, jos syntyvyys pysyisi laskentavuoden tasolla. Tilastokeskus.

selitetty muun muassa perhesuunnitteluun liittyvän tiedon yleistymisellä, maallistumisella, uusmalthunismilla, naisemansipaatiolla, imeväiskuolleisuuden vähenemisellä ja yhteiskunnan rakennemuutoksilla.¹¹

Väestölliset ongelmat toi kansan tietoisuuteen yliaktuaari Gunnar Modeen. Modeen piti vuonna 1934 kansantaloudellisessa yhdistyksessä esitelmän Suomen väestöennusteesta. Modeenin mukaan väestön kasvu pysähtyisi 1970-luvulle tultaessa, eikä kansalaisten määrä ylittäisi nykyisellä kehityksellä koskaan yli neljää miljoonaa.¹² Ennuste aiheutti huolta ja aloitti Suomessa väestökeskustelun kansakunnan tilasta. Hiipumisen pelättiin vaikuttavan valtion taloudelliseen kasvuun työkäisen väestön vähenemisellä sekä epäedullisella huoltosuhteella.¹³

Modeenin väestöennuste herätti paljon keskustelua sanomalehdissä vuosina 1934–1935. Kirjoituksissa ehdotettiin esimerkiksi erilaisia työllisyyttä parantavia toimia sekä perheellisiä suosivia vero- ja sosiaalipoliittisia uudistuksia.¹⁴ Erilaisia perheitä tukevia toimenpiteitä oli ollut Suomessa jo aiemminkin, esimerkiksi 1920 alkaen pienituloiset lapsiperheet saivat kunnallisverotuksesta helpotusta.¹⁵ Toimet nähtiin kuitenkin 1930-luvun mittaan riittämättöminä. Modeen ei itse uskonut perheiden taloudellisen tukemisen kasvattavan väestöä, vaan ainoa oikea muutos olisi ollut yleinen asennemuutos. Kansalaisten piti itse ymmärtää velvollisuutensa yhteiskuntaa kohtaan. Tästä huolimatta yhteiskunnassa päädyttiin kannattamaan ajatusta, jossa valtio voimavaroillaan pyrki vaikuttamaan ihmisten hedelmällisyyskäyttäytymiseen.¹⁶

Lasten aiheuttamaa sosiaalista ja taloudellista riskiä voidaan jakaa yhteiskunnassa tasaamalla perhekustannuksia. Kustannusten tasaamisen keinot voidaan sosiaalipolitiikan asiantuntijan, professori Heikki Hiilamon mukaan karkeasti jakaa kahteen suuntaukseen sen mukaan, yritetäänkö sillä vaikuttaa perheiden käyttäytymiseen vai ei. Käyttäytymisen vaikuttamiseen tähtäävät toimet ovat

¹¹ Hiilamo 2006, 66–67; Ritamies 2006, s. 145–146; Jallinoja 1984, s. 58; Peltola 2008, s. 192–193.

¹² Hiilamo 2006, s. 66; Ritamies 2006, s. 137. Väestömäärä oli ennusteen laatimisen aikaan 3,8 miljoonaa.

¹³ Laurent 2017, s. 94; Bergenheim 2020, s. 52.

¹⁴ Laurent 2017, s. 94.

¹⁵ Hiilamo 2006, s. 90.

¹⁶ Pitkänen 1988, s. 67–69.

väestöpoliittisia.¹⁷ Vuoden 1935 tulo- ja omaisuusverolain muutokset, jossa käyttöön otettiin muun muassa perheettömien lisävero ja lapsista saatavat verovähennykset, olivat luonteeltaan ohjaavia. Verovähennyksiä sai jokaisesta alle 16-vuotiaasta lapsesta, jolloin useamman lapsen saamisesta yritettiin tehdä houkuttelevampaa. Vastaavasti perheettömien lisäverosta ei päässyt eroon ilman elätettäviä.

Tulo- ja omaisuusverolain muutoksissa perhekustannuksia tasattiin eri elämänvaiheiden välillä. Lapsista tulevia kustannuksia jaettiin horisontaalisesti lapsiperheiden ja lapsettomien kotitalouksien välillä,¹⁸ kun lisäverosta saatua tuloa käytettiin kattamaan perheellisille korvattavia verovähennyksiä. Lapsettomien lisäveron ja lapsista saatujen verovähennyksen yhteenkietoutuminen liittyi myös pronatalistiseen politiikkaan. Esimerkiksi historiantutkija Helene Laurentin mukaan valtion tulo- ja omaisuusverolakimuutokset vuodelta 1935 aloittivat Suomessa pronatalistisen lainsäädännön.¹⁹ Vastaavasti historiantutkija Maria Lähteenmäen mukaan muutoksilla oli väestö- ja sosiaalipoliittisia tarkoituksia.²⁰

1930-luvulla voimistuneet perheiden tukitoimet ja tavoite vahvistaa perhettä yksikkönä liittyi olennaisesti käsityksiin perheestä. 1800-luvun porvarillisesta ydinperheestä ja rakkausavioliitosta tuli yhteiselämän normi vuoden 1929 avioliittolaissa. Uudessa avioliittolaissa naiset eivät olleet enää miehen edusmiehisyyden alaisia talouteen ja omaisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Laki tunnusti avioparin tasavertaisiksi lasten kasvattajiksi rakentuen muodollisesti naisten ja miesten tasa-arvoisuudelle, kun aiemmin perheen elättäminen oli ollut ensisijaisesti miehen vastuulla.²¹ Vaimo täytti elatusvelvollisuutensa toimimalla kodin piirissä.²²

Ydinperhe pohjaa kristinuskolle läheiseen familistiseen perhekäsitykseen, jossa korostetaan perheen arvoa itsessään. Tulevaisuuden yhteiskuntaa haluttiin rakentaa perheiden varaan ja valtion tehtävänä oli ohjata kansalaiset kohti ydinperhettä.²³

¹⁷ Hiilamo 2006, s. 18.

¹⁸ Hiilamo 2006, s. 17–18.

¹⁹ Laurent 2017, s. 95.

²⁰ Lähteenmäki 1995, s. 266.

²¹ Eilola & Valtonen 2014, s. 95; Lähteenmäki 1995, s. 254–255.

²² Kaarninen 1995, s. 83.

²³ Kaarninen 1995, s. 73.

Toisenlaiset perhetyypit ja yksineläjät olivat tässä ideaalissa poikkeuksia.²⁴ Familistinen perhekäsitys oli ollut hallitsevana 1910-luvulta lähtien, mutta 1920-luvulla alkanut sukupuolimoraalinen vapautuminen ja kirkon vaikutusvallan väheneminen nosti individualistisen käsityksen suosiota. Individualistinen käsitys painotti yksilön oikeutta omaan elämäänsä, jossa henkilökohtaiset tunteet ja tarpeet nousivat perheen edun edelle. Näkemys koettiin perheideaalin uhkana.²⁵

1.3 Tutkimuskysymykset ja -rajaukset

Perheettömien lisävero on tuntematon aihe historiantutkimukselle, jonka vuoksi perehdyn tutkielmassa lisäveron käyttöönoton juurille. Lisävero herätti niin eduskunnassa kuin yhteiskunnassa laajalti keskustelua, mikä tarjoaa tilan tarkastella lisäveron käyttöönoton perusteluita sekä perheettömyyteen liitettyjä käsityksiä. Koska aihe on uusi, ovat tutkimuskysymykset enemmän laaja-alaisia kuin rajaavia:

1. Miksi perheettömien lisävero otettiin käyttöön Suomessa?
2. Miten perheettömyyttä käsiteltiin eduskunnassa ja lehdistössä?

Lähestyn kokonaisuutta kolmen vaiheen kautta. Ensimmäisessä osassa (luku 2) taustoitin hallitusten esityksiä lisäverosta vuosilta 1925, 1928 ja 1935. Luku toimii kontekstoivana osiona perheettömien lisäveron tarkemmalle käsittelylle vuodelta 1935. En syvenny aiempien hallitusten kokoonpanoihin tai eduskuntatyöhön. Näkökulma on hallitusten ehdotuksissa mahdollisesta lisäverosta ja määrittelyssä tapahtunut muutos vuosien aikana. Nostan osiossa esille myös eduskunnan kokoonpanoa ja 1930-luvun taloudellista tilannetta, joilla oli merkitystä lisäveron synnyn kannalta.

Toisessa osiossa (luku 3) selvitän perusteet perheettömien lisäveron käyttöönotolle. Tutkin ensin lisäveroa eduskunnan näkökulmasta, jolloin tutkielman tarkempi aikarajaus on lisäverosta käydyt eduskuntakäsittelyt elokuusta joulukuuhun 1935. Tutkin rinnakkain sitä, miksi lisävero haluttiin ottaa käyttöön ja miten sen käsittely

²⁴ Eilola & Valtonen 2014, s. 84.

²⁵ Jallinoja 1984, s. 39.

eteni. Käsittelyjen eteneminen on tutkimuksen kronologinen runko. Käsittelyiden määrä, vastalauseet ja äänestystulokset kertovat lisäveron aiheuttamasta hajonnasta eduskunnassa. Käsittelyjen mukana kuljetan virallisjulkaisuja (valiokuntamietinnöt) sekä kansanedustajien esittämiä perusteluita lisäveron puolesta ja sitä vastaan. Syvennän lisäveron käyttöönoton syitä perehtymällä aiemman tutkimuskirjallisuuden väitteiden pohjalta lisäveron rooliin osana väestö- ja pronatalistista politiikkaa. Vaikka pronatalistiset toimet olivat yleisiä useissa maissa 1930-luvulla, on aineistolähtöinen tutkielma rajattu koskemaan vain Suomea. Aihepiiriin on valikoitunut mukaan kansainvälistä vertailukohtaa siltä osin, miten sitä tutkittavista aineistoista itsestään nousee.

Tutkielman kolmannessa osassa (luku 4) käsittelen lisäveron kautta nousseita diskursseja perheettömyydestä. Tarkastelussa on kansanedustajien puheita, joissa he määrittivät perheettömyyttä sekä sanomalehtiä, joissa kirjoitettiin lisäveron innoittamana perheettömyydestä. Lehtikirjoitusten analyysin tarkoituksena ei ole tutkia esimerkiksi lehtien linjojen muutosta tai äänenkannattajalehtien mielipiteitä suhteessa eduskuntaryhmien politiikkaan. Lehtien relevantein osa on se, millaisia diskursseja perheettömyydestä nousi esille, miten ne istuivat ajan perhekäsityksiin ja siten tukivat lisäveron käyttöönottoa.

1.4 Lähdeaineisto

Tutkielmassa käytetyt alkuperäislähteet ovat eduskunta- ja sanomalehtiaineistoja. Eduskunta-aineistoista olennaisia ovat vuoden 1935 pöytä- ja asiakirjat, joissa käsiteltiin perheettömien lisäveroa. Eduskunta-aineistot löytyvät joko painettuina lähteinä, digitoituna eduskunnan sivuilta tai painamattomina eduskunnan arkistosta.

Taulukko 1. Eduskunnan pöytä- ja asiakirjat perheettömien lisäverosta 1935.

Eduskunnan asiakirjat (AK)	23.8. Hallituksen esitys nro 48	14.11. Valtiovarainvaliokunnan mietintö nro 62	23.11. Suuren valiokunnan mietintö nro 84	30.11. Suuren valiokunnan mietintö nro 84 a	5.12. Eduskunnan vastaus
Eduskunnan pöytäkirjat (PK)	6.9. Lähetekeskustelu	19.11. Ensimmäinen käsittely	26. ja 29.11. Toinen käsittely	2.12. Jatkettu toinen käsittely	5.12. Kolmas käsittely

Lähde: Valtiopäivät 1935. Asiakirjat III ja pöytäkirjat I-III.

Tulo- ja omaisuusverolakimuutosta käsiteltiin eduskunnan täysistunnoissa maksimimäärä (Taulukko 1). Täysistunnoista kirjoitettiin pöytäkirjat, jotka pitivät sisällään sanasta sanaan kansanedustajien pitämät puheenvuorot, mahdolliset välihuudot ja -kommentit sekä äänestysten tulokset. Pöytäkirjat kirjoitettiin pikakirjoitusmuistiinpanojen pohjalta.²⁶ 1930-luvun eduskuntakeskustelut olivat keskustelukulttuuriltaan värikkäitä. Eduskunnan johtavan tietoasiantuntijan Timo Turjan mukaan 1930-luvulla IKL:n nousu muutti eduskuntakulttuuria "kilpailuparlamentarismiksi", jolloin he haastoivat perinteistä puhe-kulttuuria vastustaen "turmeltunutta puoluepolitiikkaa".²⁷ Kansanedustajat olivat tietoisia siitä, että heidän puheensa taltioidaan ja painetaan julkisiksi. He saivat halutessaan tarkastaa oman puheensa ennen sen painattamista.²⁸ Toisinaan puheenvuorojen

²⁶ Sihvonen 1994, s. 69.

²⁷ Turja 2007, s. 170–171.

²⁸ Honka-Hallila 2006, s. 246–247.

syynä olikin saada merkintä omasta kannasta, toisinaan esiintyä lehterillä istuvalle väelle.²⁹

Tulo- ja omaisuusverolakia käsiteltiin suuressa valiokunnassa (nrot 84 ja 84 a) sekä valtiovarainvaliokunnassa (nro 62). Suuren valiokunnan ensisijaisena tehtävänä oli varmistaa, ettei lakiehdotus ollut lainsäädäntökokonaisuuteen sopimaton tai ristiriidassa muiden täysistunnossa esitettyjen muutosten kanssa. Siksi suuri valiokunta käsitteli aina kaikki lakiehdotukset ensimmäisen käsittelyn jälkeen.³⁰ Valtiovarainvaliokunta oli valmistelevien jaostojen kautta toimiva valiokunta. Yksi jaostoista oli keskittynyt verolainsäädäntöön. Valmiit esitykset käsiteltiin valtiovarainvaliokunnassa.³¹

Eduskunnan asiakirjat sisältävät suuren valiokunnan ja valtiovarainvaliokunnan tekemät mietinnöt, hallituksen virallisen esityksen tulo- ja omaisuusverolain muutosehdotuksesta, kansanedustajien vastalauseet sekä eduskunnan lopullisen vastauksen. Asiakirjoissa ei ole valiokuntakokousten muistiinpanoja tai muuta materiaalia käsittelyjen etenemisestä. Eduskunnan arkistossa on painamattomina dokumentteina kokousmuistiinpanoja ja äänestystuloksia suuren valiokunnan mietinnöistä (nrot 84 ja 84 a) sekä valtiovarainvaliokunnan mietinnöstä (nro 62).

Hain vuodelta 1935 kaikki lehdet kansalliskirjastosta, joissa keskusteltiin perheettömien lisäverosta.³² Tutkimusajankohtana osumia hakusanoille oli 782, joista relevantteja oli 123. Relevantit osumat olivat tutkielman kannalta kahdenlaisia. Ensimmäiset olivat juttutyypiltään uutisia ja ne liittyivät eduskuntakäsittelyihin tai lisäveron käyttöönoton perusteluihin niitä tukevalla ja puutteita täydentävällä tavalla. Yleisesti 1930-luvulla lehdistössä uutisoitiin ahkerasti eduskuntatoiminnasta.³³ Toisekseen relevantteja olivat kirjoitukset, joissa

²⁹ Turja 2007, s. 172–173.

³⁰ Honka-Hallila 2006, s. 287.

³¹ Honka-Hallila 2006, s. 291.

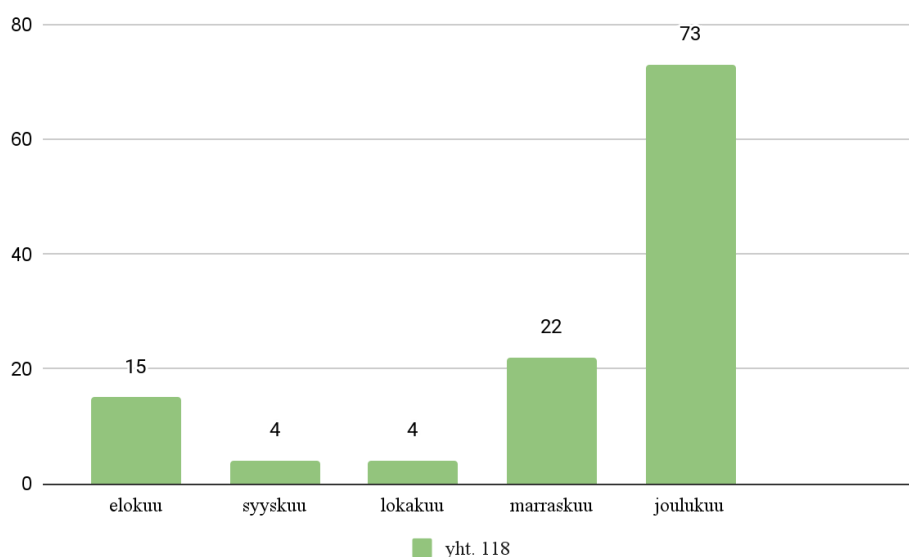
³² Hakusanat ajalta 1.1.1935–31.12.1935. Vanhapoikavero OR vanhanpojanvero OR vanhanpiianvero OR perheettö* OR vanhainpojan OR huoltovelvollis* OR "tilläggsbeskattning av personer utan försörjningsplik" OR tilläggsbeskat* OR "utan försörjningsplik" OR ungarlsskatten OR ungarlsskatt.
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu>.

³³ Nousiainen 2006, s. 197. Lehtien kirjoitukset sisälsivät pitkiäkin puhereferaatteja ja suoria lainauksia pöytäkirjoista/käsittelyistä. En ottanut mukaan tällaisia referaatteja ja selontekoja, sillä käytän alkuperäislähteinä lähteinä samoja asia- ja pöytäkirjoja.

perheettömyyteen otettiin kantaa lisäveron innoittamana. Perheettömistä ja perheettömyydestä kirjoitettiin esimerkiksi pakinoihin. Pakinat elivät 1920-1930-luvulla kulta-aikaansa ja ne olivat tyyliiltään yleensä poliittisia tai viihteellisiä.³⁴ Osa pakinoiden kirjoittajista on jäänyt pimentoon, mutta mahdollisuuksien mukaan selvitin kirjoittajien taustoja. Pääsääntöisesti pakinat olivat kirjoittajasta huolimatta tämän tutkielman kannalta yhtä merkittäviä, sillä nostin teksteistä nousevia yhteneviä näkemyksiä perheettömyydestä ja otin huomioon kokonaisuuden kannalta marginaaliksi jäävät kirjoitukset.

Lähdekriittisesti tarkasteltuna sanomalehtiaineisto on hajanainen ja erilaisia lehtiä on useita. Lehdet olivat paikallis- ja maakuntalehtiä, joiden levikkimäärä vaihteli suuresti. Lehtien taustoista otan huomioon niiden mahdolliset puoluetustat ja poliittiset kytkökset, vaikka en syvennykään tarkastelemaan esimerkiksi lehtien linjaa suhteessa eduskuntaryhmän mielipiteisiin. Lehdet ovat olennainen lisä tutkielmalle ja niissä käsiteltiin lopulta paljon perheettömyyttä, mikä kertoo aiheen herättäneen mielipiteitä laajasti yhteiskunnassa. Aiheesta puhuttiin eniten viimeisten eduskuntakäsittelyiden ympärillä (Kuvio 1).

Kuvio 1. Relevantit lehtiosumat lisäveron käsittelyn ajalta.

Lähde: Digikirjasto 01.08.-31.12.1935.

³⁴ Salokangas 1987, s. 383.

Työlle tärkeä ja aiempiin aineistoihin verrattuna poikkeava on Eero Kivikarin kirjoittama ohjekirja *Perheettömien lisävero* (1936). Hallitussihteerinä ja valtiovarainministeriön veroasiasittelijänä toiminut Kivikari kirjoitti ohjekirjassa katsauksen perheettömien lisäveron historiaan ja pyrki perustelemaan veron hyötyjä ja tarpeellisuutta monesta eri näkökulmasta. Samalla Kivikari vastasi kirjassaan yleisimpiin lisäveron herättämiin kysymyksiin ja epäselvyyksiin. Kivikarin ohjekirja on ainoa sekundäärilähde, joka kertoo kattavasti lisäveron käyttöönoton syistä aikalaisten näkökulmasta. Tutkielman kannalta ohjekirjassa on hyödyllisiä osia, mutta se on ajankohtansa kannalta ongelmallinen. Ohjekirjassa on esimerkiksi esitetty lisäveroon liittyviä tarkennuksia, joita ei käsitelty eduskunnassa tai lehdistössä vuoden 1935 aikana. Tarkennukset ovat saattaneet tulla vasta vuoden 1936 aikana.

1.5 Puheella määritellään ilmiötä

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivista tekstianalyysia ja metodi lähdeaineistojen avaamiseen diskurssianalyttista historiantutkimusta. Yleisen määritelmän mukaan diskurssianalyysi on puhutun tai kirjoitetun kielen tutkimusta. Diskurssianalyysin käyttötavat riippuvat tieteenalasta sekä tutkimuskohteesta, sillä diskurssin käsite itsessään voi tarkoittaa lähes mitä tahansa sosiaalisten merkitysten tuotantoa. Diskurssianalyttiselle historiantutkimukselle tyypillisiä tutkimuskohteita ovat esimerkiksi eri taustoista tulevien henkilöiden tuottama diskurssi samasta ilmiöstä ja se, miten he ovat kielenkäytöllään määritelleet tutkittavaa ilmiötä ja millaisia eroja sekä yhtäläisyyksiä kielenkäytössä on.³⁵ Perheettömien lisävero on mielekäs tutkimuskohteeksi diskursseiltaan siksi, että se herätti eduskunnassa ja lehdistössä keskustelua ja sen kautta perheettömyyttä ja perheellisyyttä määriteltiin eri tavoin.

Erityisesti kansanedustajien kohdalla heidän puheensa on tutkimuksen kannalta osa *merkityksenmuodostusprosessia*. Historiantutkijat Miikka Pyykkönen ja Heli Valtonen määrittelevät artikkelissaan *Diskurssianalyttinen historiantutkimus* (2022) merkityksenmuodostusprosessin diskurssina, jossa puhujalla on paljon valtaa siihen, millaiseksi diskurssi muodostuu. Diskurssin muodostuminen tapahtuu

³⁵ Pyykkönen ja Valtonen 2022, s. 39.

vuorovaikutteisesti. Tällöin korostuu erityisesti se, miten eri taustoista - tässä tapauksessa esimerkiksi puolueista - tulevat henkilöt neuvottelevat diskurssista. Tutkimuksen keskiössä on yksittäisten toimijoiden puheet ja ajatuksena on, että toimijoiden toimintaan vaikuttaa heidän oma asemansa ja identiteettinsä.³⁶ Esimerkiksi perheellinen ja perheetön kansanedustaja voivat suhtautua perheettömien lisäveroon eri tavalla omista lähtökohdistaan käsin, jolloin sillä saattoi olla vaikutusta edustajan argumentointiin.

Diskurssianalyttistä historian tutkimusta määrittää se, keiden puhetta tarkastellaan ja kenelle puhe on suunnattu.³⁷ Pyykkönen ja Valtonen ovat määritelleet diskurssien tuottajien ja vastaanottajien välisiä suhteita alempaan ja ylempään hierarkiaan sekä tasaveroisuuteen. Eduskunnan istunnoissa kansanedustajat ovat kansalaisten edustajia, mutta neuvotellessaan lain lopullisesta muodosta he ovat yrittäneet vaikuttaa toisiinsa. Kansanedustajat ovat poliittisina päättäjinä teoriassa tasavertaisessa suhteessa, verraten esimerkiksi tavallisen kansalaisen ja kansanedustajan suhteeseen. Tasavertaista suhdetta ei kuitenkaan voi yksiselitteisesti määritellä: esimerkiksi kansanedustuslaitoksen sisällä on vallinnut jako poliittiseen oppositioon ja hallitukseen, joilla on voinut olla vaikutusta keskusteluihin omien henkilökohtaisten mielipiteiden lisäksi. Käsitän tästä huolimatta tässä tutkimuksessa kansanedustajat tasavertaisiksi, sillä heillä on ollut kansanedustajina mahdollisuus ottaa osaa eduskunnan keskusteluihin.

Diskurssianalyttiselle historian tutkimukselle, kuten historian tutkimukselle yleensä, on tärkeää suhteuttaa tapahtumat ja prosessit aikaansa ja relevantteihin ajallisiin konteksteihinsa. Diskurssit ei synny tyhjiössä, vaan merkityksistä tulee merkityksellisiä tapahtumassa, instituutiossa tai käytännössä, jossa kieltä käytetään.³⁸ Olennainen osa tutkimusta on rakentaa diskurssianalyttinen tutkimus osaksi perheettömien lisäveron eduskuntakäsittelyä ja korostaa kontekstin merkitystä tutkimukselle. Käytännössä se tarkoittaa eduskuntatyöskentelyn kirjoittamista auki, jolloin eduskuntakeskustelut toimivat diskurssianalyysin runkona. Poliittiset keskustelut niin eduskunnassa kuin lehdistössä ovat suuressa roolissa osana

³⁶ Pyykkönen ja Valtonen 2022, s. 42.

³⁷ Pyykkönen ja Valtonen 2022, s. 46–48.

³⁸ Pyykkönen ja Valtonen 2022, s. 44.

tutkimusta. Tästä huolimatta tutkimuksen tarkoituksena ei ole olla poliittisen puheen, parlamentaarisen puhetradition tai retoriikan tulkintaa, vaikka sitä ei voikaan eduskuntakeskustelujen diskursseista irrottaa. Tutkimuksen tarkoitus on määrittää perheettömien lisäveron diskurssien kautta käsitystä perheettömyydestä ja sitä, miten eri kansanedustajat ja lehdistö käsittivät sen.

1.6 Tutkimusetiikka ja käsitteet

Tutkimuksessa käytetyt aineistot ovat julkisia. Eduskunnan pöytäkirjoihin kirjatut edustajien puheenvuorot ovat tarkoitettu julkisesti lausuttaviksi ja niistä kirjoitettiin myös lehtiin. Käytän puheenvuorojen pitäjistä lähtökohtaisesti nimiä selvytyden vuoksi, ja myös siksi, että osa edustajista käytti useampia puheenvuoroja ja on hedelmällistä seurata puheenvuorojen kehitystä istuntojen aikana. Lukijalla on aina mahdollisuus käydä katsomassa, kuka on istunnoissa sanonut mitään, minkä vuoksi identiteetin häivyttäminen tekstistä ei ole tarpeellista.

Historiantutkimuksen etiikka -teokseen kirjoittanut historioitsija Kirsi Vainio-Korhonen painottaa, kuinka tutkittavilla henkilöillä on oikeuksia. Historiantutkimuksessa oikeuksien toteutuminen tapahtuu kunnioittavalla kirjoitustavalla ja tulosten huolellisella esittelyllä.³⁹ Tutkielman tarkoituksena ei ole arvottaa esimerkiksi kansanedustajia tai pakinoitsijoita hyviin ja huonoihin, vaan arvioida heidän argumenttejaan lisäveron käyttöönotton kannalta sekä perheettömyyteen suhtautumisen näkökulmista. Tärkeänä osana on huomioida kontekstin merkitys ja pyrkiä analysoimaan tutkittavia henkilöitä ajastaan käsin.

1930-luvulla vanhapiika ja -poika olivat käsitteinä käytössä virallisissa julkaisuissa, kuten edellä mainitussa Eero Kivikarin ohjekirjassa *Perheettömien lisävero* (1936), kansanedustajien puheenvuoroissa eduskunnassa ja lehdistössä. *Vanhapiika* ja *vanhapoika* sekä muut vastaavat variaatiot tarkoittivat henkilöitä, jotka olivat ohittaneet yleisenä pidetyn avioitumisikänsä. 1930-luvulla naiselle keskimääräinen avioitumisikä oli yhteiskunnallisesta asemasta riippuen noin 24-26 vuotta ja miehille muutamaa vuotta enemmän.⁴⁰ Avioitumisikään vaikutti myös yhteiskunnallinen

³⁹ Vainio-Korhonen 2017, s. 29.

⁴⁰ Mäkinen 2006, s. 51; Martelin Tuija, et al., s. 141.

status. Tyypillisesti ylemmissä yhteiskuntaryhmissä henkilöt avioituivat esimerkiksi opintojen vuoksi vasta myöhemmin ja vastaavasti työläisperheissä avioon oltiin valmiita aikaisemmin, vaikkakin työläisperheissä avioitumista saattoi lykätä varojen säästäminen aviota varten.

Historiallisessa valossa käsitteiden vanhapiika ja -poika käyttäminen on merkille laitettavaa siksi, että jo tutkimusajankohtana "vanhatpiiat ja -pojat" olivat olleet halveksimisen ja surkuttelun kohteina. Status vanhanapiikana oli ei-toivottu: vanhatpiiat esiintyivät kansanperinteiden lauluissa ja runoissa onnettomina, epänaissellina, katkerina ja avioitumisessaan epäonnistuneina.⁴¹ Perheettömien lisäverossa kaikki yli 24-vuotiaat lapsettomat sukupuolesta riippumatta kuuluivat perheettömien lisäveron piiriin. Keskimääräiseen avioitumisikään peilattuna se oli teko, jonka voi nähdä kannustavan avioitumaan kiireellisemmin kuin mitä yhteiskunnallinen keskiarvo oli. 24:stä ikävuodesta tuli määrittelijä sille, milloin valtio toivoi ja oletti ihmisten avioituvan.

⁴¹ Lähteenmäki 1995, s. 102; Mäkinen 2008, s. 52; Nieminen 1993, s. 7.

2. Lisäveron edellytykset

2.1 Vuosikymmenen projekti

Perheettömien lisäveroa käsiteltiin eduskunnassa vuosina 1925, 1928 ja 1935. Esitykset erosivat toisistaan esimerkiksi siinä, miten lisävero määriteltiin ja rajattiin. 1920-luvun käsittelyillä oli kuitenkin vaikutusta siihen, millainen lopulta vuonna 1935 hyväksytystä lakiesityksestä tuli (Taulukko 2).

Taulukko 2. Lisäverovelvolliset eri hallitusten esityksissä.

Lisävero-velvollinen	HE/57, 1925	HE/26, 1928	HE/48, 1935
Sukupuoli	Miehet	Miehet ja naiset	Sama kuin 1928
Ikä	Täysi-ikäisyydestä alkaen (21 vuotta)	24-vuotiaasta, yläikäraja 50 vuotta	24-vuotiaasta, ei yläikärajaa
Lisäveron määrä ja maksaja	10% korotus tulo- ja omaisuusveroprosenttiin mikäli miehellä vaimo; naimattomalle, leskelle tai erossa olevalle 20%	20% osuutena tulo- ja omaisuusverosta, maksaa vain enemmän tienaa	Sama kuin 1928
Lisäverosta vapaa	Verovapaus omista lapsista, lapsipuolista, ottolapsista tai heidän jälkeläisistään	Verovapaus kun antanut kuusi kuukautta elatusta alaikäiselle tai työkyvyttömälle lapselle, työkyvyttömälle aikuiselle tai muulle läheiselle omaiselle	Verovapaus läheisen elättämisestä tai vähintään kuudestatoista elatusvuodesta

Lähde: VP 1925 AK III, VP 1928 AK I, VP 1935 AK III.

Vuonna 1924 eduskunta esitti hallitukselle pyynnön ottaa harkittavakseen lisäveron sellaisille henkilöille, jotka eivät elätä perhettä tai läheisiään. Antti Tulenheimon (kok) hallitus esitti vuonna 1925 aiheesta oman versionsa, mutta tässä esityksessä vain lapsettomat miehet joutuivat veronalaisiksi. Lisäveroa ei haluttu kohdistaa

naisiin, sillä naisen ansion ei nähty lähtökohtaisesti olevan tarkoitettu elättämään useampaa ihmistä kuin itseään. Esityksessä otettiin huomioon Suomen korkea tulovero, minkä vuoksi lisävero ei saisi olla liian suuri pienituloisille. Lisäveron arvioitiin lisäävän valtion tuloja vain vähän, mutta lisäävän verotuksen oikeudenmukaisuutta. Esityksen mukaan muissakin maissa oli otettu verorasitusta tasaavia käytänteitä käyttöön. Esimerkkimaita ei kuitenkaan sen tarkemmin nimetty. Lakiehdotuksessa lisävero olisi korottanut kymmenen prosenttia tulo- ja omaisuusveroa, mikäli miehellä oli vaimo. Muussa tapauksessa korotusta kaavailtiin kahdenkymmenen prosentin suuruiseksi.⁴²

Valtiovarainvaliokunta ehdotti lisäveroa hylättäväksi. Valtiovarainvaliokunnan mielestä eduskunnan alkuperäisenä tarkoituksena oli vain itseään elättävien verovelvollisten asettaminen ankarampaan verotukseen, eikä hallituksen esitys ollut onnistunut tämän periaatteen toteuttamisessa. Valiokunta huomioi, että naiset oli rajattu lisäveron ulkopuolelle vaikka he elättäisivät vain itseään, eikä verossa otettu huomioon läheisten elättämistä. Siksi esimerkiksi omien vanhempien elättäminen ei olisi tuonut verovapautta lisäverosta. Lisäksi huomiota kiinnitettiin puuttuvaan määritelmään alimmasta tulosta, josta lisäveroa otettaisiin, jolloin kaikista pienituloisimmat joutuivat lisäveron piiriin.⁴³

Veroteknisistä seikoista kritiikkiä annettiin veron ottamisesta korotuksena eikä osuutena verosta, jolloin verovelvollisen koko tulo- ja omaisuusveroprosenttia olisi nostettu. Lisäksi ikäkysymykset aiheuttivat huolta, kun veroverovelvolliselle ei määritelty yläikärajaa ja samalla alikärajaa pidettiin liian alhaisena. Jo lain lähetekeskustelussa ennen Tulenheimoa pääministerinä toiminut Lauri Ingman (kok) huomioi, ettei juuri täysi-ikäistynyt mies edes ehtisi hankkimaan elätettäviä: täysi-ikäisyyden raja, 21 vuotta, oli miehelle avioliiton solmimisen ikäraja.⁴⁴ Ingman ehdotti alimmaksi ikärajaksi 24–25 vuotta, jolloin perheen perustamiselle olisi jäänyt muutama lisävuosi täysi-ikäistymisen jälkeen. Lain perinpohjaiseen harkintaan ei

⁴² VP 1925: AK III, HE/57 s. 1–2.

⁴³ VP 1925: AK III, VaVM/57 s. 1.

⁴⁴ VP 1925: PK II, s. 1184. Poikkeustapauksissa myös 18-vuotiaat miehet saivat mennä naimisiin. Avioliittolain 234/1929 jälkeen ikärajaa alennettiin naisille 17 vuoteen ja miehille 18 vuoteen.

kuitenkaan valtiovarainvaliokunnan mukaan ollut tilaisuutta, joten se esitti lakiesityksen hylättäväksi.⁴⁵

Valtiovarainvaliokunnan ehdotus lain hylkäämisestä poiki kaksi vastalauseetta. Ensimmäisen vastalauseen allekirjoitti kuusi kansanedustajaa. Eero Kivikari kirjoitti *Perheettömien lisäverossa* (1936) tämän vastalauseen olleen merkittävä tekijä sen taustalla, millaiseksi vuoden 1935 perheettömien lisävero muotoutui.⁴⁶ Vastalauseen allekirjoittajat myönsivät, ettei hallituksen esitys ollut täysin eduskunnan periaatteiden mukainen. Tästä huolimatta, lisävero voitaisiin ottaa käyttöön muutamilla muutoksilla – etenkin, koska lisäveron “suotavuudesta” oltiin aiemmin oltu yksimielisiä. Vastalauseessa lisäveron alaikärajaiksi ehdotettiin 24:ää vuotta, veron määräksi 30:tä prosenttia ja vero otettiin *osuutena* eikä korotuksena tulo- ja omaisuusverosta. Lisäveron esitettiin koskettavan verovelvollisia sukupuolesta riippumatta ja verovapauden sai 16 vuotta läheistään elättäneet sekä vähemmän tienaava aviopuoliso.⁴⁷ Kuudentoista vuoden vähimmäiselatuksella haettiin samaa asiaa kuin yläikärajan asettamisella, sillä jo aiemmin elatusta määrääjän antanut henkilö oli verovapaa iästään riippumatta.

Toisen vastalauseen lisäveron hylkäämisestä teki maalaisliiton Antti Junes, joka myös viittasi lakiehdotuksen oikeudelliseen luonteeseen: “[hallituksen] esityksen kanta perheellisyys- ja lapsettomuusperusteissa on oikeaan osunut”, jolloin esitystä tarvitsisi täydentää ainoastaan laajentamalla verovapautuksia koskemaan kaikkia läheisiään elättäviä. Tässä ehdotuksessa lisäveron prosentin määrään vaikutti henkilön tulon määrä, sukupuoli ja siviilisääty. Esimerkiksi naiset olisivat maksaneet aina puolet vähemmän lisäveroa kuin mitä miehet.⁴⁸ Kummastakin esitetystä vastalauseesta huolimatta suuri valiokunta ja lopulta eduskunta hylkäsivät lakiehdotuksen valtiovarainvaliokunnan esityksen mukaisesti. Eduskunta viittasi vastauksessaan samoihin perusteisiin kuin mitä valtiovarainvaliokunta oli esittänyt ja totesi lain vaativan perinpohjaista harkitsemista.⁴⁹

⁴⁵ VP 1925: AK III, VaVM/57 s. 1.

⁴⁶ Kivikari 1936, s. 12.

⁴⁷ VP 1925: AK III, VaVM/26 s. 2. K. E. Linna (ed), Antti Kuisma (ml), P.V. Heikkinen (ml), V.M.J. Viljanen (ed), E.M. Tarkkanen (ml), O.H. Jussila (kok).

⁴⁸ VP 1925: AK III, VaVM/26 s. 3–4.

⁴⁹ VP 1925: AK III, EV/57 s. 1.

Toisen kerran perheettömien lisäverosta keskusteltiin vuonna 1928 Juho Sunilan (ml) I hallituksen ehdotuksessa. Tulenheimon ehdotuksessa (1925) lisävero oli oma erillinen esityksensä, mutta Sunilan hallituksen esityksessä lisävero oli osana laajempaa tulo- ja omaisuusverojen muutosehdotusta. Esitys noudatteli periaatteiltaan edellistä ja hallitus vetosi itsensä elättävän parempaan veronmaksukykyyn verrattuna useita henkilöitä elättävään. Esityksessä viitattiin vuoden 1925 muutosehdotuksiin. Sunilan hallitus esitti myös uuden version perheettömien ja perheellisten verottamisen tasaamiseksi.

Sunilan I hallituksen lisäveroesityksessä alaikäraja oli nostettu 24:ään vuoteen. 24-vuotta oli merkittävä ikä, sillä silloin kansalaisilla katsottiin olevan tarpeeksi kypsyyttä muun muassa äänioikeuden käyttämiseen.⁵⁰ Yläikärajaksi ehdotettiin viittäkymmentä vuotta. Verolta vältyi antamalla verotettavana vuonna elatusta vähintään kuusi kuukautta alaikäiselle tai työkyvyttömälle lapselle, työkyvyttömälle aikuiselle tai muulle läheiselle omaiselle. Esitetyn kahdenkymmenen prosentin lisäveron maksaisi aviopuolisoista vain enemmän tienaaava.⁵¹ Kuitenkaan tälläkään kertaa ei valtiovarainvaliokunta kannattanut hallituksen esitystä. Valtiovarainvaliokunta kannatti ennemmin lapsista saatavien verovähennysten nostamista lisäveron asettamisen sijaan.⁵² Lopulta kaikki ehdotukset hylättiin, koska eduskunta ei ehtinyt käsittelemään valtiovarainvaliokunnan valmistelemaa hallituksen esitystä.⁵³

Lisäverosta esitettiin useita variaatioita käsittelyjen aikana, niin hallitusten esityksissä kuin vastalauseissa. Lopulta vuoden 1935 Toivo Kivimäen (ed) hallituksen esityksen pohjana voi väittää olleen vuoden 1925 ensimmäisen vastalauseen, jonka oli allekirjoittanut kuusi kansanedustajaa. Vastalauseesta muokattiin ainoastaan läheisen määritelmää ja prosenttimäärää, mutta muuten se pysyi vastalauseen mukaisessa muodossa. Vastalauseessa oli alun perin luetteloitu läheisen sijaan erikseen elätettäviksi lapset, lastenlapset, ottolapset, työkyvyttömät

⁵⁰ Paloheimo 2007, s. 180.

⁵¹ VP 1928: AK I, HE/26 s. 5.

⁵² VP 1928: AK I, VaVM/19 s. 3.

⁵³ VP 1928: AK I, EV/26.

vanhemmat, isovanhemmat ja työkyvyttömät sisarukset, joiden tilalle otettiin laajempi yleiskäsite "läheinen". Tämän lisäksi ainoastaan lisäveron prosentteja laskettiin kolmestakymmenestä kahteenkymmeneen.⁵⁴ Pykälä perheettömien lisäverosta ilmaistiin vuoden 1935 hallituksen esityksessä seuraavassa muodossa:

23 a §

"Verovelvollinen, joka ei pääasiallisesti elätä muita läheisiään kuin aviopuolisoaan, maksakoon, jos hän on kaksikymmentäneljä vuotta täyttänyt eikä ole vähintään kuuttatoista vuotta edellätarkoitettua elatusta antanut, lisäveroa kaksikymmentä sadalta verosta, joka hänelle tulosta ja omaisuudesta määrätään. Milloin aviopuolisoita erikseen verotetaan, lasketaan lisävero vain sen aviopuolison verosta, jolla se on suurempi."⁵⁵

Esityksessä ei tarkemmin määritelty mitä läheisellä ja elatuksella tarkoitettiin. Käsitteiden epämääräisyys herätti myöhemmin kritiikkiä niin eduskunnassa kuin sanomalehdistössä. Käsitteitä pyrittiin jälkikäteen avaamaan vuosien 1936–1937 aikana. Eero Kivikari määritteli läheisiin kuuluvan *esimerkiksi* omat lapset ja omat vanhemmat, isä- ja äitipuolet, lapsipuolet, ottolapset, kasvattilapset, sisarukset ja sisarpuolet sekä heidän jälkeläisensä.⁵⁶ Elättämisellä tarkoitettiin vapaaehtoista ja jatkuvaa huoltoa henkilölle, joka ei ollut kykenevä elättämään itseään. Elätettävän tuli olla riippuvainen elatuksesta. Lähtökohtaisesti tyypillisin elatussuhde oli vanhemman ja lapsen välillä.⁵⁷

Hallituksen esitys noudatti samoja peruseriaatteita kuin edeltäjänsä. Erityisesti oikeudenmukaisuus perheellisten ja perheettömien verotaakan tasaamiseksi oli tema, joka nousi esille jollain tavalla jokaisessa esityksessä. Vallinnut veronmaksutapa ei riittänyt tasoittamaan veronmaksukykyä ja hallituksen mukaan muihin maihin verrattuna Suomessa annettiin paljon vähemmän verovähennyksiä perheellisyydestä. Muita maita ei kuitenkaan tässäkään esityksessä eritelty.

⁵⁴ Kivikari 1936, s. 13.

⁵⁵ VP 1935: AK III, HE/48 s. 6.

⁵⁶ Kivikari 1936, s. 31.

⁵⁷ Kivikari 1936, s. 29; Jalava 1937, s. 38.

Perheettömien lisäveroa kuvailtiin hallituksen esityksessä ”erikoiseksi”, mutta kohtuulliseksi. Lisävero ei ollut oma pykälänsä, vaan lapsista saatavan verovähennyspykälän (23 §) a-osa. Valtiontalouden kannalta perheettömien lisäveroa perusteltiin sillä, että se tuli paikkaamaan veronkevennyksistä ja -vähennyksistä aiheutuvaa 35 miljoonan markan valtionkassan lovea. Perheettömien lisäverosta odotettiin noin 10 miljoonan markan tuloja ja lapsikohtaisten verovähennysten nostosta 12 miljoonan markan menoja.⁵⁸ Lisäveron asettaminen samaan pykälään lapsivähennysten kanssa korosti lisäveron asemaa verovähennysten nostosta aiheutuvien kulujen kattajana.

2.2 Hallituksen tavoitteena veronkevennykset

Vähemmistöhallitukset olivat 1930-luvulla yleisiä. Presidentillä oli suuri päätäntävalta hallituksen muodostamisessa. Eduskuntakaudella 1933–1936 presidenttinä oli kokoomuslainen P. E. Svinhufvud, jonka kaudella sosialidemokraatteja ei otettu hallitukseen, vaikka he olivat olleet eduskuntavaalien voittajia ja eduskunnan suurin ryhmä. 1932–1936 toiminut Toivo Kivimäen hallitus oli pitkäikäinen ja toimintakykyinen, mihin osasyynä oli sosialidemokraattien tuki. Sosiaalidemokraatit eivät halunneet antaa porvariryhmittymille liikaa tilaa toimia ainoastaan keskenään, jolloin ne olisivat voineet lähentyä liialti, aiheuttaen sosialidemokraateille ongelmia.⁵⁹

Kivimäen hallitus koostui lopulta maalaisliitosta, edistyspuolueesta, RKP:stä ja kokoomus-maalaisliittolaisista virkamiehistä. Hallituksen tärkeimmät ministeripaikat olivat kokoomuspuolueen käsissä. Hallituspuoleista vain edistyspuolue ja RKP ottivat hallitusvastuuta. Maalaisliitto ei voinut ottaa vastuuta, koska Sunilan II hallitus oli joutunut eroamaan maalaisliiton painostuksen alaisena niin kutsutussa korkokiistassa. Kokoomus oli haluton hallitukseen ja puolue oli pettynyt Kivimäen toimintaan Mäntsälän kapinan yhteydessä. Kokoomus ei olisi halunnut edes ammattiministereitä puolueestaan, mutta siitä huolimatta Kivimäki

⁵⁸ VP 1935: AK III. HE/48 s. 2.

⁵⁹ Nousiainen 2006, s. 207–208; Jääskeläinen 1973, s. 244; Vares 2007, s. 162.

onnistui siinä.⁶⁰ Eduskunnassa toimi hallituspuolueiden lisäksi sosialidemokraatit, isänmaallinen kansanliike ja pikkupuolueet, eli Suomen pienviljelijäinpuolue ja kansanpuolue. Vuoden 1933 eduskuntavaalien jälkeen eduskunnan voimasuhteet olivat seuraavanlaiset: SDP 78 paikkaa, maalaisliitto 53 paikkaa, RKP 21, kokoomus 18, IKL 14, edistyspuolue 11 ja pienpuolueet 5 paikkaa.⁶¹

Hallituksen aloittaessa 1932 sen ohjelmassa nostettiin esille Suomen erittäin vaikea taloudellinen tilanne. Ohjelma tähtäsi pulakauden voittamiseen ja valtiontalouden tasapainottamiseen, eikä hallitus halunnut heikentää rahan arvoa.⁶² Ohjelma sisälsi yleisiä tavoitteita, eikä se antanut eduskunnalle paljoakaan tietoa hallituksen aikomuksista.⁶³ Kivimäen hallitus tasapainotti ohjelmansa mukaisesti valtion taloutta ja noudatti tiukkaa säästöohjelmaa. Vuoteen 1935 mennessä valtion talous oli jo ylijäämäinen. Muutokset olivat suhteessa yleiseen pula-alan jälkeiseen kehitykseen. Talouden tasapainottuessa hallitus asetti vuonna 1935 valtion talouskomitean, jonka tehtävänä oli harkita muun muassa puolustuslaitoksen perushankintojen lisäksi verorasituksen keventämismahdollisuutta.⁶⁴

Alkuperäinen esitys tulo- ja omaisuusverolain ja kunnallisverotuksen kokonaisuudistukseksi ei ollut vielä valmis eduskunnan käsiteltäväksi. Joitakin verohelpotuksia haluttiin tästä huolimatta esittää, joten tulo- ja omaisuusverolakia päädyttiin muokkaamaan vain osittain. Komitean ehdotelman pohjalta hallitus esitti syksyllä 1935 tulo- ja omaisuusverolakeihin muutoksia, joista yksi oli perheettömien lisävero. 1930-luvun alun lamakausi vaikutti tulo- ja omaisuusveroista saatuihin valtion tuottojen määrään. Hallitus ei halunnut tehdä suuria veron tuottoihin vaikuttavia muutoksia, kuten alentaa yleistä veroasteikkoa tai uudistaa osakeyhtiöiden verotusta. Verohelpotusten toivottiin tasaavan verorasitusta etenkin pienituloisimpien kohdalta. Esityksessä ehdotettiin muutettavaksi tulo- ja omaisuusverolain 23:sta pykälästä kahdeksaa ja lisäämään yksi uusi pykälä.

⁶⁰ Jääskeläinen 1973, 243–244; Jääskeläinen 1977, s. 511–512.

⁶¹ SVT 1934, s. 16.

⁶² Jääskeläinen 1973, s. 244.

⁶³ Nousiainen 2006, s. 209.

⁶⁴ Jääskeläinen 1977, s. 520–522.

Osittaisten muutosten pohjana käytettiin niitä ehdotuksia, joita valtion talouskomitea oli vielä keskeneräiseksi jääneessä kokonaisuudistuksessa ehdottanut.⁶⁵

Esityksen tärkeimmät muutokset koskivat pienituloisille ja perheellisille annettuja rahallisia helpotuksia. Esimerkiksi tuloverorajaa korotettiin ansioverotuksessa 6 000 markasta 10 000 markkaan ja omaisuusverossa 40 000 markasta 100 000 markkaan. Muutoksen myötä pienituloisten verotettujen määrä väheni reilusti. Vuoteen 1934 verrattuna verovelvollisten henkilöiden määrä väheni 50,2 prosenttia, pudottaen kaikista pienituloisimmat kokonaan pois valtion verotuksen piiristä.⁶⁶ Perheellisten tukemiseksi ehdotettiin lapsista saatavien verovähennysten korottamista. Verovähennykseksi ehdotettiin 2 500 markkaa jokaista alle 16 vuotta olevaa lasta kohti aiemman 1 200 markan sijaan. Opiskelevan lapsen kohdalla vähennystä ehdotettiin maksettavaksi täysi-ikäisyyteen asti, sillä opintojen tunnustettiin tuovan huomattavia kustannuksia perheille.⁶⁷ Tämän lisäksi ehdotettiin aviopuolisoiden yhteisverotuksen vaihtamista erillisverotukseksi⁶⁸ sekä edellä käsiteltyä perheettömien lisäveroa.

⁶⁵ VP 1935: AK III, HE/48 s. 1–2.

⁶⁶ SVT 1938, s. 2.

⁶⁷ Ehdotus verovähennyksistä lapsen täysi-ikäisyyteen asti ei lopulta toteutunut.

⁶⁸ 1920 tulo- ja omaisuusverolain mukaan käytössä oli yhteisverotus. Naisen tulo- ja omaisuus laskettiin mukaan miehen tuloihin. Yhteisverotusta vastutettiin, koska työssäkäyvät aviopuolisot joutuivat raskaammin verotetuksi. Erillisverotus oli käytössä 1935–1943. Esim. Lähteenmäki 1995, s. 266.

3. Lisäveron matka eduskunnassa

3.1 Ristiriitaiset valiokuntamietinnöt

Hallituksen esitystä (23.8.1935) tulo- ja omaisuusverolain muuttamisesta käsiteltiin eduskunnassa ensimmäisen kerran lähetekeskustelussa 6.9.1935. Lähetekeskustelussa perheettömien lisäveron puolesta viittasivat Suomen pienviljelijäin puolueen Yrjö Kesti ja kokoomuksen Kaino Oksanen. Kesti viittasi pitkässä ja kärkkäässä puheenvuorossaan vain lyhyesti lisäveroon, ollen ilahtunut lisäveron käyttöönotosta ”viimeinkin”. Kesti oli suurperheen isä ja maanviljelijä. Kestin mukaan uudistus oli perheellisten näkökulmasta iloinen asia ja oli oikein, että perheettömät joutuivat lisäveron kautta osallistumaan yhteiskunnan pystyessä pysymiseen omalta osaltaan.⁶⁹

Vaikkei lähetekeskustelussa noussutkaan kritiikkiä lisäveron käyttöönotosta, kirjoitettiin kuitenkin sosialidemokraattisessa *Uudessa Ajassa* lisäveron aiheuttaneen ”suukopua” ja vastustusta eduskunnassa.⁷⁰ Myös Kaino Oksanen sanoi puheenvuorossaan tietävänsä lisäveron aiheuttaneen joissakin piireissä tyytymättömyyttä. Oksanen ymmärsi ajatukset lisäveron epäreiludesta perheettömien näkökulmasta kun samaan aikaan perheellisille esitettiin verohelpotuksia. Oksanen oli itsekkin lapseton.⁷¹ Tästä huolimatta Oksasen mielestä ”elatusrasituksesta” riippumattomat olivat veronmaksukyvyltään paremmassa asemassa kuin läheisiään elättävät.⁷²

Oksanen viittasi hallituksen esityksen mukaisesti lisäveron tuomaan taloudelliseen puoleen, kun lapsista saatavien verovähennysten korotusta 1200 markasta 2500 markkaan voitiin kattaa osittain lisäveron tuotoilla. Oksanen ei uskonut lisäveron vaikuttavan pienituloisiin kuin korkeintaan muutaman kymmenen markan verran, viitaten siihen, ettei lisäverosta koitua summa olisi veronmaksajalle kovin suuri.⁷³ Muutamalla kymmenellä markalla oli kuitenkin suuremmissa mittakaavassa

⁶⁹ VP 1935: PK I s. 1130.

⁷⁰ Uusi aika 10.9.1935. ”Parlamentin parvelta” nimim. Jopi.

⁷¹ Sulkunen, Lähteenmäki & Korppi-Tommola 2006, s. 115.

⁷² VP 1935: PK I s. 1127.

⁷³ VP 1935: PK I s. 1127.

merkitystä, sillä lisäveron avulla perusteltiin lapsista saatavaa verovähennysten nostoa. Pienituloisissa suurperheissä vähennykset saattoivat tarkoittaa jopa kokonaan valtion veroista vapautumista.

Oksasen mielestä lakiesitys täytti ”korkean mitan”, sillä ”lasten vuosisadasta” huolimatta elätettäviksi läheisiksi luokiteltiin esimerkiksi itsensä elättämään kykenemättömät vanhukset ja sairaat omaiset. Oksasen mukaan sivistyneen ihmisen ja kansan tunsi siitä, miten se sairaita ja vanhuksiaan kohteli.⁷⁴ Oksanen oli taustaltaan opettaja, meteorologi ja hän oli väitellyt filosofian tohtoriksi kasvatustieteiden osastolta.⁷⁵ Muiden kuin lasten lukeminen läheisiksi sekä elätettäviksi oli suuri harppaus lapsikeskeisessä ympäristössä. Muita edistyksellisiä kohtia esityksessä oli esimerkiksi naisten kotona tekemän työn tunnustaminen. Pykälän sanamuodossa ei luettu puolisoa elätettäväksi läheiseksi, vaikka vain toinen kävisi ansiotyössä kodin ulkopuolella.

Lisäverossa oli Oksasen mielestä vain yksi kritiikin aihe: se asetettiin lapsettomista puolisoista enemmän tienaavalle, eli useimmiten aviomiehelle. Oksasen mukaan avioliitossa oleva lapseton nainen, joka kävi ansiotyössä, saisi ”erikoisedun” lisäveron kohdalla. Erikoisetu voisi Oksasen mukaan vahvistaa vaatimuksia siitä, että avioituneiden naisten piti pysyä poissa ansiotyöstä.⁷⁶ 1930-luvun alun lama oli kärjistänyt tilannetta entisestään. Työpaikat haluttiin varata ensi sijassa miehille, perheiden pääsääntöisille elättäjille. Joissakin tapauksissa naisten oli pakko käydä töissä, jotta perheen elatukseen riitti rahaa. Se oli yhteiskunnallisesti hyväksyttävämpää. Aviossa olevien mutta lapsettomien naisten työssäkäymistä ei nähty pakollisena. Useilla aloilla naiset joutuivat naimisiin mennessään tai viimeistään raskauduttuaan lopettamaan työnsä. Vuonna 1935 kaupalan naistyöntekijöistä naimisissa oli noin joka viides.⁷⁷

Lähetekeskustelun jälkeen esitys tulo- ja omaisuusverolakimuutoksista lähetettiin valtiovarainvaliokuntaan. Mietintö valmistui marraskuun puolivälissä 1935.

⁷⁴ VP 1935: PK I s. 1127.

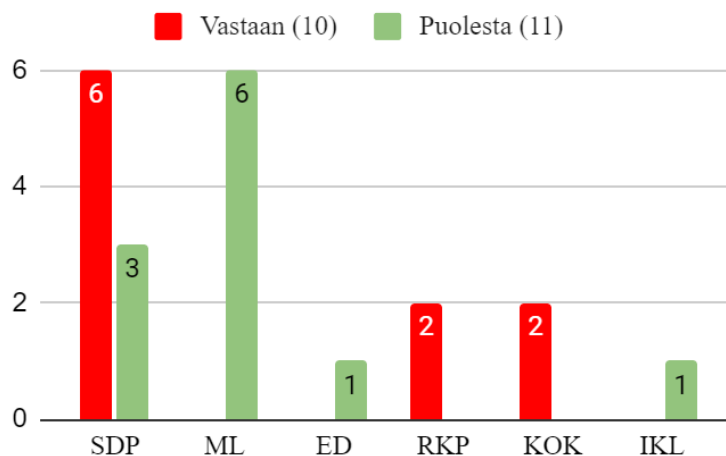
⁷⁵ Mäkinen et al. 2015, s. 294.

⁷⁶ VP 1935: PK I s. 1128.

⁷⁷ Hentilä 1999, s. 167–168, 170, 210; Lähteenmäki 1995, s. 259–260.

Valtiovarainvaliokunta ehdotti hallituksen esitykseen muutoksia, kuten puolisojen yhteisverotuksen tilalle esitetyn erillisverotuksen poistettavaksi. Perheettömien lisäverosta ja sen käyttöönotosta valtiovarainvaliokunta äänesti Kuvion 2 mukaisesti.

Kuvio 2. Valtiovarainvaliokunnan äänet perheettömien lisäverosta puolueittain.

Lähde: Valtiovarainvaliokunnan äänestysluettelo 62/1935. Eduskunnan arkisto.

Äänestystuloksen perusteella lisävero herätti erimielisyyttä puolueyhmittäin. Perheettömien lisäveroa vastaan annettiin 10 ääntä ja sen puolesta 11 ääntä. Valtiovarainvaliokunta ei ollut jäsenmäärältään suuri, mutta äänestyksestä voi silti tehdä muutamia havaintoja. Esimerkiksi poikkeuksen muissa äänestäjissä teki SDP, jossa äänet jakaantuivat ryhmän sisällä epätasaisesti. Linja perheettömien lisäverokysymyksessä ei ollut yhtä selkeä kuin muilla, vaikka enemmistö SDP:ssä oli lisäveroa vastaan. Lisäveron käyttöönottoa vastustivat myös RKP:n ja kokoomuksen jäsenet. RKP:n vastustus oli mielenkiintoista, sillä RKP oli hallituspuolue ja hallituksen esityksen oli esitellyt RKP:n apulaisvaltiovarainministeri Rolf Witting. Tästä huolimatta kaksi RKP:n kansanedustajaa, Ragnar Furuhjelm ja Emil Hästbacka, äänestivät lisäveroa vastaan.

Lisäveron puolesta olivat kaikki maalaisliitosta ja edistyspuolueesta. Maalaisliitto ja edistyspuolue olivat hallituspuolueita, joten on luontevaa, että ne äänestivät esityksen puolesta. Lisäksi yhtenä tekijänä vaikutti todennäköisesti keskusta-oikeistopuolueiden konservatiivisuus avioliitto- ja perhekysymyksissä. Siviiliavioliitot sallittiin Suomessa 1917 ja alemmissa sosiaaliryhmissä elettiin

lisääntyneissä määrin perheenomaisissa olosuhteissa ilman vihkimistä.⁷⁸ Kirkon vaikutusvallan vähenemisen jälkeen poliittinen oikeisto pyrki valvomaan avioliittoa. Esimerkiksi avioliiton ulkopuoliset suhteet pyrittiin kriminalisoimaan 1930-luvun alussa.⁷⁹ Lisäverolla oli perhettä lujittava tavoite ja sisäänkirjoitettu vaatimus avioitumisesta ja lasten hankkimisesta.

Valtiovarainvaliokunnassa käytyyn keskusteluun pääsee paremmin käsiksi esitystä vastustaneiden kansanedustajien kautta, sillä osa heistä jätti vastalauseen lisäverosta. *Vastalause I* kosketti valtiovarainvaliokunnan esittämiä yleisiä muutoksia hallituksen esitykseen. Vastalauseen allekirjoittajat toivoivat, että hallituksen esitys hyväksyttäisiin sellaisenaan, eikä valtiovarainvaliokunnan ehdottamia muutoksia tehtäisi. Vastalauseen allekirjoitti kolme kansanedustajaa. Näistä kansanedustajista kokoomuksen Kaapro Moilanen lisäsi, että allekirjoittaa vastalauseen muilta osin kuin siltä kohtaa, mikä kosketti perheettömien lisäveroa.⁸⁰ Moilanen ei ollut hallituksen esityksen kannalla lisäverosta, mutta ei perustellut kantaansa tarkemmin. *Vastalause III* oli Aino Lehtokosken (sd) allekirjoittama. Lehtokoski ehdotti lisäveron määräksi kymmenen prosenttia kahdenkymmenen sijaan sekä sen kohdan poistamista, jossa asetettiin lisävero vain enemmän tienaaavan maksettavaksi.⁸¹ Lehtokosken vastalause ei saanut kannatusta muilta kansanedustajilta.

Ragnar Furuhjelmin (r) *Vastalause II* kosketti pelkästään perheettömien lisäveroa. Vastalauseessa lisävero esitettiin kokonaan poistettavaksi. Furuhjelm perusteli kantaansa toteamalla esityksen olleen edelleen keskeneräinen. Furuhjelm oli ollut valtiovarainvaliokunnan puheenjohtajana vuonna 1925 tekemässä mietintöä, jossa lisävero esitettiin hylättäväksi. Vastalauseen mukaan kritiikin aiheita oli, ettei lisäverossa määritely tarkemmin käsitettä "läheinen", kuten keitä siihen kuului. Laissa ei myöskään asetettu alinta tulorajaa tai yläikärajaa lisäverotukselle. Lisäveron pelättiin vaikuttavan erityisesti vanhempaan väestöön heikolla veronmaksukyvyllä, sekä nuoriin, joilla ei ollut vielä tarpeeksi tuloja lisäveron maksamiseen.⁸²

⁷⁸ Räisänen 1995, s. 77.

⁷⁹ Jallinoja 1984, s. 62; Pylkkänen 1991, s. 97. Ehdotus hylättiin 1940.

⁸⁰ VP 1935: AK III. VaVM/62 s. 4.

⁸¹ VP 1935: AK III. VaVM/62 s. 5–6.

⁸² VP 1935: AK III. VaVM/62 s. 4–5.

Furuhjelm esitti kritiikkiä 16 vuoden elättämisen vaatimukseen, sillä pitkään useampaa lasta elättänyt joutui lisäveron alaiseksi, siinä missä 16 vuotta yhtä lasta elättänyt pääsi verosta täysin vapaaksi. Yleisesti perheettömien lisäveroa kuvattiin vastalauseessa kohtuuttomana rasituksena lapsettomille aviopuolisoille. Vastalauseen allekirjoittivat Furuhjelmin lisäksi Johan Emil Hästbacka (r), Viljo Rantala (sd), Taave Junnila (kok) ja Hugo Aattela (sd). Huomiota vastalauseesta ansaitsee usean eri eduskuntaryhmän välinen yhteinen vastalause, jossa yhdistyvät edustajat niin hallituspuolueista kuin oppositiossa olevista.

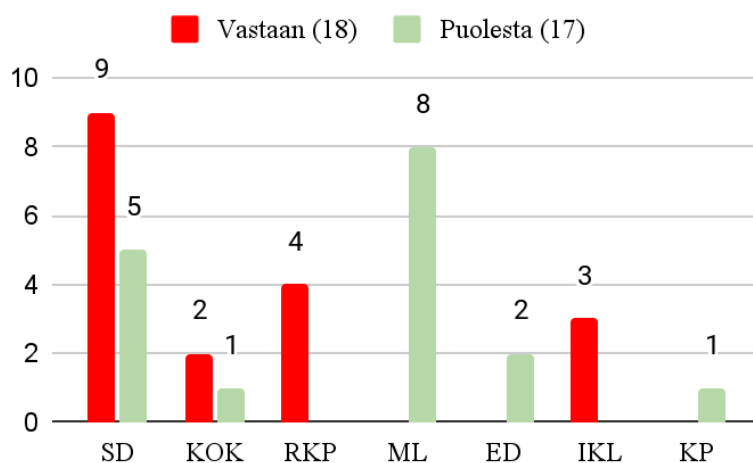
Valtiovarainvaliokunnan mietintöä käsiteltiin eduskunnassa ensimmäisessä käsittelyssä 19.11.1935. Sosialidemokraattien Aino Lehtokoski kuvaili hallituksen esitystä yleisellä tasolla. Lehtokosken mukaan esitys pienensi kaikista vähävaraisimpien verotusta ja korosti perheellisyyden perusteella annettavia veroalennuksia.⁸³ Puoluetoveri Aino Malkamäen mielestä esitys tuntui oikeudenmukaiselta ja miellyttävältä: hallituksen esityksen henki oli perheille ja kodeille myötämielinen. Tarkemmin perheettömien lisäverosta mainittiin vain lyhyesti Malkamäen puheenvuorossa. Hän kannatti lisäveroa, mikäli vain katsottiin, että perheettömät pystyivät sellaisen lisäveron maksamaan. Malkamäen mielestä aluksi kannatti kokeilla lievempää verotusta, ja siksi hän kannatti Lehtokosken valtiovarainvaliokunnassa tekemää ehdotusta, jossa lisäveron määrä oli kymmenen prosenttia kahdenkymmenen sijaan.⁸⁴

Ensimmäisen käsittelyn jälkeen tulo- ja omaisuusverolaki lähetettiin suureen valiokuntaan. Suuri valiokunta teki oman mietintönsä, joka oli valmis 23.11.1935. Mietintö poikkesi valtiovarainvaliokunnan tekemästä mietinnöstä merkittävästi kahdessa kohtaa. Valtiovarainvaliokunta oli edellä mainitun mukaisesti poistanut aviopuolisoiden erillisverotuksen ja pitänyt perheettömien lisäveron, mutta suuri valiokunta teki täysin päinvastoin poistamalla lisäveron ja pitämällä erillisverotuksen. Suuren valiokunnan äänestys oli yhtä jakautunut kuin valtiovarainvaliokunnassa. Lisävero poistettiin suuren valiokunnan esityksestä yhden äänen erolla, 18–17 (Kuvio 3).

⁸³ VP 1935: PK II s. 2032.

⁸⁴ VP 1935: PK II s. 2033.

Kuvio 3. Suuren valiokunnan äänet perheettömien lisäverosta puolueittain.

Lähde: Suuren valiokunnan äänestysluettelo 84/1935. Eduskunnan arkisto.

Suuren valiokunnan äänestys mukaili valtiovarainvaliokunnan tulosta ja vahvistaa siitä tehtyjä havaintoja puolueyhmittäin. Lisäveron poistamista ehdotti sosialidemokraattien Jussi Tolonen, mutta sosialidemokraateilla ei ollut siltikään yhteneväistä linjaa kummassakaan valiokuntaäänestyksessä.⁸⁵ RKP:ssa oltiin edelleen lisäveroa vastaan ja maalaisliitossa sekä edistyspuolueessa oltiin kummassakin äänestyksessä lisäveron puolesta. Lisävero oli selkeästi tulo- ja omaisuusverolakimuutoksista äänen jakaja, eikä lisäveron käyttöönotossa ollut yksimielistä varmuutta kummassakaan äänestyksessä.

Toisen eduskuntakäsittelyn (26.11.1935) pohjana oli valtiovarainvaliokunnan sekä suuren valiokunnan mietinnöt. Eniten keskustelutilaa käsittelyssä vei puolisoitten yhteis- tai erillisverotuksen kohtalo. Perheettömien lisäveroon viitattiin kuitenkin kahdessa puheenvuorossa, kummassakin sen käyttöönoton puolesta. Apulaisvaltiovarainministeri Rolf Wittingin (r) mukaan Suomi oli muihin maihin verrattuna jäljessä perheellisten tukemisessa. Hän vetosi puheenvuorossaan alenevaan syntyvyyteen ja korosti sen huomioimisen tärkeyttä valtiolliselta tasolta.

⁸⁵ SuVm 84/1935.

Lasten kasvattaminen ja koulutus oli perheille kallis ”uhraus”. Wittingillä oli itsellään neljä lasta.⁸⁶ Hänen mukaansa oli silmiinpistävän oikeudenmukaista ottaa verotuksessa enemmän huomioon perheellisten ja perheettömien eroja. Useilla aloilla palkkataso oli niin huono, että jo yksikin lapsi saattoi alentaa perheen elintaso.⁸⁷ Myös maalaisliiton Kalle Lohi puhui perheellisten taloudellisista vaikeuksista verrattuna perheettömiin. Lohellakin oli todennäköisesti omakohtaista kokemusta puheensa taustalla: hän oli taustaltaan maanviljelijä ja seitsemänlapsisen perheen isä.⁸⁸ Perheettömien elämä oli Lohen mukaan helpompaa, minkä vuoksi perheettömille pystyi ”hyvällä syyllä” laittamaan lisäveron.⁸⁹

Witting toimi myös apulaisulkoministerinä ja hän tunsu muiden maiden väestöpoliittisia näkökulmia. Hän esitteli puheenvuorossaan eduskunnalle erilaisia verotuksen käytänteitä Englannista, Ranskasta ja Saksasta. Englannissa verovelvollisuus alkoi pienemmästä tulosta perheettömillä kuin perheellisillä ja Ranskassa perheetön maksoi 25 prosenttia korkeampaa veroa kuin perheellinen. Saksassa ero perheellisten ja perheettömien välillä oli Wittingin mukaan huomattava. Saksassa oli käytössä *Steuer des ledig*, ”vanhanpojan vero”. Saksan mallissa esimerkiksi 1 500 Saksan markan tuloluokassa perheetön maksoi 27 prosenttia enemmän veroa kuin yhden lapsen perhe. Summat kasvoivat isommissa tuloluokissa ja mitä enemmän lapsia oli, sitä enemmän verokevennyksiä sai.⁹⁰ Witting oli tunnettu saksalaismielisyydestään, joten Saksan mallin korostaminen oli luontevaa.⁹¹

Witting ei esittänyt kertomilleen summille vertailukohtia. Lukujen esittelyn tarkoituksena oli ennemmin perustella sitä, ettei ehdotettu lisävero ollut kansainvälisesti vertailtuna poikkeuksellinen. Lisäveron prosentin alentamista oli toivonut jo aiemmin kaksi kansanedustajaa: valtiovarainvaliokunnan vastalauseessa Aino Lehtokoski (sd) ja ensimmäisessä käsittelyssä Aino Malkamäki (sd). Wittingin kertoman perusteella lisävero ollut myöskään määrältään erityisen suuri muihin maihin verrattuna. Muihin maihin vertaaminen oli yksi tärkeimmistä perusteluista

⁸⁶ Landgrén, Lars-Folke: Witting, Rolf. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Viitattu 19.1.2023.

⁸⁷ VP 1935: PK II s. 2252.

⁸⁸ Talonen, Jouko: Lohi, Kalle Aukusti. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Viitattu 17.1.2023.

⁸⁹ VP 1935: PK II s. 2253.

⁹⁰ VP 1935: PK II s. 2252.

⁹¹ Landgrén, Lars-Folke: Witting, Rolf. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Viitattu 19.1.2023.

lisäveron käyttöönnotolle. Myös Eero Kivikari perusteli myöhemmin ohjekirjassaan lisäveron puolesta viittaamalla muihin maihin – tismalleen samoilla esimerkeillä kuin mitä Witting oli esittänyt.⁹² Witting oli apulaisvaltiovarainministeri ja Kivikari oli valtiovarainministeriössä veroasioiden esittelijänä, joten heidän perustelunsa oli todennäköisesti yhdessä käsiteltyjä.

Suuri valiokunta ja valtiovarainvaliokunta olivat tulo- ja omaisuusverolakiehdotuksesta merkittävästi eri mieltä, eikä eduskunnassa löytynyt esityksistä yksimielisyyttä. Käsittely jätettiin August Kuusiston (sd) ja Aino Lehtokosken (sd) ehdotuksesta pöydälle. Erityisesti sosialidemokraateilla oli ollut paljon sisäistä hajontaa lisäverokysymyksessä. Pöydällejätön toiveena oli, että eduskuntaryhmät ehtisivät kunnolla keskustelemaan tulo- ja omaisuusverolaista enemmän seuraavaan istuntoon mennessä.

3.2 Oikeudenmukaisuuden eri toteuttamistavat

Tulo- ja omaisuusverolakiasioiden käsittely jatkui toisessa käsittelyssä (29.11.1935). Kolmen välipäivän aikana kansanedustajat olivat selvästi ehtineet keskustelemaan kannoistaan. *Pohjois-Savossa* nimimerkki Inkivääri, eli edistyspuolueen eduskuntaryhmän sihteerinä toiminut Erkki Paavola,⁹³ kuvaili eduskuntasalin tunnelmia: ”törmäilivät perheettömien ja perheellisten, lapsettomien ja lapsellisten mielipiteet ankarasti toisiaan vastaan”. Puhujia olisi ilmeisesti voinut olla asian tiimoilta enemmänkin, mutta suurimman osan kansanedustajien kanta lisäverosta oli Paavolan mukaan niin varma, ettei ”valituskeskukseen” liittyminen kiinnostanut heitä.⁹⁴

Lisäveron puolesta pidettiin yksi puheenvuoro, joka myötäili aikaisempia kannanottoja. Suomen pienviljelijäin puolueen Eino Rytinki viittasi puheenvuorossaan talonpoikais- ja työläispiirien perheisiin, joissa elättäjillä oli huolehdittavaan lapsien lisäksi myös omat vanhemmat. Siihen suhteutettuna

⁹² Kivikari 1936, s. 5–6.

⁹³ Hirvonen 2000, s. 299.

⁹⁴ Pohjois-Savo 30.11.1935. ”Vanhainpoikain ja ikäneitojen verotuksesta keskusteltiin eilen eduskunnassa” nimim. Inkivääri.

perheettömien elämä oli myös pienviljelijänä toimineen ja perheellisen Rytingin mielestä helpompaa. Lisävero oli keino korjata epäoikeudenmukaisuutta perheettömien ja perheellisten välillä. Rytingin mielestä perheettömät eivät voineet edes vastustaa lisäveroa, kun vain ensin laskivat miten paljon perheelliset käyttivät rahaa lasten kasvattamiseen aikuisuuteen asti.⁹⁵

Toisessa käsittelyssä pidettiin ensimmäiset puheenvuorot perheettömien lisäveroa vastaan. Lisäveroa vastustivat kokoomuslaiset Aku Korvenoja, Kyllikki Pohjala ja Kaino Oksanen, RKP:sta Ebba Östenson ja sosialidemokraateista Viljo Rantala. Rantala ja Oksanen vetosivat puheenvuoroissaan Furuhjelmin vastalauseeseen. Rantala oli ollut itse allekirjoittamassa vastalauseetta ja Oksanen huomautti, kuinka vastalause oli kerännyt useasta eri eduskuntaryhmästä allekirjoittajia. Vastalauseen mukaisesti Rantalan mielestä ”läheinen” oli liian epämääräinen ja vaikeasti tulkittava. Lisäksi Rantalan mukaan verotuslautakunnille oli ongelmallista selvittää, oliko elatusta todella annettu vaatimusten mukaiset 16 vuotta.⁹⁶ Rantalan taustan vuoksi lisäveroon vastustaminen oli mielenkiintoista. Pienviljelijäin puolueen Rytinki ja Kesti vetosivat kummatkin vahvasti maaseutumaisten perheiden ongelmiin. Rantala oli itsekin perheellinen pienviljelijä, muttei silti sellaisenaan nähnyt lisäveroa maaseutuperheiden tilanteen parantajana.⁹⁷

Kokoomuksen Kaino Oksanen oli ollut ensimmäisessä käsittelyssä lisäveron puolesta, mutta toisessa sitä vastaan. Oksanen piti suuren valiokunnan mietintöä parannuksena valtiovarainvaliokunnan esitykseen, johon edustaja Yrjö Kesti (spp) huudahti: ”Ei ole perää!”⁹⁸ Ensimmäisessä käsittelyssä juuri Oksanen ja Kesti olivat kumpikin olleet lisäveron puolesta. Silloin Oksanen kuvaili hallituksen esitystä osana sivistyskansan tunnusmerkistöä, sillä siinä huomioitiin elätettäväksi läheisiksi lasten lisäksi esimerkiksi työkyvyttömät läheiset. Toisessa käsittelyssä Oksanen vaatimukset sivistyskansan tunnusmerkistön täyttämiseksi tiukkenivat. Oksanen ei hyväksynyt sitä, että vain lapsista sai verovähennyksiä. Sairaita omaisiaan ja vanhuksia elättävät välttivät lisäveron, mutta eivät hyötyneet perheellisten tapaan taloudellisesti

⁹⁵ VP 1935: PK II s. 2332.

⁹⁶ VP 1935: PK II s. 2337.

⁹⁷ Kaarninen, Pekka: Rantala, Viljo. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Viitattu 23.1.2023.

⁹⁸ VP 1935: PK II s. 2334.

vähennyksistä. Lisäverosta välttyminen ei helpottanut tai keventänyt mitenkään heidän nykyistä taloudellista tilannettaan. Mikäli verovähennyksiin oikeutettujen joukkoa olisi laajennettu, olisi esitys ollut Oksasen mukaan periaatteeltaan kohdallaan.⁹⁹

Oksanen kritisoi perheettömien lisäveroa myös siitä, ettei useilla aloilla samasta työstä maksettu samaa palkkaa, jolloin lisävero rasitti jo valmiiksi heikommin palkattuja. Esimerkiksi kaupan alalla naisten osuus työntekijöistä oli tuolloin noin 60 prosenttia, mutta vuonna 1935 alalla työskentelevien naisten keskimääräiset vuosipalkat olivat vain noin 56 prosenttia miesten palkoista. Palkkoihin vaikutti sukupuolen lisäksi siviilisääty. Naimattomat saivat pienempää palkkaa kuin perheelliset.¹⁰⁰ Naisten heikkoon palkkatasoon on esitetty syiksi mieselättäjyyden ihannetta ja yleisesti töiden erilaista luonnetta. Toisaalta samapalkkaisuus olisi voinut kannustaa työnantajia palkkaamaan vain miehiä. Naiset olivat tietoisesti järjestäytymättä vaatimaan paremia työoloja ja parempaa palkkaa.¹⁰¹

Palkkoihin viittasi myös Kaino Oksasen puoluetoveri Kyllikki Pohjola. Oksanen ja Pohjola olivat kokoomuksen ainoat naiskansanedustajat ja he olivat läheisiä yhteistyökumppaneita.¹⁰² Pohjalan näkökulma oli vahvasti ammatillinen, sillä hän oli taustaltaan sairaanhoitaja. Sairaanhoitajien yhteiskunnallisen tietoisuuden lisääminen oli yksi Pohjalan tavoitteista.¹⁰³ Hän kuvasi lisäveroa ”rankaisijana” sairaanhoitajille ja muille matalapalkkaisten ja tavallista pidempää työpäivää tekeville ihmisille.¹⁰⁴ Sairaanhoitajien ammatti oli yksi vahvasti sukupuolittuneista ammateista. Ammatin harjoittamisen perinteisiin kuului vielä 1930-luvulla hoitajattarien naimattomuus.¹⁰⁵ Vaikkei sairaanhoitajan urapolkua yleensä nähty elämänmittaiseksi vaan väliaikaiseksi vaiheeksi ennen avioitumista, koki Pohjala lisäveron sairaanhoitajien näkökulmasta epäpareiluna. Ammatissa pysyessään sairaanhoitajilla ei ollut mahdollisuutta vaikuttaa lisäverolta välttymiseen.

⁹⁹ VP 1935: PK II s. 2334.

¹⁰⁰ Hentilä 1999, s. 186; Lähteenmäki 1995, s. 78–79.

¹⁰¹ Hentilä 1999, s. 190–194, 206.

¹⁰² Honka-Hallila 2006, s. 282.

¹⁰³ Korpi-Tommola 2006, s. 253.

¹⁰⁴ VP 1935: PK II s. 2334.

¹⁰⁵ Sajaniemi 2017, s. 58–59.

Ebba Östensonin (r) oli perheellinen filosofian maisteri ja ammatiltaan kielentarkastaja. Östenson osallistui kautensa aikana vain vähän eduskuntakeskusteluihin,¹⁰⁶ mutta perheettömien lisäveroon hän otti kantaa. Myös edistyspuolueen sihteerinä toiminut Erkki Paavola kirjoitti, kuinka peräti “eduskunnan naiset kävivät Ebba-rouvaa myöten puhujalavalla”.¹⁰⁷ Asia koettiin selkeästi tärkeäksi. Östenson ihmetteli puheenvuorossaan, kuinka tulo- ja omaisuusverolakeja yleisesti valmisteltiin huolellisesti kuunnellen erilaisia asiantuntijoita, mutta lisäveron tapauksessa hallitus esitteli vailla pitkiä puheita suuren muutosesityksen. Myös Östenson vetosi lisäveron tulkinnanvaraisuuteen. Östensonin mukaan tulkinnanvaraisuus saattoi kannustaa pykälän väärinkäyttöön ja vilpillisyyteen. Verolait kuuluivat Östensonin mielestä sellaiseen lakityyppiin, joka saattoi aiheuttaa voimakasta tyytymättömyyttä kansalaisten keskuudessa.¹⁰⁸

Lisäveron yhteiskunnalliset vaikutukset olisivat Östensonin mukaan laajat. Eduskunnassa esitetyissä puheenvuoroissa, saati hallituksen esityksessä ei ollut mainintaa tai odotusta siitä, kuinka montaa henkilöä lisäveron oletettiin koskettavan. Jonkinlainen arvio todennäköisesti oli olemassa, sillä hallituksen esitykseen oli kirjattu arvio lisäveron tuotosta, jonka ilmoitettiin olevan kymmenen miljoonaa markkaa. Laskelma osoittautui päteväksi, sillä vuoden 1936 tammikuussa takautuvasti suoritettavaksi määrätty veronkanto edellisvuodelta koski noin 110 200 henkilöä, joiden lisäveroista kertyi valtiolle piirun alle 11 miljoonaa markkaa.¹⁰⁹

Lisäveroa kritisoineetkin kansanedustajat tunnustivat lisäveron periaatteen oikeaksi. Verovelvollisen maksukykyyn oli kiinnitettävä enemmän huomiota ja verotusta oli tehtävä oikeudenmukaisemmaksi.¹¹⁰ Kansanedustajat eivät vastustanut lisäveroa itsessään, vaan sen toteutustapaa. Esimerkiksi Oksasen mukaan lisäveron määräämisessä olisi tullut ottaa huomioon verovelvollisen ikä ja palkka. Lisäverossa ei myöskään ollut huomioitu veronmaksajan heikosta terveystilasta aiheutunutta

¹⁰⁶ Korppi-Tommola 2006, s. 229–230.

¹⁰⁷ Pohjois-Savo 30.11.1935. “Vanhainpoikain ja ikäneitojen verotuksesta keskusteltiin eilen eduskunnassa” nimim. Inkivääri.

¹⁰⁸ VP 1935: PK II s. 2337.

¹⁰⁹ SVT Varallisuustilastoa IV 1935, s. 69. Suomessa asui vuoden 1935 lopussa 3 786 844 henkilöä, joista verovelvollisen yksityisten henkilöiden osuus oli yhteensä 331 572. Lisäveroa maksaneiden määrä kaikista verovelvollisista oli 33,2 prosenttia.

¹¹⁰ VP 1935: PK II. Aku Korvenoja (kok) s. 2234; Kaino Oksanen (kok) s. 2335; Vilho Rantala (sd) s. 2337; Ebba Östenson (r) s. 2337.

maksukyvyyn mahdollista heikkenemistä.¹¹¹ Oksasen ja Aku Korvenojan mielestä pykälä olisi vaatinut perusteellisempaa valmistelua, joten se olisi tullut palauttaa uudelleen valmisteluun.¹¹² Ilman mittavia muutoksia ei lisäverolla voitu päästä hallituksen tavoitteeseen verotuksen oikeudenmukaisuudesta.¹¹³

Yleiskeskustelun päätyttyä eduskunnassa äänestettiin valtiovarainministeriön ja suuren valiokunnan esitysten väliltä. Valtiovarainministeriön esitys kulki nimellä Kalle Lohen (ml) ehdotus, sillä hän oli yleiskeskustelun alkaessa esittänyt käsittelyn pohjaksi valtiovarainvaliokunnan mietintöä. Edustaja Eino Rytinki (spp) kannatti ehdotusta. Kuitenkin suuren valiokunnan esitys, jossa perheettömien lisävero poistettiin ja puolisoiden erillisverotus pidettiin, äänestettiin lain yksityiskohtaisen käsittelyn pohjaksi. Äänestyksen tulos oli suuren valiokunnan mietinnön puolesta 98–70. Yrjö Kesti (spp) esitti asiasta avointa äänestystä, joka suoritettiin.

Toisinaan suljetuista äänestyksistä haluttiin tehdä avoimia äänestyksiä, jolloin kävi ilmi, miten kansanedustajat tarkalleen äänestivät. Syy avoimen äänestyksen toivomiselle saattoi olla siinä, että eduskunnassa oli tiedossa, kuinka tulo- ja omaisuusverolakien muutokset jakoivat kansanedustajia riippumatta puolueustasta ja kenties eduskuntaryhmän kanssa sovitusta. Esimerkiksi paikallaolleet kaikki yksitoista kansanedustajanaista äänestivät suuren valiokunnan mietinnön puolesta. Naisten yhteinen linja yli puoluerajojen esimerkiksi sosiaalikesymyksissä oli yleistä ja eduskuntaryhmät sallivat sen.¹¹⁴ Esimerkiksi maalaisliiton Tilda Löthman-Koponen äänesti Kaarle Ellilän kanssa puolueestaan ainoina suuren valiokunnan mietinnön puolesta, ja loput 46 paikallaollutta edustajaa äänestivät valtiovarainvaliokunnan mietintöä. Avoimessa äänestyksessä äänet muuttuivat vain vähän: 107 jaa- ja 64 ei-ääntä suuren valiokunnan mietinnön eduksi.

Eduskuntakeskusteluiden perusteella on oletettavaa, että suuren valiokunnan ja valtiovarainvaliokunnan mietintöjen äänestyksen taustalla vaikutti eniten puolisoiden erillisverotus, vaikka myös perheettömien lisävero herätti keskustelua.

¹¹¹ VP 1935: PK II s. 2335.

¹¹² VP 1935: PK II s. 2334 Aku Korvenoja; s. 2336 Kaino Oksanen.

¹¹³ VP 1935: PK II s. 2334. Aku Korvenoja.

¹¹⁴ Honka-Hallila 2006, s. 216, 285.

Isoilta osin ensimmäisessä ja toisessa käsittelyssä perheettömien lisäveron oikeutus tunnustettiin, vaikka sen toteuttamistavasta oli erimielisyyttä ja sille haluttiin antaa aikaa huolellisempaan valmisteluun. Puolisoiden erillisverotus aiheutti selkeämpää ristiriitaa yksinomaan siitä, pitikö sitä ottaa käyttöön ollenkaan.

Äänestyksen jälkeen eduskunta siirtyi käsittelemään yksityiskohtaisesti lakikokonaisuutta suuren valiokunnan mietinnön pohjalta. Yksityiskohtaisessa käsittelyssä käytiin läpi tulo- ja omaisuusverolaista muutettavat kahdeksan pykälää. Neljästä pykälästä käytiin keskustelua ja kansanedustajien ehdottamien muutosten pohjalta äänestettiin sitä, pitäisikö pykälät pitää ennallaan vai ehdotusten mukaisesti muuttaa. Lapsista saatavien verovähennysten (23 §) kohdalla maalaisliiton Viljami Kalliokoski ehdotti perheettömien lisäveron (23 a §) palauttamista mukaan esitykseen. Tämä osaltaan puoltaa sitä ajatusta, että avoimessa äänestyksessä aviopuolisoiden erillisverotus painoi lisäveroa enemmän. Yksityiskohtaisessa käsittelyssä muista pykälistä käytettiin lähinnä yhtä tai kahta puheenvuoroa. Perheettömien lisäveron palauttaminen takaisin lakimuutokseen herätti yksityiskohtaisessa käsittelyssä enemmän keskustelua.

Viljami Kalliokoski (ml) ja sosiaaliministeri Bruno Sarlin (ed) kannattivat perheettömien lisäveroa yksityiskohtaisessa käsittelyssä jo pelkästään kokeilun vuoksi. Lain ongelmakohdat ja verotekniset puutteet tulisivat perustelujen mukaan ilmi vasta pykälän tultua voimaan.¹¹⁵ Lisäverosta oli esimerkiksi Kalliokosken mukaan kannattavaa saada "erinomaista" kokemusta jo nyt, jotta tulevaan tulo- ja omaisuusverolakien kokonaisuudistukseen voitaisiin tarvittaessa tehdä muutoksia. Apulaisvaltiovarainministeri Rolf Witting (r) sovelsi samaa periaatetta käsitteen "läheinen" kritiikkiin. Käsitettä oli kritisoitu epätarkkuudesta ja liiallisesta laajuudesta, mutta Wittingin mukaan sen laajuus oli tietoinen valinta. Hallitus oli ensin yrittänyt tehdä tarkkaa listaa siitä, keitä läheisiin kuului. Lisäveron soveltamisen ja tulkinnan todettiin kuitenkin olevan helpompaa väljällä käsitteellä kuin tarkalla listalla. Tarkat määritelmät vaativat Wittingin mukaan aina vain lisää

¹¹⁵ VP 1935: PK II s. 2343 Viljami Kalliokoski (ml); s. 2344 Bruno Sarlin (ed).

erilaisia ohjeita ja selityksiä toimiakseen. Avoimemman käsitteen kautta oli mahdollista antaa tilaa käytännön soveltamiseen.¹¹⁶

Kalliokoski, Sarlin ja Kalle Lohi (ml) viittasivat lisäveron oikeudenmukaisuuteen, periaatteelliseen oikeaan kantaan ja perhesuhteiden huomioimisen tärkeyteen. Oikeudenmukaisuuden tunnustaminen yhdisti Lohen mukaan kaikkia kansanedustajia: "periaatteessa ei tätä vastaan kukaan voine väittää, sillä kyllä meillä täytyy enempi verotuksessa kuin tähän asti ottaa huomioon perhesuhteet". Sosialidemokraattien Ville Komu huudahti Lohen kommentin perään: "Annetaan niille enemmän helpotusta!"¹¹⁷ Myös Sarlin väitti kaikkien kansanedustajien pitävän lisäveron periaatetta oikeana.¹¹⁸ Yksityiskohtaiseen käsittelyyn mennessä kukaan kansanedustajista ei ainakaan ääneen väittänyt, etteikö perhesuhteita olisi pitänyt ottaa enemmän huomioon. Erimielisyyttä aiheutti perheettömien rooli perheellisten verokevennyksissä.

Esimerkiksi Ragnar Furuhjelmin (r) mielestä perheettömien roolina ei ollut olla veronkevennysten maksajina. Lisäveron asettaminen perheettömille ei sopinut yhteen sen periaatteen kanssa, jossa verotaakkaa yleisesti yritettiin keventää. Furuhjelmin huolehti lisäveron tekevän verotuksesta entistä epäsuosittumman kansalaisten keskuudessa. Furuhjelm toivoi lisäveron sijaan ainoastaan verovähennyksiä perheellisille.¹¹⁹ Rolf Witting (r) vastasi suoraan Furuhjelmin puheenvuoroon. Wittingin mukaan verohelpotusten tuominen kaikille ei ollut mahdollista ja kaikista vaihtoehdoista korotukset perheettömille tuntuivat oikeutetuimmilta.¹²⁰ Wittingin ja Furuhjelmin erimielisyys oli mielenkiintoista myös siksi, että he olivat samasta puolueesta, toimineet Kivimäen hallituksessa apulaisvaltiovarainministereinä ja olivat perheellisiä. Heillä oli silti selkeä näkemys siitä, pitikö toiselta puolen nostaa verotusta, jotta toisille voitiin antaa verohuojennuksia.

¹¹⁶ VP 1935: PK II, s. 2343–2344.

¹¹⁷ VP 1935: PK II, s. 2343.

¹¹⁸ VP 1935: PK II, s. 2344.

¹¹⁹ VP 1935: PK II, s. 2345.

¹²⁰ VP 1935: PK II, s. 2345.

Kaarlo Kares (ikl) yhtyi Wittingin kantaan. Kareksen mielestä ”oikeat ja luonnolliset” alennukset eivät olleet mahdollisia ilman toisille asetettavia korotuksia. Perheettömien verotuksen korottaminen oli hänestä välttämätöntä, sillä verokuormaa ei tasoitettu vain antamalla verovähennyksiä perheellisille. Kareksen mielestä nykyinen ehdotus oli luonnollinen tapa hoitaa verotusten tasaamista, joskin siinä olleet ”pienet epäkohdat” eli tulkinnalliset kiistat oli vain ylitettävä oikeudenmukaisuuteen pääsemiseksi.¹²¹ Kaino Oksanen, kuten Ragnar Furuhjelm, oli eri mieltä Kareksen ja Wittingin kanssa veronkannon järjestämisestä. Oksasen mielestä Suomessa ei kannattaisi lähteä mukaan ”italialaiseen malliin”, jossa verotusta järjestettiin plus- ja miinusmerkkien mukaan antamalla vähennyksiä ja lisäyksiä. Luonnollisin ja yleisin tapa sekä veroteknillisesti yksinkertaisin oli ottaa kaikilta vero vakiintuneella tavalla ja tarpeen tullen jakaa verohuojennuksia.¹²²

Kares (ikl) oli näkyvä ja kärkeä persoona eduskunnassa. Hän väitti, että lakialoite perheettömien lisäverosta oli kaatunut aikaisemmin aina tekosyihin, kun lakiesitystä kohtaan voitiin vedota aina mitä erilaisempia mahdollisiin vääryyksiin. Kares oli lääninrovastin arvon saanut kirkkoherra ja kristilliset perhekeskeiset arvot kuuluivat hänen puheenvuorossaan.¹²³ Kareksen mukaan perheettömien lisävero oli ”terveen yhteiskuntaelämän” mukainen toimenpide, eikä hän nähnyt pykälää sen kummallisempina kuin muitakaan ehdotuksia tulo- ja omaisuusverolaissa.¹²⁴ Myös Karl Wiik (sd) piti lisäveroa osana terveen yhteiskunnan toimenpiteitä, vaikka hän sekä Aino Lehtokoski (sd) toivoivat lisäveroa vielä muokattavaksi puuttuvan yläikärajan tiimoilta.¹²⁵

Yleisesti lisäveroa puolustaneetkin tunnustivat sitä vastustaneiden huolet esimerkiksi tulkintaongelmista. Muun muassa Kalle Lohi (ml) huomioi puheenvuorossaan, että aiemmin Rantalan esittämissä huolissa esimerkiksi verotuslautakuntien vaikeutuvista tehtävistä saattoi olla perää. Tästä huolimatta Lohi uskoi, että kun hallitus vain antaisi lisäveron tulkittamiseksi selkeät ohjeet, ei

¹²¹ VP 1935: PK II, s. 2345–2346.

¹²² VP 1935: PK II, s. 2335.

¹²³ Sulamaa, Kaarle: Kares, Kaarlo Rietrikki. Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. Viitattu 17.1.2023.

¹²⁴ VP 1935: PK II, s. 2344–2345.

¹²⁵ VP 1935: PK II, s. 2346 Karl Wiik (sd); s. 2344 Aino Lehtokoski (sd).

ylitsepäsemättömiä ongelmia voisi ilmetä.¹²⁶ Yksityiskohtaisen käsittelyn jälkeen perheettömien lisäveron mukaan ottamisesta äänestettiin suljetussa äänestyksessä. Lisävero otettiin osaksi esitystä äänin 128–44. Reilulla äänierolla suoritettu äänestys kertoi lisäveron vahvasta kannatuksesta sen saamasta kritiikistä huolimatta. Eduskunnan päätöksen mukaisesti tulo- ja omaisuusverolaki palautui perheettömien lisäveron vuoksi takaisin suuren valiokunnan käsiteltäväksi.

3.3 Perheettömät koekaniineina

Suuren valiokunnan toisessa käsittelyssä (30.11.) kokoomuksen edustajat ehdottivat lisäveron lähettämistä uudelleen tarkasteltavaksi verojaostoon. Kaino Oksasen mukaan ehdotukseen ei kannatuksesta huolimatta takia suostuttu, koska "asia oli veroilmoituskaavakkeiden painatuksen takia kiireellinen ja saatava nopeasti valmiiksi."¹²⁷ Laki oli kiireellinen ainakin kolmesta syystä. Verolakien säätämisyjärjestys oli poikkeuksellinen, eikä lakia voinut jättää lepäämään yli vaalien, lisävero haluttiin saada voimaan oman eduskuntakauden aikana (1933–1936) ja nyt hyväksyttynä perheettömien lisävero tulisi verotettavaksi heti seuraavan vuoden verolipukkeisiin. Koska lisäveroa ei voinut enää palauttaa jaostoon, oli Oksanen suuressa valiokunnassa ehdottanut lakia muutettavaksi edes seuraavaan muotoon:

"Verovelvollinen joka lähinnä edellisen kalenterivuoden päättyessä oli täyttänyt 28 vaan ei 50 vuotta ja joka ei pääasiallisesti elätä muita läheisiään kuin aviopuolisoaan eikä ole vähintään 16 vuotta edellätarkoitettua elatusvelvollisuutta antanut, maksakoon, jos tulonsa on 30,000 markkaa suurempi, lisäveroa 20 sadalta verosta, joka hänelle tulosta ja omaisuudesta määrätään".¹²⁸

Ehdotuksessa oli korjattuna suurin osa pykälää yleisesti vastustavien kommenttien vaatimuksista ja se oli muodoltaan hyvin samantapainen, kuin mitä Ragnar Furuohjelmin (r) vastalauseessa kirjoitusasuksi oli toivottu. Ehdotuksessa oli

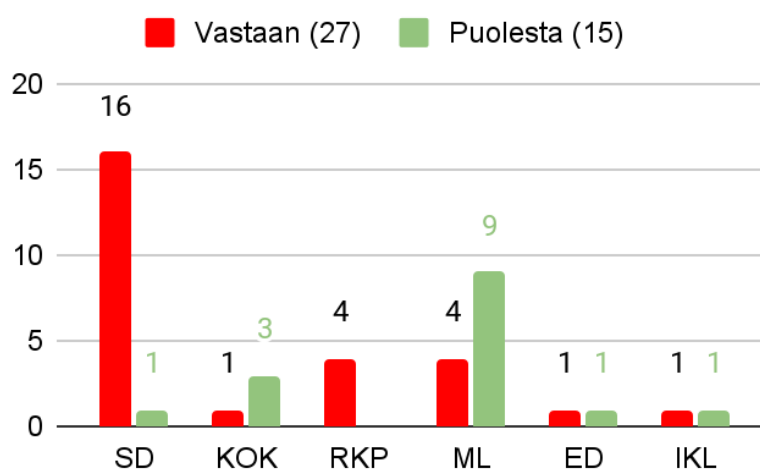
¹²⁶ VP 1935: PK II, s. 2343.

¹²⁷ VP 1935: PK III, s. 2474.

¹²⁸ VP 1935: PK III, s. 2474.

määriteltynä mm. yläikäraja ja alin tulotaso lisäverolle. Oksanen oli ehdotuksessaan korottanut alaikärajan 28 vuoteen hallituksen esityksen 24:n ikävuoden sijaan, mikä antoi enemmän aikaa avioliiton solmimiselle. 24:n ikävuoden raja oli suomalaisten keskimääräiseen avioitumisikään verrattuna alhainen. Oksasen ehdotus ei kuitenkaan mennyt läpi valiokunnassa, vaikka se sai kannatusta Kuvion 4 mukaisesti. Oksanen väitti, ettei edes ”vapaamielisinkään laintulkinta” voinut korjata esimerkiksi veronmaksajan yläikärajan ja tulon alarajan puutetta.¹²⁹

Kuvio 4. Suuren valiokunnan mietinnön äänestystulos Kaino Oksasen ehdotuksesta puolueittain.

Lähde: Suuren valiokunnan mietintö 84 a/1935. Eduskunnan arkisto.

Oksasen yritys muuttaa pykälän muotoa ja lisätä siihen reunaehtoja oli yritys korjata epäselvänä pidettyä pykälää vähän paremmaksi, kun selväksi tuli, ettei sitä voinut enää esityksestä poistaa. Äänestys Oksasen ehdotuksesta pykälän muuttamiseksi sai kannatusta todella kaksijakoisesti, eikä puolueilla ollut selvää yhteistä linjaa äänestyksessä, lukuun ottamatta sosialidemokraatteja ja RKP:tä. Lisäveroon oli vaadittu lukuisia kertoja tarkennuksia ja muutoksia. Oksanen koetti tehdä lisäverosta pitkin syksyä kuultujen ehdotusten mukaisen vaihtoehdon, mutta sitä ei silti hyväksytty. Suuren valiokunnan mietintöä käsiteltiin eduskunnan jatketussa toisessa käsittelyssä 2.12. Käsittely julistettiin keskusteluitta päättyneeksi, koska suuri valiokunta otti esitykseensä perheettömien lisäveron eduskunnan äänestyksen

¹²⁹ VP 1935: PK III, s. 2475.

mukaisesti. Tulo- ja omaisuusverolaki siirtyi käsiteltäväksi kolmanteen ja viimeiseen käsittelyyn (5.12.)

Kaino Oksanen otti jokaisessa käsittelyssä kantaa perheettömien lisäveroon ja piti nytkin pitkän puheenvuoron perheettömien lisäveroa vastaan. Oksanen puhui kolmannessa käsittelyssä erityisesti naisten näkökulmasta. Hänen mielestään lisävero rasitti eniten työssäkäyviä lapsettomia aviopuolisoita ja hyvätuloisia naisia. Puolisoista vain suurempi palkkainen maksoi lisäveroa, jolloin heittäytymällä hyvätuloisen naisen aviopuolisoksi pääsi aviomies vapaaksi lisäverosta. Toisekseen Oksanen ihmetteli puheessaan apulaisvaltiovarainministeri Rolf Wittingin (r) toisen käsittelyn puheenvuoroa "vanhojen poikien verosta", jossa Witting viittasi naimattomiin useasti vanhoina poikina. Oksanen mielestä laki rankaisi ennen kaikkia naimattomia naisia eikä miehiä, sillä naiset saivat jo valmiiksi huonompaa palkkaa ja Suomessa oli naisia yli 50 000 enemmän kuin miehiä. Avioituminen ei ollut edes teoreettisesti mahdollista kaikille naisille. Tästä syystä Oksanen ihmetteli: "jos lisävero on rangaistus naimattomuudesta, millä oikeudella näitä naisia rangaistaan!"¹³⁰ Oksaselle lisävero ei ollut hallituksen esityksen mukaisesti perheettömien ja perheellisten varallisuuden tasaaja, vaan miehiä ja naisia enemmän eriarvoistava laki, naisten tappioksi.

Oksanen oli oikeassa naisten ja miesten välisestä määrällisestä erosta, sillä naisia oli noin 50 000 enemmän kuin miehiä. Lisäveron tulkitseminen naisille kasaantuvaksi ei kuitenkaan tilastojen valossa ollut aivan niin yksiselitteistä, sillä naiset olivat huomattavasti vähemmän verovelvollisina kuin miehet. Verovelvollisia oli kaikkineen Suomessa vuonna 1935 noin 331 500 henkilöä ja heistä miehiä oli 81,7 prosenttia ja naisia 18,3 prosenttia. Kaikkiin verovelvollisiin verrattuna sukupuolen mukaan, lisäveroa maksoi miehistä 28,9 prosenttia (78 200) ja naisista 52,7 prosenttia (32 000).¹³¹ Omaan ryhmäänsä suhteutettuna naiset maksoivat enemmän lisäveroa, mutta määrällisesti lisäverotetuksi joutuivat enemmän miehet. Prosentit eivät kuitenkaan kerro alueellisista eroista, jotka vaikuttivat avioitumismahdollisuuksiin. Esimerkiksi tehdaskaupunki Tampereella oli paljon naistyövoimaa suhteessa alueen

¹³⁰ VP 1935: PK III, s. 2475.

¹³¹ SVT 1938, s. 12–14.

miesväestöön. Vuonna 1930 naisten osuus oli 58 prosenttia ja miesten 42 prosenttia. Suhteellisesti laskettuna Tampere oli naisvaltaisin kaupunki Suomessa.¹³²

Kaino Oksanen kysyi eduskunnalta lisäveron tavoitteesta syntyväisyyden lisääjänä ja muistutti eduskuntaa, ettei veron käyttö syntyvyyden lisääjänä sopinut Suomelle maan yksiavioisuusperusteen vuoksi. Oksasen aiemmin mainitseman argumentin valossa kaikki naiset eivät olisi päässeet naimisiin halutessaankaan, elleivät miehet saaneet ottaa useampaa kuin yhtä puolisoa.¹³³ Oksasen ironisen sävyn saanut kysymys nauratti eduskunnassa, mutta se oli vasta toinen kerta, kun lisäveroon viitattiin syntyvyyden nostattajana. Ensimmäisen kerran ajatuksen syntyvyyden huolista toi esille apulaisvaltiovarainministeri Rolf Witting (r) toisen käsittelyn ensimmäisenä päivänä. Eduskunnan keskusteluissa ei ainakaan aktiivisesti tuotu esille alhaisen syntyvyyden huolia, vaan ennemmin konkreettisesti perheellisten vaikeuksia verorasitusten kanssa pärjäämiseen. Toisaalta esimerkiksi pienviljelijäinpuolueen Yrjö Kesti jo ensimmäisessä käsittelyssä viittasi perheellisten kasvattavan lapsia ”ylitsepääsemättömissä” olosuhteissa, joka oli myös huoli syntyvyyteen. Perhettä oli niin kallista elättää, ettei se kannustanut perheellisyyteen.

Kaino Oksasen puheenvuoron jälkeen eduskunnassa oli ”hilpeyttä ja hälinää” ja puhemies joutui rauhoittamaan tilanteen koputtamalla sosialidemokraattien Mikko Ampujan puheenvuoron alkaessa. Ampujan mielestä oli ”--aivan oikein, että [puhemies] pyrkii perheellisiä pitämään järjestyksessä”, koska he olivat tehneet lisäveroa säätäessä ja määriteltessä yhden suurimmista virheistä.¹³⁴ Mikko Ampuja oli ainoa sosialidemokraatti, joka äänesti suuressa valiokunnassa Oksasen esityksen puolesta. Ampuja kaipasi pykälään samoja rajauksia, mitä oli aiemmin esitetty, kuten lisäverotetuksi joutumiselle ylempää alinta tulorajaa.

Lisävero ei soveltunut käyttöönotettavaksi ajankohdallisesti. Ampujan mielestä lisävero antoi enimmäkseen varatoilla elävälle kansalle ohjeen pakollisesta ”naimisesta” eli avioitumisesta.¹³⁵ Ampujan toinenkin esimerkki viittasi

¹³² Peltola 2011, s. 65–66.

¹³³ VP 1935: PK III, s. 2475.

¹³⁴ VP 1935: PK III, s. 2475.

¹³⁵ VP 1935: PK III, s. 2475.

taloudelliseen tilanteeseen, kun hän totesi, etteivät kansanedustajat ole käyneet katsomassa englantilaisen kirjailijan näytelmää ”rakkautta työttömyysavustuksella”. Pahin lamakausi oli ohitse, mutta taloudellinen tila oli heikko ja se oli ristiriidassa lisäveron tuoman pakon kanssa. Perheen perustaminen vaati pääomaa ja sitä oli normaalia heikommin saatavilla. Laman jälkeen varatöillä elävät miehet eivät olleet esityksessä olevasta näytelmästä huolimatta naurunalainen asia. Tilanne kosketti erityisesti nuoria, eikä lisävero ollut Ampujan mielestä asiallista lainsäädäntöä, vaan liian nuorille annettu rangaistus perheettömyydestä.¹³⁶

Maalaisliiton Akseli Brander oli samaa mieltä Ampujan kanssa nuorten vaikeasta taloudellisesta tilanteesta. Branderin mukaan ikävuosien 24-30 välillä piti säästää omaa kotia varten. Lisävero saattoi viedä nuorten ensimmäiset säästöt ja pahimmillaan venyttää avioliittoon pääsemistä jopa 35:een ikävuoteen asti, ellei jopa estää avioitumista.¹³⁷ RKP:n Furuhjelm huomioi myös nuorten tilannetta muistuttamalla, että 24-30-vuotiaat saattoivat olla vielä opiskelemassa, eivätkä kerryttäneet rahaa kodin perustamista varten.¹³⁸ Ampuja kannatti lisäveron ikärajan nostamista vähintään kolmeenkymmeneen vuoteen, sillä hänen mielestään missään osassa maata 24-vuotiasta tyttöä tai poikaa ei pidetty vielä vanhanapiikana tai -poikana. Ampujan mukaan ”vanhaan aikaan” maalaiskylissä ikäraja vanhanpiian tai -pojan leimalle oli 27 vuotta, kunnes polkkatukan suosio oli nostanut tuota ikärajaa. Kommentti herätti eduskunnassa jälleen huvittuneisuutta.¹³⁹

Ampuja vei puheenvuorossaan perheettömyys- ja perheellisyyskysymykset henkilökohtaisemmaksi häilyen asiallisen kielenkäytön rajamailla. Mikäli aiemmin puheenvuoroissa huomioitiin enemmän konkreettisesti perheettömien ja perheellisten taloudellista eroavaisuutta, otti Ampuja, itse naimattomana ja lapsettomana, esille lisäveroon sisäänrakennettuja kysymyksiä lapsettomien roolista yhteiskunnassa. Ampuja kyseli eduskunnalta lisäveron vaikutuksia kapitalististen liikeperiaatteiden kuten pääoman kasaantumisen kannalta. Hän otti esimerkikseen edesmenneen lapsettoman sivistystaitteen tukijan, kauppaneuvos Juho Lallukan, joka

¹³⁶ VP 1935: PK III, s. 2476.

¹³⁷ VP 1935: PK III, s. 2477.

¹³⁸ VP 1935: PK III, s. 2477.

¹³⁹ VP 1935: PK III, s. 2476.

oli tunnettu nimi Suomen kulttuurielämästä. Lallukka oli jättänyt jälkeensä puolisonsa kanssa testamentin, jonka avulla avattiin muun muassa Alvar Aallon suunnittelema kirjasto Viipuriin ja Taiteilijakotisäätiö Helsinkiin.¹⁴⁰ Ampuja kysyi eduskunnalta, oliko Lallukka tehnyt pienemmän palveluksen Suomen kulttuurielämälle kuin hänen yhtiökumppaninsa, jolla oli jälkikasvua. Lallukan lapsettomuudesta ei Ampujan mukaan Suomen kulttuurielämä ja pääoman muodostaminen kärsineet.¹⁴¹

Ampuja mukaan lisävero oli etenkin vanhemmalle väelle "saavutettujen oikeuksien loukkaamista". Havainnollistaakseen, Ampuja kysyi suoraan perheettömien lisäveroa kannattavalta maalaisliiton Kalle Lohelta hänen mielipidettään tilanteeseen, jossa Lohella olisi naapurina mökkiläinen tai vaikka arvovaltainen talonisäntä. Naapurin mies oli noin 65-70-vuotias, lapseton ja hänellä oli lihava rouva. Mies oli juuri ja juuri omaisuusveron alainen ja nyt häntä rangaistiin lapsettomuudestaan, mihin hän ei voinut enää itse vaikuttaa - kenties ikänsä tai vaimonsa vuoksi - eikä "korjata" tilannetta jälkikasvua saamalla.¹⁴² Iällä oleva henkilö ei voisi välttyä lisäverolta halutessaankaan, jolloin lisävero oli pakollinen rangaistus.

Ampujalla oli lähtökohtaisesti kielteinen suhtautuminen kaikenlaiseen verojen lisäämiseen. Kielteisyys kumpusi luultavasti jo Ampujan taustasta, joista henkilökohtaisiksi menneet esimerkitkin kielivät. Ampuja oli karjalainen talonpoika, jossa elämänpiirit olivat pienet. Ampujan äiti oli kuollut hänen ollessaan pieni lapsi ja äitipuoli parin vuosikymmenen päästä. Hänen isänsä asui vaimojen menehtymisen jälkeen köyhissä ja huonoissa oloissa. Ampuja syytti elämäkerrassaan isänsä heikentyneestä tilasta vastoinkäymisten lisäksi verokäytänteitä; isää ahdistivat velat ja "verokarhut".¹⁴³

Kaino Oksasen ja Mikko Ampujan puheenvuorot aiheuttivat eduskunnassa monenlaista hersyvää reagointia, sillä eduskunnan hälinä kirjattiin pöytäkirjoihin asti. Ampuja käytti itse tietoisesti huvittaviakin esimerkkejä, kuten hänen

¹⁴⁰ Markkanen 1999, s. 216–217, 221–223 .

¹⁴¹ VP 1935: PK III, s. 2476.

¹⁴² VP 1935: PK III, s. 2476.

¹⁴³ Ampuja 1947, s. 12, 15–19.

viittauksensa 1920-luvulla muotiin tulleeeseen polkkatukkaan. Oksanen oli kuitenkin puheenvuorossaan lähtökohtaisesti vakavissaan. Vakavuudesta kertoi hänen pitkäjänteinen työskentelynsä jokaisessa käsittelyssä ja kolmannessa käsittelyssä kärjistyneet kommentit. Oksasen mukaan perheettömien lisäveron tulkinta johtaisi muun muassa kohtuuttomuuksiin ja vääryyksiin, lisävero tulisi herättämään ”oikeutettua katkeruutta” ja lisäveroa maksavat olivat ”koekaniineja”. Oksanen piti lakiesityksen hyväksymistä vaikeana ja vastenmielisenä.¹⁴⁴ Oksasen pitkän puheenvuoron aikana eduskunnassa oli huvittuneisuutta kesken puheenvuoron ja sen jälkeen jopa niin paljon, että puhemies joutui puuttumaan tilanteeseen. Puheenvuoron aikana välihuutojakin oli kolme, mikä oli muihin pidettyihin puheenvuoroihin verrattuna paljon. Puheenvuorojen keskeyttäminen kannustusten, välihuutojen ja nauramisen avulla oli keino häiriköidä kansanedustajan puhetta.¹⁴⁵

Samantyyppinen suhtautuminen Oksaseen jatkui myös sanomalehdissä. Oksasen puheenvuoroja nostettiin selkeästi muita enemmän esille. Oman puolueen kannattajalehdessä ja merkittävässä maakuntalehti-*Karjalassa*¹⁴⁶ Oksasta kuvattiin topakkana naisedustajana ja hänen argumenttinsa väestön sukupuolijakaumasta ja kommentti yksiavioisuusperiaatteesta nostettiin ainoana puheenvuorona esille kolmannesta käsittelystä.¹⁴⁷ Oksasta ei kuitenkaan puhuteltu lehdessä omalla nimellään, eikä lehden kantaa voi tulkita sen enempää Oksasta tukevaksi kuin moittivaksikaan. Selvästi tiukempaa kohtelua Oksanen sai hallituspuolueen äänenkannattajalehdistä. *Pohjois-Savossa* Oksasen argumentteja lisäverosta kuvattiin ”sotimisena” ja *Helsingin Sanomissa* lisäveron vastustamisesta kuitattiin sillä, että Oksanen yritti vedota puheenvuoroissaan miesten helliin tunteisiin.¹⁴⁸ Lisäksi Oksasen vastusta lisäverokysymyksessä selitettiin hänen siviilisäädylään.¹⁴⁹

Toiset kansanedustajat ja lehdistö eivät suhtautuneet vakavasti Oksasen puheenvuoroihin. Oksanen toimi voimakkaiden mielipiteiden äänitorvena niin yliopistomaailmassa kuin kansanedustuslaitoksessa. Eduskunnan ulkopuolelta voi

¹⁴⁴ VP 1935: PK III, s. 2475.

¹⁴⁵ Turja 2007, s. 173.

¹⁴⁶ Tommila 1988a, s. 286.

¹⁴⁷ Karjala 13.12.1935. ”Hatara tuli” nimim. Kustaa.

¹⁴⁸ Pohjois-Savo 8.12.1935. ”Värikylläistä eduskuntakeskustelua” nimim. Inkivääri; Helsingin Sanomat 6.12.1935. ”Sekava syntymäpäivän aatto” nimim. Eero.

¹⁴⁹ Kts. luku 4.1.

nostaa esimerkiksi Oksasen väitöskirjan vuodelta 1919. Väitöskirja tyrmättiin lähes heti: Oksanen käsitteli väitöskirjassaan tulenarkaa keskusteluaihetta siitä, oliko samassa koulussa samoilla vaatimuksilla poikien kanssa opiskelu tytöille vaarallista tai terveyteen negatiivisesti vaikuttavaa. Oksasen väitöskirjan mukaan ei.¹⁵⁰ Kasvatustieteiden tohtori Annukka Jauhaisen tulkinnan mukaan Oksanen sai kiistanalaiseen näkökulmaan osallistumisesta liioitellun paljon moitteita, joiden tavoitteena oli mitätöidä Oksasen asiantuntemus.¹⁵¹ On perusteltua väittää, että Oksanen oli jälleen kipakan keskustelun keskiössä, yleisen mielipiteen vastaisella puolella.

3.4 Kohti hyväksyntää

Kolmannen käsittelyn puheenvuoroissa pohdittiin, olivatko lisäverossa nähdyt puutteet tarpeeksi painavia, jottei lisäveroa ja koko tulo- ja omaisuusverolakia voitaisi hyväksyä. Esimerkiksi Aino Lehtokoski (sd) ei ollut lisäveroon sellaisenaan tyytyväinen, mutta koki tässä vaiheessa siihen täytyvän tyytyä sellaisena kuin se oli.¹⁵² Tilda Löthman-Koponen (ml) kannatti myös lisäveroa yleisellä tasolla, mutta päinvastoin Lehtokoskeen hän näki lain hyväksymisen ilman muutoksia liian hankalana.¹⁵³ Lisäveroa kannattavat kansanedustajat yleisesti tunnustivat sen mahdolliset tulkintaongelmat, mutta kokivat tulo- ja omaisuusverolain olevan kokonaisuutena osa sellaista edistysaskelta, jota ei kannattanut kaataa.¹⁵⁴

Kalle Lohen (ml) mielestä tulo- ja omaisuusverolakimuutoksen tärkein anti oli vähentää vähätuloisten ihmisten välitöntä veroa ja nostaa perheiden tukea. Lohi toivoi, että kaikki kansanedustajat jotka halusivat vähentää vähävaraisten verorasitusta, äänestäisivät muutamista epämiellyttävistä kohdista huolimatta esityksen puolesta. Tähän huudahdettiin eduskunnan vasemmalta: "Se on oikeaa puhetta!"¹⁵⁵ Erityisesti sosialidemokraateille tulo- ja omaisuusverolakimuutosten

¹⁵⁰ Kaarninen 1995, s. 166–167; Jauhiainen 2012, s. 192–201.

¹⁵¹ Jauhiainen 2012, s. 192–201.

¹⁵² VP 1935: PK II, s. 2477.

¹⁵³ VP 1935: PK III, s. 2476.

¹⁵⁴ VP 1935: PK III, s. 2481. Väinö Hakkila (sd); Edwin Linkomies (kok); Kalle Lohi (ml).

¹⁵⁵ VP 1935: PK III, s. 2479.

tärkein uudistus oli pienituloisten tiputtaminen valtion verotuksesta. Perheettömien lisävero oli laajoihin parannuksiin nähden pienehkö haitta.

Ragnar Furuhjelm (r) ehdotti kompromissia, jossa perheettömien lisävero olisi hylätty, mutta loput tulo- ja omaisuusverolain muutokset hyväksytyt. Lisävero palautuisi Furuhjelmin tulkinnan mukaan takaisin valiokunnan käsiteltäväksi. Uuden käsittelyn jälkeen lisävero joko hylättäisiin tai voitaisiin asettaa vuoden mittaiseen kokeiluun. Toimenpide ei vaikuttaisi muihin lakiehdotuksen pykäliin, jolloin esimerkiksi verohelpotukset ja perheellisten vähennykset tulisivat lisäverosta huolimatta voimaan.¹⁵⁶ Furuhjelmin ehdotus sai kannatusta RKP:n Kuno Nymanilta,¹⁵⁷ ja IKL:n Hilja Riipiseltä, joka piti lisäveroa epäkypsänä ja epäoikeudenmukaisena nykyisessä muodossaan.¹⁵⁸

Kokoomuksen Pekka Pennanen kannatti myös Furuhjelmiä. Pennasen mukaan eduskunnassa oli jo niin suuri joukko tyytymättömiä, ettei Ragnar Furuhjelmin ehdotuksen kannattamisesta voinut seurata vahinkoa. Pennasen mielestä lisäveroa ei kannattanut ottaa edes vuoden kokeiluun, vaan antaa suoraan seuraavalle eduskunnalle säädettäväksi alusta asti uudelleen, vähemmän epätydyttävään muotoon.¹⁵⁹ Maalaisliiton Akseli Branderin mielestä verolait aiheuttivat luonnollisesti aina tyytymättömyyttä, mutta hän kannatti Pennasta siinä, ettei kokeilulakia kannattanut tehdä. Lakia säättäessä siitä tuli olla varma epävarmuuksista huolimatta.¹⁶⁰

Kaarlo Kareksen (ikl) ei ollut samaa mieltä lain palauttamisesta uudelleen käsittelyyn. Kareksen mukaan oli aivan yhtä helppoa tehdä vuoden päästä perheettömien lisäveroon mahdollisia muutoksia, kuin hylätä se nyt ja ottaa uudestaan ensi vuonna käsittelyyn. Myös Kares näki tyytymättömyyden pakollisena osana lainsäätämisprosessia. Verotuksessa tapahtui aina vääryyttä jollekin, eikä sellaista lakia ollutkaan, joka jokaista tyydyttäisi. Kares ihmetteli, miten aiemmin eduskunta oli niin yksimielinen äänten enemmistöllään lisäveron puolesta, mutta nyt

¹⁵⁶ VP 1935: PK III, s. 2477.

¹⁵⁷ VP 1935: PK III, s. 2477.

¹⁵⁸ VP 1935: PK III, s. 2478.

¹⁵⁹ VP 1935: PK III, s. 2478.

¹⁶⁰ VP 1935: PK III, s. 2480.

suuren vaivan jälkeen se hylättäisiin. Tähän salin keskeltä huudahdettiin: ”Se on mahdotonta!” ja Kares jatkoi, että lain hylkääminen nyt tuntui menettelytapana oudolta, ja jälleen eduskunnassa kannatettiin huutamalla: ”Aivan!”.¹⁶¹ Kareksen puheenvuoron jälkeen Pekka Pennaselle (kok) ja Karekselle tuli lyhyt kiista siitä, oliko lisäveroa helppo muokata vuoden päästä vai ei. Kiistastaan huolimatta kumpikin kansanedustaja kannatti sanojensa mukaista ”vanhainpoikainveroa”.¹⁶²

Kolmannen käsittelyn loppukeskustelu liittyi siihen, pystyikö Furuhjelmin ehdotuksen mukaisesti lisäveron palauttamaan takaisin valiokuntaan. Edwin Linkomies (kok), Viljami Kalliokoski (ml), Bruno Sarlin (ed) ja Pekka Pennanen (kok) tulkitsivat, ettei Furuhjelmin ehdotusta ollut oikeusopillisesti mahdollista tehdä. Furuhjelmin ehdotuksen kannattamisen riskinä oli, että koko hallituksen esitys tulo- ja omaisuusverolakien muutoksista olisi kaatunut ja kukaan ei olisi saanut esitettyjä helpotuksia. Lopulta kolmannen käsittelyn keskustelun pohjalta suoritettiin äänestys. Äänestyksessä tulo- ja omaisuusveron muutoksia puolsi 138 edustajaa ja vastaan oli 33, 4 äänesti tyhjää ja 24 oli käsittelystä poissa. Perheettömien lisävero hyväksyttiin yhdessä muiden ehdotusten kanssa voimaan niukasti yli vaadittavalla 2/3:n äänienemmistöllä.

Lisävero jakoi kansanedustajien mielipiteitä puolueitten sisällä, eikä jako hallitus-oppositio-asetelmassa ollut selkeä. On perusteltua väittää, että lisäveron käsittelyssä painoi oman eduskuntaryhmän mielipiteen lisäksi edustajien henkilökohtaiset kokemukset. Lisäveron käyttöönoton puolesta viitattiin kaikista eniten finanssipoliittisista näkökulmista, kun kansanedustajat halusivat jakaa veroja enemmän veronmaksukyvyyn mukaan ja samalla helpottaa perheellisten tilannetta. Sanomalehdissä lisäveroon ei juuri otettu virallista kantaa ja sen käsittely jäi useimmiten pakinoitsijoiden varaan.¹⁶³ Pakinoita kuitenkin kirjoittivat myös kansanedustajat. Mielenkiintoisen lisän eduskunnassa kuultuihin perusteluihin toi sosialidemokraattisessa *Työn Voimassa* kirjoittanut kansanedustaja Juho (Akseli) Kanerva ja maalaisliittolaisessa *Keskipohjanmassa* kynäillyt Viljami Kalliokoski. He perustelivat nimimerkkien takaa lisäveron käyttöönottoa kannattajilleen.

¹⁶¹ VP 1935: PK III, s. 2478.

¹⁶² VP 1935: PK III, s. 2478–2479.

¹⁶³ Lento 1946, s. 62.

Juho Kanerva kirjoitti lisäverosta liikkuvan työväestön keskuudessa "harhakäsityksiä". Kanervan mukaan lisävero ei juurikaan rasittaisi työväestöä. Veroasteikon alimmassa luokassa (tulot 10,000-15,000mk) tuloveroa maksettiin 70 markkaa ja toiseksi alimmassa (15,000-30,000mk) 150 markkaa, jolloin lisäveron määrä oli tuloista riippuen noin 15-30 markkaa vuodessa.¹⁶⁴ Määrää voi suhteuttaa esimerkiksi maataloustyöväestön keskimääräisiin palkkoihin. Vuonna 1935 keskimääräinen päiväpalkka oli miehille 27 markkaa ja naisille 18 markkaa.¹⁶⁵ Päiväpalkkalaiset eivät välttämättä edes yltäneet alimpaan tulorajaan, eikä Kanervan mukaan ainakaan kahta alinta luokkaa korkeammalle.

Kanervan mielestä lisäveron todelliset maksajat olisivat suurituloisia, joilla lisäveron summa kohoaisi korkeammaksi. Tästä syystä oikeisto oli asettunut eduskunnassa lisäveroa vastaan. Esimerkiksi RKP:n jäsenet olivat äänestäneet lisäveroa vastaan kummassakin valiokuntaäänestyksessä. Kanervan mukaan sosialidemokraatit kääntyivät alun erimielisyyksien ja epävarmuuksien jälkeen kannattamaan yhdessä lisäveroa.¹⁶⁶ Vasemmistolla oli perinteisesti tiukin ryhmäkuri.¹⁶⁷ Valtiovarainvaliokunnassa ja suuren valiokunnan ensimmäisessä käsittelyssä SDP:n rivit vielä hajoilivat. Toisessa suuren valiokunnan kokouksessa ja kolmannessa äänestyksessä linja oli selkeä. Vasemmistolle tulo- ja omaisuusveromuutosten tärkein kohta oli pienituloisten tippuminen verotuksen piiristä. Lisävero oli kuitenkin ainakin näennäisesti ristiriidassa verokevennyksen vaatimusten kanssa. On todennäköistä, että kirjoituksen tarkoituksena oli vakuuttaa puolueen kannattajia päätöksen oikeellisuudesta.

Keskipohjanmaa-lehdessä viitattiin samaan perusteeseen. Lisäveron kuvattiin olevan pienissä ja keskikokoisissa veromäärissä vähäinen, mutta suuremmissa verosummissa merkittävä.¹⁶⁸ Myöskään maalaisliiton näkökulmasta lisävero ei tulisi kalliiksi heidän kannattajilleen, eli maatalous- ja maaseutuväestölle. Viljami

¹⁶⁴ Kivikari 1937, s. 10–11.

¹⁶⁵ Vattula (toim.) 1983, s. 408. Keskimääräinen päiväpalkka on katsottu ns. korkeimmalta mahdolliselta tasolta, eli kesältä ja "omassa ruuassa" jalkapäivätyöstä (käytössä ei hevosta ja ruoka ei luontoisetuna).

¹⁶⁶ Työn Voima 9.12.1935. "Eduskuntatyöstä" nimim. Tuomas.

¹⁶⁷ Ollila 2007, s. 109.

¹⁶⁸ *Keskipohjanmaa* 24.12.1935. "Eduskuntakirje" nimim. Ville.

Kalliokoski oli *Keskipohjanmaan* päätoimittaja ja näkökulma oli väistämättä lisäveron puolella.¹⁶⁹ Kalliokoski oli käsittelyjen aikaan nähnyt lisäveron niin suurena parannuksena, että oli hyväksynyt tulo- ja omaisuusverolait, vaikka ei pitänyt kukaan puolisoiden erillisverotuksesta.¹⁷⁰ Sosialidemokraattien ja maalaisliiton päätöksellä olla lisäveron puolesta oli suuri vaikutus äänestyksen lopputulokseen. Hallituksen parlamentaarisenä tukena oli ainoastaan 32 kansanedustajaa, mutta sosialidemokraattien kansanedustajia oli eduskunnassa 78 ja maalaisliittolaisia 53.¹⁷¹

3.5 Lisäveron käyttöönotto - Finanssipolitiikkaa väestöpoliittisella sävyllä?

Kansanedustajien puheenvuoroissa ei viitattu suorasanaisesti väestöpolitiikkaan, paitsi apulaisvaltiovarainministeri Rolf Wittingin (r), jonka mukaan alentunut syntyvyys vaati huomiota valtion tasolta. Myöskään hallituksen esityksessä ei avattu ajankuvaan kuuluneita väestöllisiä huolia, eikä lisäveroa perusteltu väestöpoliittisin keinoin. Perustelut koskettivat edellä mainitun mukaisesti lähinnä perheellisten ja perheettömien taloudellisen tilanteen tasaamista ja maksukykyä. Päästäkseni käsiksi siihen, miten tutkimusajankohtana lisävero ja väestöpolitiikka liittyivät toisiinsa, syvennyn sanomalehtikirjoituksiin, joissa yhdistettiin lisävero ja väestöpolitiikka toisiinsa.

Vuosien 1934–1935 aikana Gunnar Modeenin väestöennusteen innoittamana sanomalehdissä kirjoitettiin erilaisia ratkaisuehdotuksia väestön tulevaisuutta ajatellen. Lisäveroon viitattiin yhtenä ratkaisuna esimerkiksi edistyspuolueen äänenkannattaja *Kalevassa* vuoden 1935 alussa, kun nimimerkki Hiljainen mies ehdotti väestökysymyksen ratkaisemiseksi perheettömien raskaampaa verotusta, perheellisten lapsiavustusten korottamista sekä suoraa perheettömien palkkojen laskemista. Kirjoittajan mielestä oli epäreilua, että samasta työstä maksettiin sama palkka. Oikeampi periaate olisi ollut maksaa samasta työstä samaa toimeentuloa,

¹⁶⁹ Tommila 1988a, s. 320–321.

¹⁷⁰ VP 1935: PK III, s. 2480.

¹⁷¹ Jääskeläinen 1973, s. 244.

sillä lapseton mies sai paljon suuremman hyödyn kuin mitä kuuden lapsen isä samasta palkasta.¹⁷²

Kokoomuslaisissa lehdissä *Aamulehdessä* ja *Uudessa Suomessa* ehdotettiin perheellisuuden suosimiseen ”vanhainpoikain veroa”.¹⁷³ *Uudessa Suomessa* perheellisten elämän huojentamiseen tähtääviä toimia perusteltiin ”lapsiluvun kasvattamista silmälläpitäen”. Väestökysymykseen haettiin tukea ulkomailta, kun esimerkiksi IKL:n äänenkannattaja *Savon Suunnassa* kirjoittanut entinen kansanedustaja A. Yrjö-Koskinen nosti kirjoituksessaan Atatürkin Turkissa ja Hitlerin Saksassa, jotka olivat kumpikin tehneet paljon töitä väestönkasvun edistämiseksi. Yrjö-Koskinen mielestä Suomen piti ottaa kyseisistä maista mallia, jottei väestönkasvu tyrehtyisi. Hän huomioi kirjoituksessaan myös väestön kasvattamiseen liittyvää kritiikkiä siitä, että jokainen syntyvä lapsi oli vain yksi työtön kansalainen lisää. Pula-aikana kaikille ei riittänyt töitä nykyiselläänkään. Yrjö-Koskinen mielestä tämä ei pitänyt paikkaansa, mikäli valtio tuki enemmän perheellisiä. Keinoiksi hän ehdotti kodinperustamislainoja ja lapsirikkauteen kannustamista.¹⁷⁴ Kodinperustamislainoja vastaavia avioliitto- ja perhelainoja annettiin pronatalistisena toimena esimerkiksi Saksassa ja Italiassa.¹⁷⁵

Pitkin vuotta 1935 oikeistoa kannattavien lehtien ääni oli väestönlisäyksen puolesta ja ehdotuksissa toistui useamman kerran toive jonkinlaisen perheettömien lisäveron asettamisesta. Kun hallituksen esitys tulo- ja omaisuusverolakien muuttamisesta asetettiin elokuussa 1935 ja perheettömien lisävero tuli konkreettiseksi ehdotukseksi, kirjoitettiin lisäveroa vastaan ensimmäiset tekstit. Sosialidemokraattisissa lehdissä, *Hämeen Kansassa* ja *Vapaudessa*, perusteltiin lisäveroa vastaan yhteiskunnallisten olosuhteiden vuoksi. Työväestö oli kärsinyt lamakauden työttömyydestä eniten.¹⁷⁶ Taloudellisen tilanteen takia miehellä ei välttämättä ollut varaa elättää itsensä lisäksi

¹⁷² Kaleva 17.1.1935. ”Hiljaisen miehen juttelua” nimim. Hiljainen mies.

¹⁷³ Aamulehti 6.2.1935. ”Perheellisyyttä on suosittava” ; Uusi Suomi 7.2.1935. ”Muut lehdet: Väestönlisäyksen väheneminen”.

¹⁷⁴ Savon Suunta 12.4.1935. ”Suomen väestökysymyksestä” kirjoittaja Lauri A. Yrjö-Koskinen.

¹⁷⁵ Pitkänen 1988, s. 53.

¹⁷⁶ Peltola 2008, s. 190.

myös perhettä. Ei ainakaan, mikäli halusi elää kohtuullista elämää. Näistä syistä ei naimisiinmenoa voitu lehtien mukaan tehostaa edes väestön kasvun vuoksi.¹⁷⁷

Sosialidemokraattisissa lehdissä mielipiteet väestökysymyksestä vaihtelivat kirjoittajasta riippuen paljonkin 1920–1930-lukujen aikana.¹⁷⁸ Esimerkiksi *Uusi-Aika*-lehdessä kirjoitettiin kovin sanankääntein siitä, kuinka lisävero oli asetettu vain porvariston väestöpoliittisia pyrkimyksiä varten. Työväestön ei pitänyt hyväksyä porvariston tavoitteita nostaa väestöä neljään miljoonaan henkeen. Kirjoittajan mukaan, mikäli porvarit eivät itse saaneet ”sotamiesmateriaalia” riittävästi aikaan, he saivat syyttää siitä itseään. Porvaristolla oli paremmat mahdollisuudet kasvattaa lapsiaan, kuin ”nälkäpalkalla raatavilla työläisillä ja pienviljeilijöillä”.¹⁷⁹ Vastaavanlaista kritiikkiä ilmeni 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sosiaalidemokraateilla myös Ruotsissa, kun väestöpoliittisiin tarkoituksiin suhtauduttiin vastahakoisesti. Työväestö ei halunnut synnyttää lapsia työn orjuuteen.¹⁸⁰

Sosialidemokraattien mielipide vaihtui niin Ruotsissa kuin Suomessa 1930-luvun mittaan myötämielisemmäksi väestöpolitiikkaa kohtaan ja *Uusi-Aika*-lehden rajua kritiikki jäi muiden puolueen äänenkannattajien kirjoitusten seassa marginaaliin. Mielipiteen vaihtumiseen vaikutti ainakin Ruotsissa työväestön herääminen siihen, että oman aseman säilymiseen vaadittiin syntyviä ihmisiä sekä vaaliuurnille äänestäjiä.¹⁸¹ Vastaavasti Suomessa jo aiemmin esitellyssä *Työn Voimassa* kirjoitettiin lisäveron hyödyllisyydestä vähävaraiselle väestöosalle, kun maksut kasautuisivat enemmän parempituloiselle väelle. Samaisesta syystä sosialidemokraattien eduskuntaryhmä oli asettunut kannattamaan lisäveroa.

Maalaisliiton kannattajalehdessä, *Keskipohtanmassa*, kansanedustaja Viljami Kalliokoski kirjoitti nimimerkin takaa lisäveron olevan sopusoinnussa väestöpoliittisten pyrkimysten kanssa. Tästä huolimatta lisäveron perusteena ei ollut

¹⁷⁷ Vapaus 29.8.1935. ”Pikku-Uutisia: Vanhapoika haastateltavana” nimim. Juuso; Hämeen Kansa 24.8.1935. ”Matkan varrelta”, nimim. Sepeteus.

¹⁷⁸ Lento 1946, s. 63.

¹⁷⁹ Uusi Aika 5.12.1935. ”Parlamentin parvelta” nimim. Jopi. Kirjoitettu 30.11.1935.

¹⁸⁰ Nätkin 1997, s. 67.

¹⁸¹ Nätkin 1997, s. 67.

olla pakote tai rangaistus. Sellaiset tarkoitusperät olivat Kalliokosken mukaan kohtuuttomia.¹⁸² Perusteena lehdissä käytettiin myös sitä, että lisävero oli määrältään niin pieni ettei se voinut pelottaa ketään naimisiin.¹⁸³ Perheen perustaminen oli joka tavalla kalliimpaa kuin lisäveron maksaminen.

Hallituksen esityksen puolesta julkaistiin kirjoituksia, joissa kiistettiin lisäveron tarkoitus väestön määrää kasvattavana toimenpiteenä. *Kauppalehden* mukaan lisäverolla ja lapsivähennyksen korottamisella ei ollut mitään tekemistä alenevien syntyvyyslukujen kanssa, saati vaikutusta avioliittoisuuden määrän kasvuun. Hallituksen ehdotukset olivat vain oikeudenmukaisia.¹⁸⁴ Edistyspuolueen äänenkannattaja *Helsingin Sanomissa* hallituksen esitys nähtiin varovaiseksi ja harkinnalla tehdyksi. Ehdotukset eivät olleet lehden mukaan erikoisen mullistavia, vaan todisteita siitä, että valtio pyrki oikeudenmukaisempaan verotukseen.¹⁸⁵ Oikeudenmukaisuus oli koko ajan tärkeä peruste myös hallituksen esityksessä lisäveron puolesta.

Apulaisvaltiovarainministeri Rolf Witting (r) viittasi eduskunnassa alenevaan syntyvyyteen ja esitteli Suomelle mallimaana toimineita Ranskaa, Italiaa ja Saksaa. Kyseiset maat olivat tiedetysti asettaneet perheettömille lisäveroja pronatalistista syistä. *Helsingin Sanomissa* ja *Nyland*-lehdessä kirjoitettiin Wittingin mainitsemista Ranskan ja Italian lisäveromalleista. Kummassakin lehdessä kirjoittajat huomioivat, että näissä maissa lisäveroa ei otettu käyttöön finanssi- vaan väestöpolitiikkaan tähdäten. Suomessa tilanne oli lehtien mukaan erilainen. Lisäveron tuoma mahdollinen väestönlisäys olisi hyvä asia, mutta lisäveron tarkoituksena oli ennemmin perheiden vaikean aseman parantaminen kuin väestön kasvattaminen.¹⁸⁶ *Nylandissa* erikseen korostettiin, ettei hallitus ollut maininnut esityksessään väestöpoliittisia tavoitteita.

¹⁸² Keskipohjanmaa 24.12.1935. "Eduskuntakirje" nimim. Ville.

¹⁸³ Eeva 1.12.1935. "Suoraan sanoen" nimim. Rouva Suorasuu; Savon Sanomat 3.12.1935. "Eduskunnasta ja käytäviltä" nimim. Urmakka.

¹⁸⁴ Kauppalehti 28.8.1935. "Verolakien muutosehdotukset".

¹⁸⁵ Helsingin Sanomat 25.8.1935. "Muutokset tulo- ja omaisuusverolakiin".

¹⁸⁶ Helsingin Sanomat 14.11.1935. "Muut lehdet: Suurten perheiden tukeminen" ja Nyland 12.11.1935. "Dagens fråga: "Ungkarlsskatt".

Väestöpoliittiset kysymykset olivat sanomalehdissä esillä normaalia enemmän Gunnar Modeenin väestöennusteen vuoksi. Myös hallituksen esityksessä sekä eduskunnassa viitattiin muihin maihin, joissa perheelliset saivat paljon enemmän tukea kuin Suomessa. Eduskunnassa tai hallituksen esityksessä lisäverosta ja veronkevennyksistä ei kuitenkaan puhuttu kertaakaan *väestöpolitiikkana*. Sanomalehdissä jopa kiistettiin lisäveron olevan sellainen toimenpide. Kiistämisestä huolimatta oli selvää, että lisäverolla oli sisäänkirjoitettuja ohjailevia tarkoituksia. Esimerkiksi Ragnar Furuhjelm kirjoitti vastalauseessaan lisäveron olevan kohtuuton raskaus lapsettomille aviopuolisoille. ”Rasituksen” periaate aukesi, kun Eero Kivikari (1936) kirjoitti ohjekirjaansa lisäveron sosiaalisista vaikutteista. Kivikarin mukaan lisäveron toivottiin jossakin määrin vähentävän lapsettomia avioliittoja tai ainakin osoittavan, ettei valtio tunne ”suopeutta” heitä kohtaan.¹⁸⁷

Lisävero oli yksi väline avioliittojen ohjaamiseen tietynlaiseen suuntaan. Avioliitoilla on tyypillisesti pyritty hallitsemaan ihmisten välisiä suhteita.¹⁸⁸ Tässä tapauksessa ohjauksen suuntana oli toive lisääntymisestä. Eero Kivikarin mielestä lisäverosta odotettu kymmenen miljoonan markan summa ei ollut valtiontaloudelle merkittävä.¹⁸⁹ Huomio oli tärkeä, sillä Kivikari ei pitänyt taloudellista näkökulmaa pakollisena. Eduskunnassa lisäveroa perusteltiin sellaisena, kun esimerkiksi Rolf Wittingin (r) ja Kaarlo Kareksen (ikl) mielestä verovähennyksiä ei voinut antaa ilman toisille korotettuja veroja.

Aineistojen pohjalta onkin todennäköistä, että perheettömien lisäverolla oli kolme tavoitetta: olla finanssipoliittinen toimenpide, jolla oli väestöpoliittisia ja sosiaalisia vaikutteita. Finanssiapuoli korostui lisäverossa lopulta eniten ja siihen vedottiin niin hallituksen esityksessä, sanomalehdissä kuin kansanedustajien puheenvuoroissa. Tärkeintä oli tasata veronmaksukykyä ja tehdä perheellisyydestä kannattavaa myös tulevaisuudessa. Vaikka väestöpoliittiset teemat tulivat etenkin lehdistössä esille, ei sille voi antaa liiaksi painoarvoa. Suhteessa myöhempään väestöpolitiikkaan 1930-luvun toimet nähtiin yleisesti vaatimattomina väestöpolitiikan kannalta. Niistä

¹⁸⁷ Kivikari 1936, s. 17–18.

¹⁸⁸ Eilola & Valtonen 2014, s. 83.

¹⁸⁹ Kivikari 1936, s. 17–18.

tärkeimmäksi toimeksi nostettiin perheettömien lisävero,¹⁹⁰ mutta sitä korotettiin jo vuonna 1940 peräti 40 prosenttiin ja sen ehtoja tiukennettiin. Läheisiksi luettiin enää vain omien ja puolison lasten, ottolasten ja kasvattilasten elättäminen ja vaatimuksena oli jatkuva elättäminen vähintään koko vuoden ajan.¹⁹¹

Suomeen perustettiin väestöpoliittinen komitea vuonna 1937, mutta todellinen väestöpoliittinen herääminen tapahtui vasta 1939, kun sota alkoi ja tietoisuus suomalaisten vähäisestä määrästä hahmottui verrattuna itänaapuriin.¹⁹² Useissa eurooppalaisissa maissa väestöpolitiikkaa harjoitettiin jo 1700-luvulla ja sitä aktiivisesti tehostettiin 1800-luvulla. Suomi oli väestöpolitiikassa jäljessä moniin muihin maihin ja Suomessa päästiin samaan vasta toisen maailmansodan aikaan.¹⁹³ Varsinainen väestöpoliittinen valistustyö alkoi Suomessa kun Väestöliitto perustettiin 1941.¹⁹⁴

Väestöliitto tähtäsi aktiivisesti väestön kasvuun. Ei ole perusteltua väittää, että vuonna 1935 kansanedustajat ja hallitus olisivat salanneet lisäveron väestöpoliittisia pyrkimyksiä. Lisäveron tuoma mahdollinen väestönkasvu oli etu, ei päätavoite. Lisävero käänsi asenteen perheellisyyteen valtiolliselta tasolta, ja siihen oli voimakkaasti sisäänkirjoitettu ohjeita. Lisäveron asemaa rajanvetäjänä perheellisten ja perheettömien välille ei voi kiistää. Lisävero oli potentiaalinen alku tuleville väestöpoliittisille toimille, mutta vielä vuonna 1935 se oli epämääräinen ja tavoitteiltaan lapsen kengissä.

¹⁹⁰ Lento 1946, s. 74; Nieminen 1941, s. 109.

¹⁹¹ Suviranta 1962, s. 102.

¹⁹² Bergenheim 2020 s. 55; Rauttamo 1981, s. 2; Lento 1946, s. 77.

¹⁹³ Nätkin 1997, s. 62.

¹⁹⁴ Nieminen 1993, s. 89.

4. Tavoitteena perheellisyys

4.1 Kansakunnan säilyvyys kaikkien vastuulla

Kansanedustajat kuvailivat puheenvuoroissaan lopulta vain vähän perheellisiä ja perheettömiä muista kuin taloudellisista näkökulmista. Joitakin perhekeskeisyyteen viittaavia puheenvuoroja kuitenkin pidettiin. Esimerkiksi yksilökeskeisyyden ja individualismin suosiota kritisoi Yrjö Kesti (spp), kun hän lausui eduskunnassa lapsivähennyksistä: ”yhteiskunta edes tunnustaa joitakin helpotuksia niille kansalaisille, jotka tämän oman vapauden palvomisen aikakaudella vielä ottavat sen riskin päällensä, että kasvattavat lapsia yhteiskunnassa”.¹⁹⁵ Kestin mielestä perheettömien piti osallistua enemmän yhteiskunnan pystyessä pysymiseen. Kansakunnan asettaminen omien ”itsekkäiden” pyrkimysten edelle oli vallitseva ideaali.¹⁹⁶ Perhe-elämästä haluttiin normi; kuten kirkkoherrana toiminut Kaarlo Kares (ikl) totesi, lisäveron asettaminen oli terveen ”yhteiskuntaelämän” mukainen toimenpide.

Yhteiskunnan puuttuminen ohjailevasti perhekysymyksiin ei miellyttänyt kaikkia kansanedustajia. Esimerkiksi Mikko Ampuja (sd) näki kaikenlaiset valtiolliset pakotteet avioitumisesta epämiellyttävinä ja hän kyseenalaisti perheettömien heikomman yhteiskunnallisen roolin verrattuna perheellisiin. Perhekysymyksissä ei olisi saanut mennä valtiovallan tavoitteet edellä. Yksilöillä saattoi olla taustallaan useita perusteluita perheettömyydelle, kuten korkea ikä tai huono taloudellinen tilanne. Vastaavasti Akseli Brander (ml) oli todennut, että avioliittoa sääteli kaikista eniten luonnon lait ja siihen oli valtiovallan vaikea puuttua.¹⁹⁷ Tätä linjaa edustavat kansanedustajat jäivät kuitenkin selvästi vähemmistöön. Lisäveron laajasti tunnustettu oikeudenmukaisuuden periaate asetti perheelliset ja perheettömät hyväksytysti vastakkain.

Kansakunnan tilaa eivät omalla toiminnallaan huomioineet kaikki kansanedustajatkaan. Tämä pistettiin merkille lehdistössä, oli kyse sitten

¹⁹⁵ VP 1935: PK I s. 1129–1130.

¹⁹⁶ Pitkänen 1988, s. 67.

¹⁹⁷ VP 1935: PK III, s. 2477.

äänestystuloksista tai puheenvuorojen laadusta eduskunnassa. Esimerkiksi sitoutumattomassa¹⁹⁸ *Pohjois-Savossa* kirjoitettiin hyvään sävyyn “epäitsekkäästä” vanhapoika-kansanedustaja Arvo Inkilästä (ed), joka äänesti suuressa valiokunnassa lisäveron ja kymmenen miljoonan markan lisätulojen puolesta. Inkilän vastakohtaksi nostettiin perheetön Kaino Oksanen (kok), joka oli äänestänyt lakia vastaan.¹⁹⁹ Toisen eduskuntakäsittelyn jälkeen lehdissä kommentoitiin Oksasta ja Kyllikki Pohjolaa (kok). Sitoutumattomassa *Itä-Hämeessä* kirjoittaja tyytyi toteamaan Oksasen ja Pohjolan puheenvuoroista vain sen, että “eduskunnan vanhatpiiat, joita esim. kokoomuksen ryhmässä on kaksi; jyrisivät kyllä ankarasti [lisäveroa] vastaan.”²⁰⁰ Naiskansanedustajien pitkistäkin puheenvuoroista huolimatta ainoastaan heidän siviilisäätynsä nostettiin kirjoituksessa esille.

Kolmannen käsittelyn jälkeen Oksanen nostettiin vielä esille yhdessä Mikko Ampujan (sd) kanssa. Heihin viitattiin muun muassa *Helsingin Sanomissa*, jossa kirjoitettiin “yksinäisten ihmisten” joutuneen pitämään puoliaan eduskunnassa lisäveroasiassa.²⁰¹ Sosialidemokraattisessa *Kansan Lehdessä* lehdissä kuvattiin ikäneiti Oksasta ja “meidän” Ampujaa, jotka eivät olleet syystä tai toisesta löytäneet rinnalleen kumppania. Oksanen ja Ampuja olivat lehden mukaan riehaantuneet eduskunnassa lisäverotusta vastaan.²⁰² Myös *Pohjanmaan Kansassa* todettiin, ettei mikään ollut auttanut Oksasen ja Ampujan tilanteessa, vaikka he olivat yrittäneet kovasti laittaa kampoihin lisäveron estämiseksi. Pilkallisesti lohdutukseksi näille kahdelle kansanedustajalle todettiin: “jos oikein hyvin luonaa, niin kukaties voivat vapautua siitäkkin verosta”.²⁰³

Perheettömyyden nähtiin vaikuttavan kansanedustajien toimintaan eduskunnassa, vaikka kukaan kansanedustajista ei itse tuonut esille omaa perheettömyyttään. Lisäveroa vastustaneet naimattomat kansanedustajat toimivat lehtien kirjoitusten perusteella lähinnä oman etunsa mukaisesti. Samalla kirjoituksissa ohitettiin

¹⁹⁸ Pohjois-Savo tituleerasi itsensä sitoutumattomaksi, mutta sen tausta oli edistyspuolueessa ja oli vaihtelevasti edistyspuolueen äänenkannattaja. Tommila 1988b, s. 258.

¹⁹⁹ Pohjois-Savo 30.11.1935. “Vanhainpoikain ja ikäneitojen verotuksesta keskusteltiin eilen eduskunnassa” nimim. Inkivääri.

²⁰⁰ Itä-Häme 4.12.1935. “Meiltä ja muualta: Viikkokatsaus 49” nimim. Tarkastelija.

²⁰¹ Helsingin Sanomat 6.12.1935. “Sekava syntymäpäivän aatto” nimim. Eero.

²⁰² Kansan Lehti 9.12.1935. “Täältä ja tuonnempaa” nimim. Noske.

²⁰³ Pohjanmaan Kansa 10.12.1935. “Eduskunnasta ja vähän muualtakin” nimim. Asarias.

edustajien todelliset perustelut lisäveroa vastaan. Lehdillä oli suuri rooli perheettömyys- ja perheellisyyskeskusteluissa. Negatiivisesti perheettömistä kirjoittaminen voimisti vastakkainasettelua, jossa yksilökeskeinen kulttuuri edusti paha ja yhteisvastuullisuus hyvää. Käsitys perheellisyydestä kansakunnan säilyvyyden kannalta ilmeni erityisesti keskusta-oikeistolaisissa poliittisissa ja viihteellisissä pakinoissa, joissa lisäveron suurta moraalista merkitystä korostettiin. Lisäveron myötä *yhteiskunnalle* uusia lapsia kasvattavat saivat hyvitystä ja lapsettomat saivat valtiolta ”tukistuksen”.²⁰⁴

Eero Kivikarin (1936) mukaisesti lehdissä viitattiin lisäveroon lapsettomien avioparien ohjailukeinona, sillä pelkkä avioituminen ei riittänyt kansalaisvelvollisuuden täyttämiseksi vaan parilla piti olla myös lapsia.²⁰⁵ Esimerkiksi *Maaseudun tulevaisuuden* pakinassa todettiin, kuinka lisävero sopi ohjaamaan nykyaikaisia lapsettomia avioliittoja, joissa ei harrastettu ”nousevan polven kasvatusta”.²⁰⁶ Uskonnollisuus kulki familismin kanssa käsi kädessä,²⁰⁷ jonka vuoksi ”Luojan alkuperäisen säännön” vastaisesti käyttäytyviä lapsettomia pareja kritisoitiin.²⁰⁸ Luterilaisuudessa korostuivat avioliiton biologiset tehtävät. Lasten saaminen oli velvollisuus Jumalalle.²⁰⁹

Perheet olivat yhteiskunnan hartiat ja ilman väestöä kansallinen olemassaolo oli uhattuna.²¹⁰ Lapsettomien parien lisäksi perheettömistä luotiin vastuutonta kuvaa kansakunnan säilymisen kannalta. Lisääntyminen ei ollut 1930-luvulla yksityinen vaan yhteisöllinen asia.²¹¹ Kokoomuslaisen *Aamulehden* pakinassa kutsuttiin vanhojapoikia ”kääkiksi”, jotka ruikuttivat heti kun yhteiskunta oli heillekin langettanut velvollisuuksia.²¹² Saman puolueen äänenkannattajassa *Haminan Lehdessä* kuvailtiin, kuinka perheettömät olivat tähän mennessä päässeet pujahtamaan kuin

²⁰⁴ Esim. Turunmaa 3.12.1935. ”Eduskunnasta ja käytäviltä” nimim. Urmakka alias Urho Kittilä. Kirjoitettu 30.11. Sama teksti julkaistiin Turunmaassa, Savon Sanomissa, Ilkassa, Maakansassa ja Lallissa.

²⁰⁵ Haminan lehti 5.9.1935. ”Tänään: rumuudesta ruvetaan sakottamaan” nimim. Sampsa.

²⁰⁶ Maaseudun tulevaisuus 28.11.1935. ”Eduskuntapakinoita” nimim. Lehteri-Jussi alias Kaarle Nestor Rantakari.

²⁰⁷ Jallinoja 1984, s. 47.

²⁰⁸ Itä-Savo 3.12.1935. ”Näkökiikarista” nimim. Sampsa.

²⁰⁹ Nieminen 1993, s. 11.

²¹⁰ Pitkänen 1988, s. 67.

²¹¹ Bergenheim 2020, s. 58.

²¹² Aamulehti 16.11.1935. ”Kaikki tässä nyt uikuttavatkin” nimim. Topi, alias Eero Rekola. Hirvonen 2000, s. 800.

koirat veräjässä ”yhteiskunnallisista velvollisuuksistaan”.²¹³ Perheettömyyttä käsiteltiin tietoisena ja suunniteltuna valintana. Maalaisliittolaisessa *Maakansassa* kirjoitettiin, kuinka normaalisti lainkuuliaiset vanhatpojat olivat tähän saakka kiemurrelleet vapaaksi perheellisyyden velvollisuuksista.²¹⁴

4.2 Poikkeuksena laiskat akanottajat ja itsekkäät ikäneidot

Lisäveron käyttöönotto ja sen ympärillä käyty keskustelu innoitti useita pakinoitsijoita kirjoittamaan perheettömien miesten ja naisten elämästä. Esimerkiksi perheettömien miesten avioitumista esti elämäntyyli, josta ei haluttu luopua. Jo aiemmin kansanedustajat olivat viitanneet perheettömien elämän helppouteen verrattuna perheellisiin. Pakinoissa elämän helppous ja elämäntyyli saivat esimerkkejä. Kokoomuslaisessa *Heinolan Sanomissa* kirjoitettiin, kuinka vanhatpojat ennemmin kuin menisivät neuvottelemaan naisten kanssa avioitumisesta, tekivät jotain aivan muuta:

”Monet heistä [vanhoistapoista] vain illat pitkät istuksivat nojatuolissaan kamaripökyissään, tupakkaa pöllyyttelevät, lehtiä lukevat, radiota ruuvailevat ja jotkut taitavat tissutella ja huushollata väkevienkin kanssa. Eivät viitsi vaivautua monesti edes juhliin eikä iltamiin, elokuvissa joskus korkeintaan käyvät.”²¹⁵

Kokoomuslaisessa *Salmettaressa* kuvailtiin myös vanhojenpoikien rentoa ja itsenäistä elämäntyyliä:

”Ajatella nyt jotakin hyvästi toimeentulevaa vanhaapoikaa. Käy virassa ja nostaa hyvän palkan. Istuu illat leffassa tai teatterissa, käy sen jälkeen klubilla ja kotiin tultuaan riisuu kenkensä, vetää pehmeät tohvelit jalkoihinsa ja istuutuu mukavaan laiskanlinnaan lukemaan jännittävää salapoliisiromaania.

²¹³ Haminan Lehti 5.9.1935. ”Tänään: Rumuudesta ruvetaan sakottamaan” nimim. Sampsu.

²¹⁴ Maakansa 1.12.1935. ”Vanhainpoikain pakotteet” nimim. Juhani alias K.J. Seppälä. Hirvonen 2000, s. 328.

²¹⁵ Heinolan Sanomat 5.12.1935. ”Pikku-uutisia” nimim. Aukusti alias Aaro Nuutinen. Hirvonen 2000, s. 85.

Ei ole huolta huomista, ei rahaa mankuvasta eukosta eikä parkuvista lapsista.”²¹⁶

Hyvätuloiset perheettömät olivat erityisesti vertailun kohteena. Lisäveron käyttöönottoa perustelivat jo aiemmin sosialidemokraatit ja maalaisliitto sillä, että hyvätuloisilla olisi varaa maksaa lisäveroa. Pakinoiden esimerkeissä tuotiin ilmi, mihin perheettömät miehet käyttivät rahojaan perheen perustamisen sijaan. Yksinelävät varakkaat herättivät jopa jonkinlaista katkeruutta. Heidän tilannettaan verrattiin suoraan vähävaraisiin perheisiin. Tietoisen lapsirajoituksen katsottiin alkaneen ylemmistä yhteiskuntaluokista, jolloin yhteiskunnan huono-osaiset olivat kantaneet heidänkin taakkansa väestökysymyksissä heikommasta toimeentulostaan huolimatta.²¹⁷ Tilanne nähtiin epärealistisena ja tyypillinen lisäveronmaksaja-mies kuvattiin varakkaana, mukavuudenhaluisena ja saitana. Myös hyvätuloiset naiset saivat samansuuntaisen arvion edistyspuoleen *Länsi-Savossa*:

”Samoin löytyy meillä suuri määrä sellaisia hyvätuloisia virkanaisia, joiden vuositulot saattavat kohota melkoisiin määriin, mutta jotka palvovat vain omaa olemustaan, antamatta yhteiskunnalle ja isänmaalle muuta kuin sen veropennin, mikä heidän maksettavakseen on kulloinkin pantu.”²¹⁸

Etenkin väestöpoliittisissa keskusteluissa naisia on syytetty itsekkyydestä, mikäli he edistivät omalla tahdollaan lapsimäärän rajoittamista. Naisen tehtävänä oli toimia yhteiskunnassa ennen kaikkea lasten synnyttäjänä.²¹⁹ Hyvätuloisten perheettömien miesten ja naisten elämä oli individualistisen perhekäsityksen mukaista, sillä he kohottivat omaa elintasoaan ja satsasivat ennemmin itseensä kuin perheeseen. Vähävaraisemmille väestöosille perheen perustamisen lykkääminen oli perustellumpaa tarvittavan pääoman puuttuessa. Hyvätuloisten kohdalla ei nähty mitään perusteltua syytä jättää perhettä perustamatta – tai maksaa perheellisten hyväksi lisäveroa.

²¹⁶ Salmetar 3.12.1935. ”Nikkarin Nikkaroimaa” nimim. Nikkari.

²¹⁷ Bergenheim 2020, s. 58.

²¹⁸ Länsi-Savo 5.12.1935. ”Viikon varrelta” nimim. Tuomas.

²¹⁹ Nätkin 1997, s. 73–74; Ritamies 2006, s. 141.

Lukuun ottamatta hyvätuloisia naisia, lisävero oli epäoikeudenmukainen naisia kohtaan. Miehiä kuvattiin valikoivina, jotka eivät itse halunneet perhettä. Naiset vastaavasti olisivat ottaneet miehen, jos olisivat sellaisen saaneet. Ongelmaan ratkaisua tarjosi esimerkiksi nimimerkin Kustaa takaa Asarias Hautamäen (ml): miehille naimisiinmenopalkkio ja naisille "elintarvikekortti", jolla valtion varastosta saisi valita itselleen poikamiehen.²²⁰ Lapsettomien miesten nähtiin elävän huoletonta elämää, joka ei kannustanut avioliittoon ilman palkkiota. Pakinoissa esimerkiksi kuvailtiin, kuinka perheettömät miehet tekivät aivan samoja huveja kuin perheelliset, ilman avioliiton velvollisuuksia.²²¹ Lisäveron katsottiin muuttavan olosuhteita niin, että olisi kannattavampaa mennä naimisiin kuin viettää perheetöntä elämää.²²²

Naisten toimintamahdollisuudet laajenivat vanhan suomalaisen perinteen mukaan vain karkausvuonna, jolloin nainen sai kosia miestä. Perinteen mukaan kosintaan ei saanut vastata kieltävästi, tai joutui ostamaan naiselle sopivan lahjan, esimerkiksi hamekankaan. Ottaen huomioon, ettei karkausvuoden kosimisoikeus ollut laki- vaan perinnekyksymys, viitattiin karkausvuoteen vaihtoehtona useissa lehdissä.²²³ Karkausvuoden toivottiin auttavan naisia avioitumistilanteessaan. Esimerkiksi eräs opettajatar kirjoitti surullisena *Karjalan Ääneen* nimimerkin Tuomo pitämälle "Päivän kuulumiset" -palstalle. Opettajattaren kirjoitus kuvasti naimattomien naisten vaikeaa paikkaa kotikulttuurissa korostavassa yhteiskunnassa.²²⁴

Opettajattaren mukaan useilla aviottomilla oli tavoitteena avioliitto, mutta sinne päätyminen ei ollut helppoa: mieleistä kumppania ei löydy, naisilla ei ollut avioitumiseen aloiteoikeutta ja heitä oli yhteiskunnassa paljon enemmän kuin miehiä. Kirjoittaja toivoi, että edes Tuomo pitäisi aviottomien naisten puolia, sillä lisävero tuntui naisten sortamiselta. Ratkaisuksi ja pieneksi lohdutukseksi Tuomo

²²⁰ Karjala 13.12.1935. "Hatara tuli" nimim. Kustaa alias Jaakko Vainio. Hirvonen 2000, s. 429.

²²¹ Eteenpäin 3.12.1935. "Pikku-Uutiset" nimim. Oskari alias August Haapanen; Länsi-Savo 5.12.1935. "Viikon varrelta" nimim. Tuomas.

²²² Heinolan Sanomat 5.12.1935. "Pikku-Uutisia" nimim. Aukusti alias Aaro Nuutinen.

²²³ Parikkalan Sanomat 11.12.1935. "Pääkaupungin näköpiiristä" nimim. Ahaa; Laatokka 10.12.1935.

"Poliittinen katsaus" nimim. Probus; Pohjois-Savo 8.12.1935. "Värikylläistä eduskuntakeskustelua" nimim.

Inkivääri; Länsi-Savo 5.12.1935. "Viikon varrelta" nimim. Tuomas; Karjalan Ääni 5.12.1935. "Päivän

kuulumiset" nimim. Tuomo; Heinolan Sanomat 5.12.1935. "Pikku-uutisia" nimim. Aukusti; Maakansa

1.12.1935. "Vanhainpoikain pakotteet" nimim. Juhani; Kansan Lehti 12.11.1935. "Täältä ja tuonnempaa" nimim.

Kissalan Aapeli; Uusi Aura 11.12.1935. "Pakinoita: kuuluisa kaukonäkijä" nimim. Laina; Åland 28.8.1935.

"Dagens Krönika" nimim. Hasse.

²²⁴ Lähteenmäki 1995, s. 102–103.

vastasi opettajattarelle: "Ei ole pitkä aika kun käännytään karkausvuoteen, jolloin voi ryhtyä toimenpiteisiin - niinkuin ymmärrätte?"²²⁵

Naisille tuleva vuosi oli mahdollisuus, mutta perheettömille miehille se oli uhka. Lehdissä peloteltiin miehiä tulevasta karkausvuodesta. Sosialidemokraattisessa *Kansan Lehdessä* nimimerkki Kissalan Aapeli kuvasi tulevaa vuotta vanhoillepojille vaaralliseksi ja toivoi heidän selviävän siitä vapautensa kanssa, kun ikäneidot ahdistelivat ja koittivat pyydystä miehiä satimeen.²²⁶ Kokoomuslaisessa *Uusi Aura* -lehdessä kirjoitettiin, ettei vanhojenpoikien tulevaisuus ole näyttänyt yhtä synkältä pitkiin aikoihin. Valtiovalta ahdisti veroilla ja naiset olivat valmiina hyökkäämään. Vanhojapoikia odotti naisten keinot aina muilutuksesta hypnotisointiin, vaikkakin toistaiseksi vanhatpojat olivat yritykset kestäneet - olivathan he edelleen vanhojapoikia.²²⁷

Naisista luotiin lehdissä ikävää kuvaa kuvailemalla avioliiton sekä vaimojen huonoja puolia, jopa "terroria".²²⁸ Kokoomuslaisessa *Haminan Lehdessä* nimimerkki Sampsu kirjoitti pakinan, jossa tarinan vanhapoika pelkäsi joutuvan lisäveron vuoksi luopumaan lehmästään. Kirjoittaja eritteli lehmän ja naisen erillisiä ja yhteisiä piirteitä. Lehmän kanssa ei tarvinnut tapella ja etuna oli, että lehmästä sai lypsäessä makeaa ja lämmintä maitoa. Lehmässä oli myös naisellisia piirteitä: se välillä tuhahteli sieraimiinsa, seisoskeli suuttuneena nurkassa ja huiski hännällään ylenkatsoen. Lehmältä ei tarvinnut odottaa pahoinpitely-yrityksiä, joita aviovaimoilta saattoi joskus tulla, mikäli kaikki ei huushollissa sujunut vaimon tahdon mukaisesti. Tarinan vanhapoika ratkaisi ongelman viemällä lehmänsä verolautakunnalle, sillä "parempi lehmättä ja akatta, kuin akallisena mutta lehmättömänä".²²⁹

Lehdistöön kirjoitetut pakinat olivat pilkallisia perheettömiä kohtaan ja korostivat perheellisyyden paremmuutta. Esimerkiksi maalaisliiton *Maakansassa* kirjoitettiin, kuinka perheelliset ottivat tiedon vastaan lisäverosta riemuissaan ja kiusoittelivat

²²⁵ Karjalan Ääni 5.12.1935. "Päivän kuulumiset" nimim. Tuomo.

²²⁶ Kansan lehti 12.11.1935. "Täältä ja tuonnempaa: Helsingin horisontin mukaan" nimim. Kissalan Aapeli.

²²⁷ Uusi Aura 11.12.1935. "Pakinoita: Kuuluisa kaukonäkijä" nimim. Laina.

²²⁸ Eteenpäin 3.12.1935. "Pikku-Uutiset" nimim. Oskari alias August Haapanen.

²²⁹ Haminan Lehti 3.12.1935. "Tänään: Eukko vai lehmä?" nimim. Sampsu.

jokaista tuntemaansa perheetöntä miestä.²³⁰ Pakinoitsijat korostivat tietoisesti naisten huonoja puolia ja varoittelivat perheettömiä miehiä. Isolta osin pakinoitsijat itse olivat avioliitossa ja perheellisiä. Kaikesta pelottelusta huolimatta avioitumista kuitenkin tarjottiin lehdissä ratkaisuna ja erityisesti miehiä kehoitettiin olemaan pelkäämättä avioliittoa. Esimerkiksi kokoomuslaisessa *Länsi-Suomessa* nimimerkki Tivari kysyi ikäneidoilta ja vanhoilta pojilta ikään kuin uutena asiana:

Oletteko te ollenkaan, ajatelleet, rakkaat ikäneidot ja vanhat pojat, että lyömällä tuumat tukkoon ja "hynttyyt yhteen" voidaan asiat järjestää niin, ettei takseerauslautakunnalla ole asiaa teidän kukkarollenne vaatimaan mitään erikoisveroja. On vain käytävä sitä tietä, jota niin monet ennen teitä ovat käyneet ja jonka tien päätöksenä on yhteinen lokaali ja pirtti täynnä pieniä, kilttejä, herttaisia ja niin ihmeen viisaita lapsukaisia. -- Kihlausilmoituksia otetaan vastaan Länsi-Suomen konttorissa kaikkina arkipäivinä 9-17, lauantaisin vain klo 15 saakka."²³¹

Sanomalehtien pakinoissa aviottomuuden taustalle ei löydetty muita syitä kuin oma itsekkyyks, laiskuus, valinnat ja vastuuttomuus. Avioliittoa ja perheen perustamista pidettiin toimenä, jossa täytyi vain toimia ja marssia solmimaan kihlat. Vastakkainasettelun voimistaminen teki lisäverosta hyväksyttävämmän, kun inhimillisille syille perheettömyydestä ei annettu tilaa. Tutkimusajankohtana ainoastaan kokoomuslaisessa *Heinolan Sanomissa* kuvattiin aviopuolisoiden lapsettomuudesta johtuvaa surua ja RKP:n kannattaja *Kotka Nyheterissä* todettiin, ettei se ole kenenkään syy, mikäli elämänkumppania ei löydy.²³² Muutamissa sanomalehdissä kuvattiin vanhojenpoikien pahaa oloa ja osan todettiin käyneen jopa lehtien konttorissa asti vihaisena. Nekin tapaukset kuitattiin lähinnä huvittavina.

Sanomalehdissä eniten pilkkaa saivat naimattomat miehet, sillä avioituminen oli heidän vastuullaan. Puolison hankkimisesta käytettiin sanomalehdissä käsitettä

²³⁰ Maakansa 1.12.1935. "Vanhainpoikain pakotteet" nimim. Juhani.

²³¹ Länsi-Suomi 1.12.1935. "Kanaalin varrelta" nimim. Tivari.

²³² Heinolan Sanomat 5.12.1935. "Pikku-Uutisia" nimim. Aukusti; *Kotka Nyheter* 3.9.1935. "J passagen" nimim. Mr. Z.

“akanotto”, mikä viittaa yksisuuntaiseen toimintaan.²³³ Käsityksiä kuvasti myös se, että miehiin viitattiin aktiivisesti ja arkisesti vanhoinapoikina. Naisista käytettiin useimmiten käsitteen “vanhanpiika” sijaan “ikäneitoa”.²³⁴ Esimerkiksi *Länsi-Suomessa* pakinoitsija oli leikillään kirjoittamassa vanhoistapiioista: “-- myöskin vanh...pyydän anteeksi, ikäneidot...” ja *Kansan Lehdessä* nimimerkki Noske kirjoitti, ettei uskalla käyttää muuta nimitystä perheettömistä naisista kuin ikäneito. Naisten oletettiin haluavan olla ennemmin avioliitossa kuin yksin, eikä avioituminen ollut karkausvuotta lukuun ottamatta naisten vastuulla.

Kahden ryhmän, perheellisten ja perheettömien, välinen erilaisuus näkyi erityisesti keskusta-oikeistolaisissa pakinoissa. Lisäveroon ei viitattu finanssinäkökulmista, vaan kirjoittajat edistivät familistisen perhekäsityksen toteutumista. Vasemmistolle perhekysymykset eivät olleet yhtä tärkeitä, eikä sosialidemokraattien lehdissä kommentoitu lisäveroa perhenäkemyksistä yhtä voimakkaasti. Vasemmiston joukosta löytyi ymmärrystä esimerkiksi epävirallisille toveriliitoille ja esiaviollisille sukupuolisuhteille, vaikka puolue virallisesti kannatti monogamista liittoa.²³⁵ Toveriliitto ei vaatinut yhteiskunnan tai kirkon taholta hyväksyntää, vaan perustui kahden ihmisen väliselle vapaaehtoiselle sopimukselle.²³⁶ Vasemmistolle tulo- ja omaisuusverolakimuutoksissa kyse oli enemmän pienituloisten verohelpotuksista kuin perhemuodon kysymyksistä. Keskusta-oikeistolla oli tavoitteita, joissa haluttiin korostaa ydinperhettä.

²³³ Haminan Lehti 5.9.1935. “Tänään” nimim. Sampsa; Kansan Lehti 3.12.1935. “Täältä ja tuonnempaa” nimim. Kissalan Aapeli; Turunmaa 3.12.1935. “Pakinaa eri nurkilta” nimim. Saka; Haminan Lehti 3.12.1935. “Tänään” nimim. Sampsa; Karjala 13.12.1935. “Hatara tuli” nimim. Kustaa.

²³⁴ Aamulehti 25.8.1935. “Nähtyä ja kuultua” nimim. Jaakko; Pohjois-Savo 30.11.1935. “Vanhainpoikain ja ikäneitojen verotuksesta keskusteltiin eilen eduskunnassa” nimim. Inkivääri; Länsi-Suomi 1.12.1935. “Kanaalin varrelta” nimim. Tivari; Savon Sanomat 3.12.1935. “Eduskunnan käytäviltä” nimim. Urmakka; Heinolan Sanomat 5.12.1935. “Pikku-uutisia: Tänään” nimim. Aukusti; Länsi-Savo 5.12.1935. “Viikon varrelta” nimim. Tuomas; Kansan Lehti 9.12.1935. “Täältä ja tuonnempaa” nimim. Noske; Karjala 13.12.1935. “Hatara tuli” nimim. Kustaa.

²³⁵ Jallinoja 1984, s. 62; Räisänen 1995, s. 79; Ritamies 2006, s. 142.

²³⁶ Räisänen 1995, s. 126–127.

5. Perheettömät vastavirrassa

Perheettömien lisäveroä esiteltiin eduskunnassa jo vuosina 1925 ja 1928. Lisävero ei tuntunut silloin vielä valmiilta. Vuonna 1935 lisävero hyväksyttiin käyttöön osana tulo- ja omaisuusverolakien muutosta. Käsittelyistä ja äänestyksestä selviää, ettei lisäveron käyttöön otosta ei silloinkaan oltu yksimielisiä: Valiokunnissa perheettömien lisäverosta äänestettiin yhden äänen erolla ja vielä kolmannessakin eduskuntakäsittelyssä lisävero aiheutti paljon erimielisyyttä.

Perheettömien lisäveroä puoltaneet kansanedustajat nojasivat puheenvuoroissaan pitkälti hallituksen esityksen perusteluihin. Suomessa annettiin paljon vähemmän tukea perheellisille kuin mitä monissa muissa maissa. Tilannetta piti korjata, jotta perheiden tilanne huojentuisi ja perheen hankkiminen olisi kannattavaa vielä tulevaisuudessa. Perheettömillä ei mennyt varoja perheen ylläpitämiseen, joten he olivat veronmaksukyvyltään paremmassa asemassa kuin perheelliset. Myös lisäveron vastustajat tunnustivat veronmaksukyvyn erilaisuuden, mutta lisäveron kompastuskivi oli sen tulkinnanvaraisuus. Pykälässä ei määritelty lisäverolle esimerkiksi alinta tuloveroa eikä yläikärajaa. Veron pelättiin aiheuttavan suurta tyytymättömyyttä ja kasaantuvan jo valmiiksi vähävaraisille väestöryhmille tai esimerkiksi enemmistönä olleelle naisväestölle.

Oikeudenmukaisuus toistui käsittelyissä useasti. Kansanedustajilla oli eri käsityksiä siitä, mitä oikeudenmukaisuus tarkoitti. Lisäveron puolesta olleet näkivät lisäveron vaakakupin pakollisena toisena päänä, mikäli perheellisille haluttiin antaa helpotuksia. Lama-ajan vuoksi Suomi oli ollut taloudellisesti vaikeassa tilanteessa. Tilanne helpotti vuoteen 1935 mennessä ja talous oli jo sellaisessa tasapainossa, että hallitus uskalsi esittää verokevennyksiä pienituloisille. Lisäveron vastustajien mielestä lisävero ei ollut oikeudenmukainen kevennyksen periaatteen kanssa, eikä lisävero ollut välttämättä edes taloudellisesta tilanteesta huolimatta pakollinen.

Lisäveron taustalla vaikutti finanssipolitiikka, jossa oli sosiaalisia ja väestöpoliittisia tavoitteita. Suomen kohdalla on perusteltua väittää, että lisävero oli vielä vuonna 1935 eniten taloudellisia pyrkimyksiä varten. Kansanedustajien puheenvuoroissa,

hallituksen esityksessä tai sanomalehdissä lisäveroa ei juuri käsitelty syntyväisyyttä lisäävänä toimenpiteenä. Ranskan, Saksan ja Italian malleja perheettömien verotukseen esiteltiin niin hallituksen esityksessä kuin eduskunnassa ja sanomalehdissä, mutta varsinaiset väestöpoliittiset toimet alkoivat vasta toisen maailmansodan alkaessa, kun sota herätti väestön tietoisuuden omasta määrästään. Myöskään Eero Kivikarin nimeämät sosiaaliset vaikutteet eivät olleet tavoitteellisia. Lisäveron toivottiin vähentävän lapsettomien avioparien määrää "joissakin määrin".

Sanomalehdet tarjosivat ikkunan lisäveron käyttämiseen familistisen perhekäsityksen vipuvartena. Perhettä käytettiin itsessään edistämään väestöpoliittisia tavoitteita. Familistista perhekäsitystä tuettiin erityisesti oikeisto-keskustalaisissa kirjoituksissa, jotka halusivat edistää ydinperhettä. Perheettömyyttä käsiteltiin valintana, joka johtui laiskuudesta, vastuuttomuudesta ja itsekkyydestä, ollen jopa yhteiskunnan vastainen toimi. Vaikka "läheinen" oli käsitteenä laava, puhuttiin verosta nimenomaan perheettömien lisäverona, viitaten lapsiin ja avioliittoon. Tällaisessa yhteiskunnassa naimattomaksi jääminen edusti vastavirran suuntaa.

Lisävero ei välttämättä ole ollut suoranainen peruste kenellekään mennä naimisiin. Sillä oli siitä huolimatta sisäänkirjoitettuja piirteitä osoittaa yhteiskunnan mielipide lapsettomiin avioliittoihin ja ylipäätään perheettömyyteen. Vero on ollut selkeä rajanvetäjä perheellisten ja perheettömien välille, kääntäen huomion perheellisyyden ihanteellisuuteen. Vanhaksipiiaksi tai -pojaksi päätyminen ei ole aikaisemminkaan ollut kenellekään toivottava vaihtoehto, vaan vanhankansan uskomus avioitumisen epäonnistumisesta. Nyt "epäonnistumisesta" perheen perustamisessa joutui maksamaan lisäveroa, jota osa kansanedustajista ja lehdistä piti suorana rangaistuksena. Lakipykälässä konkreettisesti rajattiin perheettömyydelle alin ikäraja, joka on luonut osaltaan ideaalia siitä, milloin perheen pitäisi olla perustettuna. Tavoitteeseen pääsemättömät, olivat he sitten kaksikymmentä neljä tai viisikymmentäneljä, saivat konkreettisen muistutuksen perheettömyydestään kunkin vuoden verolipukkeessa.

6. Lähdeluettelo

Painamaton alkuperäisaineisto

Valtiovarainvaliokunnan mietintö 62/1935. Eduskunnan arkisto, Helsinki.

Suuren valiokunnan mietintö 84/1935. Eduskunnan arkisto, Helsinki.

Suuren valiokunnan mietintö 84 a/1935. Eduskunnan arkisto, Helsinki.

Virallisjulkaisut

Valtiopäivät 1925. Asiakirjat II ja III. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1926.

Valtiopäivät 1928. Asiakirjat I ja II. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1929.

Valtiopäivät 1935. Asiakirjat III. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1936.

Valtiopäivät 1935. Pöytäkirjat I. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1936.

Valtiopäivät 1935. Pöytäkirjat II. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1936.

Valtiopäivät 1935. Pöytäkirjat III. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1936.

Valtiopäivät 1943. Asiakirjat I. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1943.

Tilastoaineistot

Suomen Pankin suhdannetutkimusosaston julkaisuja. Sarja A:1. *Taloudellisia selvityksiä 1942*. 1942

Suomen virallinen tilasto (SVT). *IV Varallisuustilasto. Tulo- ja omaisuusverotilasto vuodelta 1935*. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1938.

Suomen virallinen tilasto (SVT). *Vaalitilasto. Eduskuntavaalit vuonna 1933*. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1934.

**Sanoma- ja aikakauslehdet 1935 (osoitteesta
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu>)**

Aamulehti

Björneborgs Tidning

Eeva

Haminan Lehti

Heinolan Sanomat

Helsingin Sanomat

Hämeen Kansa

Itä-Häme

Itä-Savo

Kaleva

Kansan Lehti

Karjala

Karjalan Ääni

Kauppalehti

Keskipohjanmaa

Laatokka

Länsi-Savo

Länsi-Suomi

Maakansa

Maaseudun tulevaisuus

Nyland

Parikkalan Sanomat

Pohjanmaan Kansa

Pohjois-Savo

Salmetar

Savon Sanomat

Savon Suunta

Svenska Pressen

Turunmaa

Työn Voima

Uusi aika

Uusi Aura

Uusi Suomi

Vapaus

Åland

Tutkimuskirjallisuus

Ampuja Mikko. *Pajasta parlamenttiin*. Turku: Tammi, 1947.

Bergenheim Sophy. *Yhteiskunnan, kansakunnan ja kansan asialla: Järjestöt, yhteiskuntapolitiikka ja asiantuntijuus Suomessa 1930–60-luvuilla*. Helsinki: Unigrafia, 2020.

Heikkinen Sakari, Tiihonen Seppo & Sailas Raimo. *Valtiovarainministeriön historia: 2, Kriisienselvittäjä: 1917-1966*. Helsinki: Edita, 2009.

Helén Ilpo. *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus, 1997.

- Honka-Hallila Helena & Hidén Mikael. *Miten eduskunta toimii*. Helsinki: Edita, 2006.
- Hiilamo Heikki. *Akantappolaista isäkiintiöön: Perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa*. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 2006.
- Hirvonen Maija. *Salanimet ja nimimerkit*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 2000.
- Hentilä Marjaliisa. *Keikkavaaka ja kousikka – Kaupan työ ja tekijät 1800-luvulta itsepalveluaikaan*. Helsinki: Edita, 1999.
- Pyykkönen Miikka ja Valtonen Heli. *Diskurssianalyttinen historiantutkimus*. Toim. Ihalainen P., et al. Teoksessa *Sanat siltana menneeseen: Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 2022.
- Jalava Niilo. *Selostus tulo- ja omaisuusverolain 23 a §:n nojalla suoritettavasta lisäverosta*. Toim. Kivikari E. Teoksessa *Ohjeista valtion verotuslautakunnille*. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1937.
- Jallinoja Riitta. *Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin*. Haavio-Mannila E., Jallinoja R. & Strandell H. Teoksessa *Perhe, työ ja tunteet: Ristiriitoja ja ratkaisuja*. Helsinki, Porvoo, Juva: WSOY, 1984.
- Jauhiainen Annukka. *Ulossulkemisen muodot: Tapaus Kaino Oksanen*. Toim. Silvennoinen H. & Pihlaja P. Teoksessa *Rajankäyntejä: tutkimuksia normaaliuden,, erilaisuuden ja poikkeavuuden tulkinnoista ja määrittelyistä*. Turku: Painosalama Oy, 2012.
- Jyränki Antero ja Nousiainen Jaakko. *Eduskunnan muuttuva asema*. Helsinki: Edita, 2006.
- Jääskeläinen Mauno. *Suomen kansanedustuslaitoksen historia VII. Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938*. Valtion painatuskeskus: Helsinki, 1973.
- Jääskeläinen Mauno. *Demokratian kriisi*. Toim. Hosia H., et al. Teoksessa *Valtioneuvoston historia 1917–1966 I*. Helsinki: Valtion painatuskeskus 1977.
- Kaarninen Mervi. *Nykyajan tytöt : koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1995.
- Kivikari, Eero. *Perheettömien lisävero*. Helsinki: Otava, 1936.

Kivikari Eero. *Suomen verolainsäädäntö*. Helsinki: Valtioneuvosto, 1937.

Eilola Jari ja Valtonen Heli. *Perheen sääntely modernisoituvassa Suomessa*. Toim.

Karonen Petri & Antti Räihä. Teoksessa *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900-1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2014.

Laurent Helene. *Asiantuntijuus, väestöpolitiikka, sota: Lastenneuvoloiden kehittyminen osaksi kunnallista perusterveydenhuoltoa 1904-1955*. Helsinki: Unigrafia, 2017.

Lento Reino. *Väestöpoliittisen ajatustavan synty ja tähänastinen kehitys Suomessa*. Teoksessa *Väestöpolitiikkamme taustaa ja tehtäviä*. Väestöliiton vuosikirja 1. Porvoo & Helsinki: WSOY, 1946.

Lähteenmäki Maria. *Mahdollisuuksien aika: Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-30-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1995.

Markkanen Erkki. *Juho Lallukka – Karjalainen elämäntarina*. Saarijärvi: Gummerus, 1999.

Martelin Tuija, et al. *Suomen Väestö*. Helsinki: Gaudeamus, 2007.

Mäkinen Arja. *Oikeesti aikuiset: Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 2008.

Mäkinen Riitta, et al. *Naisten aika: Valkoinen varis ja muita oppineita naisia*. Helsinki: Gaudeamus, 2015.

Nieminen Armas. *Väestökysymys entisinä aikoina ja nykyään*. Porvoo & Helsinki: WSOY, 1941.

Nieminen Armas. *Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto, 1993.

Nätkin Ritva. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä: Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Tampere: Gaudeamus, 1997.

Ollila Anne & Heikki Paloheimo. *Kansanedustajan työ ja arki*. Helsinki: Edita, 2007.

- Pitkänen Kari. *Avioitumiskäyttäytymisen muutokset teollistuvassa Suomessa*. Teoksessa *Kun yhteiskunta muuttuu*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1980.
- Pitkänen Kari. *Väestöntutkimus ja yhteiskunta: Suomalaisen väestöntutkimuksen historia 1700-luvulta noin vuoteen 1950*. Helsinki: Suomen väestötieteen yhdistyksen julkaisuja N:O 11, 1988.
- Peltola Jarmo. *Lama, pula ja työttömyys. Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928–1938*. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 2008.
- Peltola Jarmo. *Teollisuustyö, työttömyys ja sukupuoli: Teollisuuskaupunki Tampere 1930-luvun laman aikana*. Toim. Hytönen K-M. & Koskinen-Koivisto E. Teoksessa *Työtä tekee mies, nainen*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki Voimakas 24. Jyväskylä: Bookwell Oy, 2011.
- Pylkkänen Anu. *Avioliiton historiaa – Sukujen sopimuksesta kahden kauppaan*. Toim. Letto-Vanamo P. Teoksessa *Suomen oikeushistorian pääpiirteet: Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Helsinki: Gaudeamus, 1991.
- Rauttamo Mari. *Valistusjärjestöstä toimeenpanevaksi väestöpoliittiseksi elimeksi: Väestöliiton syntyhistoria ja liiton toimintaa vuosina 1941-1960*. Helsinki: Väestöliitto, 1981.
- Rekola, Aarne. *Tulo- ja omaisuusverolaki*. Porvoo & Helsinki: WSOY, 1947.
- Ritamies Marketta. *Sinappikyloystä ehkäisytablettiin: Suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Helsinki: Väestöliitto, 2006.
- Rotkirch Anna. *Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä: Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:2.
- Räisänen Arja-Liisa, *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalitusoppaissa 1865–1920*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1995.
- Sajaniemi Päivi. *Sairaanhoidattarena Suomessa vuosina 1933–1940*. Jyväskylä: Grano Oy, 2017.

Sulkunen Irma, Lähteenmäki Maria & Korppi-Tommola Aura. *Naiset eduskunnassa*. Helsinki: Edita, 2006.

Nygård Toivo, Salokangas Raimo & Tommila Päiviö. *Suomen lehdistön historia: 2, Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1987. Viitattu Salokangas.

Sihvonen Riitta. *Valtiopäivien asiakirjat autonomian ja itsenäisyyden aikana*. Teoksessa *Suomen historian asiakirjalähteet*. Toim. Orman E. & Pispala E. Kansallisarkisto. Porvoo: WSOY, 1994.

Suviranta Antti. *Puolisoiden erillisverotus: Vero-oikeudellinen tutkimus*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja nro 13. Porvoo, Helsinki: WSOY, 1962.

Tommila Päiviö (toim.). *Suomen lehdistön historia 5, hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter: Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Kuopio: Kustannuskiila, 1988a.

Tommila Päiviö (toim.) *Suomen lehdistön historia 6, hakuteos Kotokulma – Savon lehti. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Kuopio: Kustannuskiila, 1988b.

Tommila Päiviö (toim.) *Suomen lehdistön historia 7, hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Kuopio: Kustannuskiila, 1988c.

Turja Timo. *Parlamentaariset puhetyylit eduskunnan täysistunnoissa*. *Politiikka* 49:3, s. 168–181. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu, 2007.

Vares Vesa. *Kokoomus ja demokratian kriisi 1929–1932*. Teoksessa *Suomalaiskansallinen Kokoomus osa 2. Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929–1944*. Leino-Kaukiainen Pirkko, Vares Vesa & Uino Ari. Helsinki: Edita, 2007

Vainio-Korhonen Kirsi. *Vastuullinen historia*. Toim. Lidman S., Koskivirta A., & Eilola J. Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 2017.

Vattula Kaarina (toim.) *Suomen taloushistoria. 3, Historiallinen tilasto*. Helsinki: Tammi, 1983.

Verkkojulkaisut

Kaarninen, Pekka: Rantala, Viljo. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 23.1.2023) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000692> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu).

Landgrén, Lars-Folke: Witting, Rolf. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 17.1.2023) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000813> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu).

Lähteenmäki, Maria: Lehtokoski, Aino. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 19.1.2023) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003943> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu).

Sulamaa, Kaarle: Kares, Kaarlo Rietrikki. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 17.1.2023) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003043> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu).

Talonen, Jouko: Lohi, Kalle Aukusti. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 17.1.2023) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000905> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu).

Uola, Mikko: Furuhjelm, Ragnar. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 17.1.2023) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000838> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu).